

Fundamental and applied research

Collection of scientific articles

Submitted for review in
Conference Proceedings Citation Index -
Social Sciences & Humanities (CPCI-SSH)

Dingo Publishing
Melbourne, Australia
2018

Dingo Publishing, Melbourne, Australia**Fundamental and applied research****Reviewers:*****Yoshii Masahiko***

*Doctor of Economic Sciences, Professor of Economics,
Graduate School of Economics, Kobe University (Japan)*

Andrej Udovč,

*Doctor of Economic Sciences, Professor of Economics
Head of the chair for agrometeorology, agricultural land management, economics
and rural development Biotechnical faculty, Univerza v Ljubljani (Slovenia)*

Science editor:***Drobjasko S.I.***

*Ph.D. in Economics, Associate Professor,
Doctor of Science, honoris causa, Professor of RANH*

Fundamental and applied research: Collection of scientific articles. - Dingo Publishing, Melbourne, Australia, 2018. - 112 p.

ISBN 978-0-9942661-0-8

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, candidates and doctors of sciences, research workers and practitioners from Europe, Russia, Ukraine and other countries. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern economy and state structure. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern economic science development.

ISBN 978-0-9942661-0-8

© 2018 Copyright by Dingo Publishing

© 2018 Authors of the articles

CONTENT

NATIONAL ECONOMICS AND MANAGEMENT	5
Ignatenko M.M., Sarapina O.A. SOCIAL RESPONSIBILITY IN NATIONAL AGROSPHERE: ACCOUNTING AND FINANCIAL ASPECTS OF THEORY AND PRACTICE OF IMPLEMENTATION.....	5
Lutsyk Yuliia. CURRENT ISSUES OF FORMATION OF INFORMATION SECTOR OF ECONOMICS.....	8
Mutafchieva-Bakalova V.L. OPPORUNITES TO IMPROVE THE RISK MANAGEMENT IN THE DEVELOPMENT OF TRANSPORT PROJECTS.....	13
ENTERPRISES ECONOMICS AND MANAGEMENT	22
Bogusław Ślusarczyk, Bernadetta Dziura. DEVELOPMENT OF INTELLIGENT ENTERPRISES IN THE PODKARPACKIE PROVINCE.....	22
Besedin Vasily, Voloshina Oksana. SCIENTIFIC AND METHODOICAL APPROACHES TO ASSESSING THE LEVEL OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF BUSINESS ENTITIES	33
Kyrchata I.M., Shershenyuk O.M., Velmozhna Yu.L. ASSESSMENT OF COMPETITION POTENTIAL IN THE SYSTEM OF MANAGEMENT BY THE COMPETITIVENESS OF ENTERPRISE	38
Pakhomova E.A., Rozhkova O.V. THE MAIN STAGES OF THE METHODOLOGICAL APPROACH TO THE ENTERPRISE FINANCIAL AND ECONOMIC CONDITION ANALYSIS BY NON-NUMERICAL METHODS OF STATISTICS.....	42
Olena Suhina, Oleg Ulytskyi, Yuriy Razovski, Serhii Plakhotnii. ESTIMATION OF DAMAGE FROM ATMOSPHERIC AIR POLLUTION BY DETERMINATION OF COST OF OXYGEN PRODUCTION THROUGH THE INSTALLATION OF ARTIFICIAL PHOTOSYNTHESIS.....	47
Sheremetyeva E.N., Barinova E.P. INNOVATIVE ASPECTS OF APPRAISAL ACTIVITY IN RUSSIA	52
ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT	58
Zorya O., Radzevich M. FEATURES OF CALCULATION OF TAXES AND OBLIGATORY PAYMENTS OF THE BANKING INSTITUTION.....	58
ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS ENTITIES	62
Avanesova N.E., Kolodyazhna T.V. ANTICORRUPTION MONITORING: THREAT TO NATIONAL POLICY OF THE STATE.....	62
STATE ADMINISTRATION, SELF-GOVERNMENT AND GOVERNMENT SERVICE ...	68
Ovcharuk Vadym. PECULIARITIES OF THE ADMINISTRATION SYSTEMS IN ENTERPRISES MANAGEMENT.....	68
TOURISM ECONOMY	72
Bielousova Nataliy. DEVELOPMENT OF TOURIST PRODUCT M. KIEV: INNOVATION AND PERSPECTIVES.....	72

MANAGEMENT	77
Ovchar P.A. TRENDS OF INVESTMENT PROVIDING MOTOR VEHICLE COMPANIES IN UKRAINE	77
Sheremetyeva E. N., Mitropolskaya-Rodionova N. V. INNOVATIVE MARKETING AS A TOOL OF A COMPETITIVE ECONOMY	82
PSYCHOLOGY, PEDAGOGY AND EDUCATION	89
Atamanchuk P. S. STEM-EDUCATION IN THE ASPECTS OF PROFESSIONAL PREPARATION OF THE FUTURE PHYSICS TEACHER	89
Ivan Bakhov. ANALYSIS OF LEGAL TRANSLATION MODELS AND RESEARCH METHODS IN EUROPEAN TRANSLATOLGY	94
Knysh I. V. APPLYING COGNITIVE TECHNOLOGIES AND METHODOLOGY IN THE EDUCATION SECTOR	100

NATIONAL ECONOMICS AND MANAGEMENT**Ignatenko M.M.,**

doctor of economics, associate professor

*Pereyaslav-Khmelnysky Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University***Sarapina O.A.**

doctor of economics, professor

*Kherson National Technical University (Ukraine, Kherson)***SOCIAL RESPONSIBILITY IN NATIONAL AGROSPHERE: ACCOUNTING AND FINANCIAL ASPECTS OF THEORY AND PRACTICE OF IMPLEMENTATION****Ігнатенко М.М.,**

д.е.н., професор

*Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди***Сарапіна О.А.**

д.е.н., професор

*Херсонський національний технічний університет***СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У НАЦІОНАЛЬНІЙ АГРОСФЕРІ: ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЗДІЙСНЕННЯ**

Abstract. *The article deals with the accounting and financial aspects of the theory and practice of social responsibility in the national agro-business. The principles of social responsibility, observance of which are an integral part of a successful business strategy, are defined. Examples of social responsibility in the national agro-business are considered.*

Key words: *social responsibility, accounting and financial aspects, theory, practice, agrosphere, management, regulation.*

Анотація. *У статті розглянуто обліково-фінансові аспекти теорії та практики здійснення соціальної відповідальності у національній агросфері. Визначено принципи соціальної відповідальності, дотримання яких є невід'ємною особливістю успішної бізнес-стратегії. Розглянуто приклади соціальної відповідальності у національній агросфері.*

Ключові слова: *соціальна відповідальність, обліково-фінансові аспекти, теорія, практика, агросфера, управління, регулювання.*

Україна є великою аграрною державою із значним економічним потенціалом, що має свої власні інтереси на міжнародному ринку аграрної праці, продовольчої продукції, власну ментальність тощо. Тому впровадження соціально відповідального управління й регулювання бізнес-процесів в межах національної економіки, зокрема, в агросфері, слід проводити, враховуючи інтереси місцевих громад, рівень доходів працівників, особливості вітчизняного законодавства й обліку та фінансові можливості виробників, що хочуть позиціонувати себе як соціально орієнтовані підприємства.

Соціальна відповідальність все більшою мірою проникає в усі сфери соціально-економічного життя країни. Це зумовлено як впливом розвинених країн, так і внутрішніми реформами, що відбуваються [1, с. 36]. Надзвичайно важливим є розвиток соціальної відповідальності в аграрній сфері вітчизняної економіки, оскільки це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на міжнародних ринках та позитивно вплине на формування України як соціальної держави в цілому. Тому основні напрями соціально відповідальної діяльності в аграрних підприємствах співпадають із загальноприйнятими.

Вони визначаються як підтримка персоналу за рахунок перерозподілу прибутку підприємств; мотивація та гідний рівень оплати праці; навчання та професійна підготовка, надання працівникам додаткового соціального пакету, в т.ч. медичного страхування. Важливе значення має підтримка психологічного клімату на підприємствах, їх ділової репутації [2, с. 321]. Особливе значення з огляду на певні виробничі ризики мають підвищені стандарти техніки безпеки та санітарно-гігієнічні умови праці, формування та підтримка соціальної інфраструктури; здійснення компенсаційних виплат соціально вразливим працівникам тощо.

Невід'ємною особливістю успішної бізнес-стратегії аграрних підприємств є дотримання принципів соціальної відповідальності, найважливішими з яких є: систематичність та цільова спрямованість, завдяки чому відбувається зміцнення репутації підприємства та мінімізація негативних наслідків кризових ситуацій, що виникають у процесах виробництва [3, с. 103]. Також йдеться про відповідне врахування в обліку та фінансові інструменти здійснення.

Позитивним прикладом соціально відповідального підприємства в аграрному бізнесі є агропромислове господарство (АПГ) «Пан Курчак». Зокрема, від нього у 2015 р. 340 кг курятини та 80 кг ковбаси для харчування дітей учасників АТО безоплатно отримав дитячий табір «Лісова застава», смт Димер Київської області. Також дане господарство розпочало будівництво дитячого садочка у с. Холонів (Горохівський р-н Волинської обл.), проєктована кошторисна вартість будівництва якого становить понад 9,0 млн. грн.

Цікаво, що перший приклад є класичною доброчинністю, а другий – безпосередньо соціальною відповідальністю. Різниця в тому, що від першого варіанту підприємство не буде мати жодної вигоди, окрім прихованої реклами, а будівництво дитячого садка покращить соціально-побутові умови дітей безпосередніх працівників підприємства. Це позитивно вплине на інфраструктуру місцевої громади, підвищить імідж підприємства в цілому та закладе основи для суспільного успіху керівництва підприємства.

Корисним є досвід Асоціації виробників молока, які в рамках соціального проекту «Я люблю молоко» 16 серпня 2015 р. у ландшафтному парку «Співоче поле» провели святкування Всеукраїнського Дня Молока. На даний захід прийшло близько 27 тис. гостей, що безкоштовно спожили понад 300 т сирно-молочної продукції. До послуг відвідувачів, окрім дегустації продукції торгових марок «Комо», «Добряна», «Простоквашино», «Галичина» та ін., були численні атракціони, конкурси, змагання, розваги, майстер-класи, спортивні ігри та багато іншого.

Іншим перспективним напрямком розвитку соціальної відповідальності агробізнесу є екологічна чистота сільськогосподарської продукції та технології її виробництва [4, с. 170]. Наприклад, торгова марка «Олейна» пройшла екологічну сертифікацію відповідно до міжнародних стандартів і наразі є єдиною соняшниковою олією в Україні, яка отримала екологічний сертифікат стандарту ДСТУ ISO 14024, що визнається в 60 країнах світу. Даний сертифікат гарантує, що вказана продукція вироблена без завдання шкоди довкіллю, не містить ГМО та штучних домішок.

Дещо інше бачення соціальної відповідальності має керівництво агропромислового підприємства – власника торгової марки «Дмитрук», що спеціалізується на виготовленні ковбасних виробів. Зокрема, дане підприємство долучилося до проекту «Зробимо Луцьк чистим». Його працівники не тільки взяли участь в безпосередньому прибиранні території парку, а й по її завершенні пригостили всіх її учасників на місці засмаженими ковбасами гриль власного виробництва. Крім того, ТМ «Дмитрук» підтримала збірну команду України зі спортивної риболовлі на чемпіонаті світу у Фінляндії (де вона, до

речі, зайняла перше місце), чим започаткувала основи виходу своєї продукції на європейський та світовий ринок [5, с. 265].

Проте вказані заходи соціальної відповідальності не набули масового поширення й системності в агросфері. Серед інших причин цього становища – відсутність вимог до обліку такої діяльності. Це викликає певну недовіру й упередженість до її здійснення, дозволяє спекулювати на її меті, заангажованості тощо. Також відсутні сучасні інструменти здійснення – спеціальні ендаумент-механізми та фонди, контроль громадськості, гласність тощо. Тому на майбутнє велике значення має розвиток саме обліково-фінансових проблем теорії та відповідне їх впровадження у практику господарських структур агросфери.

Література:

1. Верба Д.В. Теоретичні дослідження соціальної відповідальності роботодавця / Д.В. Верба // Україна: аспекти праці. – 2013. – №2. – С. 33-40.
2. Ігнатенко М.М. Стратегії та механізми управління розвитком соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки: [монографія] / М.М. Ігнатенко. – Херсон: Айлант, 2015. – 470 с.
3. Гоголю О.П. Теоретичні аспекти соціальної відповідальності аграрного бізнесу / О.П. Гоголю, І.П. Кудінова // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України – Сер.: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2013. – Вип. 181(2). – С. 101-105.
4. Мармуль Л.О. Ринок праці та зайнятість населення сільських територій: теорія і практика регулювання: [монографія] / Л.О. Мамуль, І.А. Романюк. – Херсон: Айлант, 2015. – 266 с.
5. Мельник Ю.М. Пріоритети розвитку соціальної відповідальності аграрного бізнесу / Ю.М. Мельник // Економічний форум. – 2014. – №4. – С. 263-269.

Lutsyk Yuliia,

Ph.D. in Economics, Ass. Prof. of Department of military forces financial support,
Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv)

CURRENT ISSUES OF FORMATION OF INFORMATION SECTOR OF ECONOMICS

Луцик Ю.О.

к.е.н., доцент кафедри фінансового забезпечення військ,
Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Abstract. The article studies current state of the development of information sector of economics of Ukraine. Proved that the search for effective mechanisms of formation and use of the

information industry is one of the relevant tasks, that in future will allow to achieve a positive macroeconomic result.

Key words: *information sector of economics, information space, information society.*

Анотація. У статті досліджено стан розвитку інформаційного сектору економіки України. Доведено, що пошук ефективних механізмів формування і використання інформаційної індустрії є одним із актуальних завдань, що в майбутньому дозволить досягти позитивного макроекономічного ефекту.

Ключові слова: *інформаційний сектор економіки, інформаційний простір, інформаційне суспільство.*

На сучасному етапі розвитку економіки України, одним із актуальних питань – є процес формування та становлення інформаційного сектору економіки. Інформаційний сектор економіки потребує великої уваги і чималих витрат: інтеграція України у світовий інформаційний простір, створення єдиної системи інформаційних ресурсів, високоефективної системи інформаційно-комунікаційних технологій, нових методів обробки та передачі інформаційних даних. Всі ці заходи, безумовно, потребують уваги і регулювання з боку державних органів.

Метою даної статті є розгляд сучасного стану інформаційного сектору економіки як запоруки стійкого економічного зростання, що дозволить в подальшому зміцнити конкурентні позиції та інтегрувати у світовий економічний простір.

Інформаційні ресурси і їх похідні набули стратегічно-важливого значення. Високо розвинуті країни світу такі як США, Швеція, Швейцарія були першими серед тих, хто зрозумів важливу роль інформації в збереженні та розвитку економічної системи країни, забезпечення її конкурентоспроможності, розв'язанні наявних економічних суперечностей та проблем. Саме тому, вони стали лідерами інформаційної індустрії, пропагандуючи концепцію використання інформаційних продуктів як одних із найбільш ефективних методів підвищення рівня конкурентоспроможності економіки.

За підсумками 2017 року, озвученими під час Всесвітнього економічного форуму в Давосі, Україна опинилася у списку країн, в економіці яких спостерігається повільний спад. Відтак, відповідно до складеного рейтингу, Україна перебуває на 81-й сходинці серед 137 країн-учасниць. Рівень

конкурентоспроможності держави оцінюється в 4,1 бали із 7 можливих. Причин, які призвели до того, що Україна опинилась серед країн, чії показники стабільно демонструють регрес, багато. Це і наслідки неякісної економічної політики, які призвели до інфляційних процесів, накопичених зовнішніх та внутрішніх дисбалансів економічного розвитку. Політична нестабільність, яка впливає на рівень корупції в країні, відсутність якісно проведеної судової реформи та реформи правоохоронної системи. Гібридна агресія з боку Російської федерації, яка так само порушує фінансову стабільність і спричиняє руйнівні наслідки для економіки.

Проте, однією із вагомих, останнім часом мало досліджуваних причин – є відсутність стимулювання розвитку інформаційного сектора економіки. Так, згідно показників Всесвітнього економічного форуму, Україна за показником технологічної готовності знаходиться на 81 місці.

Нажаль, розвиток інформаційного сектора економіки відбувається паралельно із збільшенням розриву між бідними та багатими країнами. Розвинені країни мають можливість створювати конкурентні переваги шляхом інвестування у різні напрями інформаційної індустрії, у той час, як країни, які розвиваються, до яких належить і Україна, часто не мають такої можливості. При цьому, найбільш небезпечною є не різниця в абсолютних показниках ВВП і навіть не в розмірі державного боргу, а в структурному відставанні. У той час, як економіка розвинутих країн вступила в нову фазу розвитку на основі застосування новітніх знань і технологій, в Україні відбулося пожвавлення традиційних індустріальних галузей та повільне освоєння нових методів роботи в напрямку застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Відповідно, урядом була розроблена Стратегія-2020, основна мета якої – досягти європейських стандартів життя, зайняти гідне місце України в світі серед країн-лідерів. Сама Стратегія складається із 62 реформ і чотирьох векторів руху: сталий розвиток країни; безпека держави, бізнесу та громад; відповідальність і соціальна справедливість; гордість за країну в Європі та світі. Відповідно серед пріоритетних стратегій держави є намір просування у

світовий інформаційний простір і побудова якісного інформаційного суспільства.

На сьогоднішній день є наявний потенціал розвитку інформаційної сфери. За період з 2011-2016 роки, обсяг експорту інформаційного продукту збільшився у 3 рази – з 1,1 до 3,2 млрд. дол. США, а внесок у ВВП країни – з 0,6 до 3,3%. Відповідно, даний напрямок діяльності має найвищі темп зростання за експортом. Крім того, частка саме інформаційних послуг від загального експорту послуг становить 26%. Також, в період з 2011-2016 роки на 41% збільшилась кількість суб'єктів підприємницької діяльності, яка займається інформаційною індустрією (станом на 2016 рік – існує 1650 одиниць підприємств ІТ-галузі). Це вплинуло на збільшення кількості зайнятих в даній галузі зі 42,4 тис. осіб до 103,4 тис. осіб (щорічно створювалося майже 15 тисяч додаткових високооплачуваних робочих місць, тим самим вирішувалось питання працевлаштування і формування середнього класу).

Як ми бачимо, розвиток інформаційного сектору забезпечує досягнення низки макроекономічних показників, які здійснюють позитивний вплив на загальну динаміку країни, конкретно – на соціально-економічний розвиток держави. Відповідно у разі підсилення уваги до даного напрямку, можна очікувати серйозні структурні зміни в позитивному напрямку та перетворення інформаційної індустрії на потужну галузь національної економіки.

Однак, існує ряд перешкод, які заважають стабільному розвитку інформаційного сектору економіки:

-значна частка української інформаційної індустрії знаходиться в тіні, що впливає на рівень доходу країни, основна частина доданої вальної вартості кінцевого продукту залишається закордоном. Можливо є необхідність замислитися над застосуванням більш гнучкої системи оподаткування та кредитування, що детінізувати прогресивний напрямок діяльності;

-в Україні недостатній рівень захисту інтелектуальної власності. За аналітичними даними, рівень використання неліцензійного програмного продукту станом на 2016 рік становить 82%. Що говорить про те, що Україна знаходиться у переліку країн, які не забезпечують захисту прав інтелектуальної

власності і не виділяються кошти для легалізації піратського програмного забезпечення;

-не створені сприятливі умови для роботи висококваліфікованих спеціалістів в інформаційній сфері. Відбувається постійний відплив кадрів. Відповідно необхідно проводити заходи в напрямку сприяння кадровому забезпеченню, включаючи якість освіти та її відповідність сучасним світовим тенденціям та вимогам.

Інформаційний простір знаходиться на етапі розвитку. Відсутність на Україні послідовної державної політики, направленої на формування інформаційного сектору економіки, призводить до повільного розвитку всіх його основних елементів.

Таким чином, інформаційний сектор формується, однак ще мало впливає на створення валового національного продукту країни, як це успішно відбувається в розвинених країнах світу. Не дивлячись на це, жодна галузь промисловості чи сфери послуг вже не може ігнорувати значення цього сектору, оскільки індустрія переробки інформації включає обчислювальну техніку, зв'язок і телекомунікації, виробництво інформаційних продуктів та надання інформаційних послуг, до яких ми звикли і не уявляємо життя без останніх. Інформаційний сектор економіки починає поступово, але впевнено змінювати національну та світову економіку. Відповідно одним із важливих питань залишається питання формування потужного інформаційного сектору економіки.

Отже, необхідність реалізації стратегії розвитку інформаційного сектору економіки в Україні є одним із пріоритетних завдань.

Література:

1. Указ Президента України Стратегія сталого розвитку «Україна 2020» №5/2015 від 12.01.2015р.
2. Розпорядження Кабінету міністрів України Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації
3. Н. Пономаренко, О. Фінагіна. Особливості розвитку інформаційного ринку: Монографія. – Донецьк, 2006. – 193 с.
4. О. Чубукова. Економіка інформації: ринок продуктів і послуг: Монографія. – К.: Нора-принт, 2001. – 343 с.

Mutafchieva-Bakalova V.L.
Doctor of Economics, Professor
University of National and World Economy – Sofia

OPPORUNITES TO IMPROVE THE RISK MANAGEMENT IN THE DEVELOPMENT OF TRANSPORT PROJECTS

Мутафчиева-Бакалова В.Л.
д-р, професор
Университет за национално и световно стопанство – София

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ УПРАВЛЕНИЕТО НА РИСКА ПРИ РАЗРАБОТВАНЕТО НА ТРАНСПОРТНИ ПРОЕКТИ

***Abstract.** The article reviews presents the specific guidelines in risk management and control associated with the development and implementation of transport projects. This is important mostly with respect of development and evolution of transport business under the present conditions in the Republic of Bulgaria. The transport projects management can be defined as an art of organizing corporate resources over the project life cycle. Therefore, we need adequate assessment of the risk situations coming with the implementation of the transport business in the present business climate in Bulgaria. The topics directly connected with the implementation of specific methods of risk management in the development of transport projects.*

***Keywords:** transport projects; risk; management methods, transport business.*

***Резюме.** Статията е посветена на възможностите за подобряване на управлението и контрола на риска във връзка с реализирането на проекти във връзка в областта на транспортния бизнес. По принцип управлението на транспортни проекти може да се определи като изкуство за организиране на фирмените ресурси в продължение на жизнения цикъл на всеки конкретен проект. Поради това е необходима адекватна оценка на рисковите ситуации, възникващи при осъществяването на транспортния бизнес в мащаба на националната икономика, което е пряко свързано с прилагането на специфични методи на управление на риска.*

***Ключови думи:** транспортни проекти; риск; методи за управление; транспортен бизнес.*

Ефективното управление на транспортни проекти има за основна цел намаляването на риска, свързан с тяхното реализиране. Във връзка с това следва да се има предвид, че в практиката на мениджмънта се използват следните подходи за намаляване степента на възникване на рискови ситуации, а именно:

- Планиране и моделиране на операциите, свързани с разработването и реализирането на проекти в транспортния сектор;
- Прилагане на конкретна стратегия за управление на проектирането в областта на транспорта.

Основните рискове, които възникват при разработването на транспортни проекти, се свеждат преди всичко до намаляване конкурентоспособността на предприятията, които функционират в тази област вследствие нереализирането на очакваните резултати. Във връзка с това особено важно значение има дефинирането на риска и неопределеността при разработването на проекти в областта на транспорта.

Основните рискови фактори, оказващи влияние върху реализацията на проектите относно функционирането на транспортния сектор, могат да бъдат определени като непредвидени събития, които биха въздействали върху прогнозирането в тази насока. Поради това е необходимо да бъдат систематизирани конкретните видове риск, които възникват при организирането на тази специфична и високорискова дейност. Те могат да бъдат дефинирани по следния начин:

- статичен /катастрофален/ -свързан с вероятността от възникване на необратими загуби на активи;
- динамичен- пряко обусловен от непредвидени изменения относно състоянието на пазарната конюнктура при осъществяването на транспортната дейност.

Разликата между тях се изразява в това, че динамичният риск може да възникне в процеса на управление на транспортния проект, като съществува вероятност да се понесат по-малки загуби, свързани с организацията на дейността в този важен икономически сектор.

Във връзка с това може да се подчертае, че съществуват разновидности на риска при управлението на транспортни проекти, като сред тях важно значение има проектният риск, който може да се определи като възможност за пълна или частична загуба на инвестирания капитал. Важно значение в тази насока има и определянето на инвестиционния риск, свързан с вероятността за нереализирането на печалба или възникването на загуба, свързана с организацията и внедряването на транспортни проекти в областта на националната икономика. Налице е и т.нар. бизнес риск, който пряко съпътства дейността на фирмите, функциониращи в областта на транспортния сектор.

Важно значение във връзка с управлението на транспортните проекти има класификацията на рисковете, които възникват в тази насока. По-конкретно следва да се има предвид следното подразделяне:

а. Според вида на опасността, съпътстваща транспортния бизнес:

- технологични - свеждат се до аварийни ситуации при извършването на конкретната транспортна дейност;
- природни - независещи от субективни фактори;
- смесени - свързани с природни явления, но не и инициирани от пряката дейност на определени лица.

в. В зависимост от вида на транспортна дейност:

- предприемачески- възникват при отклонение на фактически реализирания от предварително планирания обем на превозите в транспортните фирми;
- финансови и търговски – свеждат се преди всичко до неизпълнение на договорните отношения на контрагентите, които имат пряко участие във връзка с прилагането на принципите на дейността на транспортния сектор в България ;
- инвестиционни - пряко свързани с влягането на финансови ресурси относно осъществяването на проекти в областта на транспорта;

с. По отношение възможностите за осъществяване на контрол при управлението на транспортните проекти:

- външни непредсказуеми – извън възможностите за контролиране управлението на фирмите в областта на транспорта, които са свързани предимно с възникването на форсмажорни обстоятелства;
- външни предсказуеми - свързани с изменението на конюнктурата на транспортния пазар;
- технически - пряко обусловени от конкретната технология на реализирането на транспортни проекти в областта на националната икономика;
- организационни – свеждат се до рационалното използване на трудовите, материалните и финансовите ресурси във фирмите, които обслужват транспортния сектор в България;

- юридически - свързани с възможни изменения относно сключените договори във връзка с организацията на дейността в областта на транспорта.

Във връзка с управлението на риска при разработването на транспортни проекти може да се подчертае, че методите, които се прилагат при организирането на тази дейност, се подразделят на:

- проектно ориентирани –насочени към реализиране на нова услуга в областта на транспорта;

- субектно ориентирани- свързани с прилагането на конкретни средства, начини и подходи за ефективно реализиране на проектите при осъществяването на транспортния бизнес .

Прилагането на тези методи, предполага изпълнението на следните функции :

- изясняване целите на конкретния проект и обосноваване необходимостта от неговото използване;

- определяне структурата на проекта, както и изчисляване на общата стойност и бюджета на неговото финансиране;

- планиране на риска във връзка с реализацията му и др.

Основните етапи в управлението на риска при проектирането на дейността, свързана с разработването на транспортни проекти, са следните:

- Идентифициране на основните рискови ситуации, които могат да възникнат при разработването и прилагането на всеки конкретен проект. Това е пряко свързано с класификацията на рисковете;

- Анализ на риска- свързан със задълбочено изследване на всички фактори, които оказват влияние върху организацията на транспортния бизнес;

- Оценка на риска във връзка с дейността на фирмите, които функционират в областта на транспорта;

- Избор на конкретни методи за управление на риска при разработването на транспортни проекти, а именно:

- превантивна оценка на негативните последици вследствие възникването на рискови ситуации при внедряването на всеки проект;

- класифициране на мерките и начините за предотвратяване на рискови събития при осъществяването на транспортния бизнес;
 - прилагане на ефикасни стандарти за управление на качеството на транспортните услуги;
 - осигуряване на достоверна информация на мениджърския екип относно управлението на риска при осъществяване на транспортната дейност;
- Разработване и прилагане на конкретни мерки за редуциране на риска във връзка с реализирането на транспортни проекти, а именно:
- определяне на възможностите за възникване на рискови ситуации с оглед тяхното неутрализиране според конкретните условия. Това е пряко свързано с управлението на основните цели на всеки конкретен проект в областта на транспорта;
 - отклоняване на риска, което може да се постигне чрез застраховане и договаряне между участниците в проекта за успешното му реализиране;
 - планиране на резерв от финансови средства, което се свежда до завишаване на разходите и увеличаване на срока за изпълнение на проекта, както и до промяна на обхвата на предвидените дейности, насочена към намаляване степента на риск.

Контрол на рисковите ситуации, който включва:

- определяне на видовете риск за конкретния транспортен проект;
- разработване на подходи за оценка на риска;
- прилагане на иновативни техники във връзка с управлението на транспортния бизнес;
- формиране на стратегия за неутрализиране на рисковите ситуации ;
- използване на конкретни методи за контрол върху риска, възникващ при управлението на транспортни проекти.

Във връзка с анализа на риска при осъществяването на проекти в областта на транспортния бизнес е необходимо да се има предвид, че актуално значение има провеждането на качествен анализ, който се свежда преди всичко до

описание на основните рискове, които биха възникнали при внедряването на транспортни проекти в националната икономика. Той е насочен към:

- анализ на целесъобразността на разходите, основаващ се на социалните аспекти на риска във връзка с реализирането на всеки проект;

- прилагане на конкретни начини и подходи за адекватна оценка на риска въз основа на данни за влиянието на определени фактори върху осъществяването на транспортния бизнес, като сред тях важно значение имат методите на аналогията. По-конкретно те се използват във връзка с реализацията на високорискови проекти. Към тях се отнасят:

- експертен анализ на рисковете, който се прилага в началото на проектирането;

- показатели за пределно ниво- метод, въз основа на който се оценява степента на устойчивост на проекта във връзка възможните изменения в условията на неговата реализация. Основният показател, който се използва, е точката на рентабилност. Чрез него се определя съотношението между приходите и разходите при осъществяването на конкретните услуги в областта на транспорта.

Въз основа на качествения анализ на рисковете може да се направят конкретни изводи относно:

- определяне степента на риск при управлението на проекти в областта на транспорта;

- йерархично подреждане на основните рискове по степен на техния приоритет;

- детайлизиране на рисковите ситуации и определяне на тяхното количествено измерение;

- определяне на трендовете във връзка с резултатите от изследването, като важно значение има формулирането на общата тенденция, характеризираща проявлението на риска при управлението на конкретния проект.

Същевременно е необходимо провеждането на количествен анализ във връзка с определянето на рисковите ситуации при проектирането в областта на транспорта. Във връзка с това може да се подчертае, че количествената оценка на риска при управлението на конкретни проекти в тази насока се свежда до прилагането на следните подходи:

- изследване на конкретните резултати от реализацията на проекта въз основа на предварително разработен базов сценарий, като се вземат под внимание песимистични стойности относно неговото прилагане в националната икономика;
- предвиждане на реалистични и оптимистични възможности по отношение на ефективното приложение на проектирането в практиката.

За оценка ефективността на инвестиционните проекти в областта на транспорта се прилагат следните методи:

метод на коригиране на дисконтовите ставки –насочен към определяне степента на риск, като е пряко свързан оценката на устойчивостта на инвестиционните проекти в транспортния сектор. Във връзка с неговото използване в практиката могат да се вземат предвид следните мерки:

-формиране на фонд от финансови ресурси, с оглед постигане на рентабилност при реализацията на конкретния проект;

-прилагане на резерв от време във връзка с предвидения срок за реализация на транспортния проект, и др.

кумулятивен /пофакторен/ метод – прилага се на основата на класификация на рисковите фактори и оценката на влиянието на всеки от тях върху премията за риск, включена в разходите, свързани с проектирането в областта на транспорта;

метод на бета-коэффициент- свързан със систематизиране и подразделяне на рисковете, възникващи при реализацията на транспортния проект;

метод на разработване на сценарий –прилаган във връзка с оценката на степента на риск и определяне на очакваната ефективност от реализацията на транспортния проект;

метод на статистическите изпитания /Монте Карло/ – характерен с конкретна оценка на риска въз основа на вероятностите за неговото възникване. Неговото приложение се свежда преди всичко до извършването на многократни експерименти относно реализацията на транспортния проект;

метод на симулацията- прилага се при управлението на високорискови транспортни проекти, като чрез него се предоставя възможност на мениджърския екип да се определи т. нар. профил на риска.

анализ на чувствителността- свързан с основните техники на количествената оценка на риска при управлението на транспортни проекти. - математически – използват се за разработване на конкретни модели във връзка с неутрализирането на рискови ситуации при осъществяването на транспортен бизнес.

В мениджмънта относно организирането на превозите се прилагат и конкретни методи за редуциране степента на риска при реализирането на проектите, които могат да се обособят в следните три групи, а именно:

- Диверсификация, свързана с разпределението на рисковете между отделните участници в проекта;
- Формиране на резерв от средства за покриване на непредвидени разходи;
- Застраховане на рисковете, свързани с осъществяването на инвестиционните проекти в транспорта.

Във връзка с ефективната реализация на транспортните проекти при сегашните условия в България, е необходимо да вземат под внимание основните подходи на управление, които се прилагат в практиката:

-регулиране и контрол на съотношението между постоянните и променливите разходи, като по този начин се определя точката на рентабилност на дългосрочните инвестиции;

-прилагане на ефективна ценова стратегия, насочена към намаляване на риска относно реализирането на всеки конкретен транспортен проект;

-осъществяване на рационален финансов мениджмънт на фирмите, функциониращи в областта на транспорта;

-диверсификация на инвестиционните активи, насочена към намаляване равнището на риска, чрез инвестирането на средства в различни проекти;

-разработване на ефективна стратегия за влягане на инвестиции във връзка с развитието на транспортния бизнес;

-оптимизиране на дейността и прилагане на ефикасен контрол върху реализирането на услуги в областта на транспорта;

-формиране на система от резерви във връзка с управлението на материалните запаси, погасяване на несъбираемите вземания и др.;

-прилагане на постоянен мониторинг на външната среда поради необходимостта от намаляване на рисковите ситуации при осъществяването на проектната дейност в транспорта, и др.

В заключение може да се направи изводът, че най-добри резултати при управлението на риска във връзка с разработването на транспортни проекти могат да се постигнат по пътя на комплексното прилагане на разгледаните методи и подходи. Избягването на рискови ситуации при осъществяването на дейността в транспортния бизнес е много трудна и отговорна задача, свързана с мениджмънта на всяка транспортна фирма. Във връзка с това е необходимо отчитане на всички форми на проявление на риска и прилагане на оптимално съчетание от посочените методи на управленско въздействие над него. Това е пряко свързано с повишаване конкурентоспособността на фирмите, които обслужват транспортния бизнес при сегашните условия у нас.

Литература:

1. Първанов, Хр., В. Бакалова, С. Цветкова, Управление на енергийни проекти, С.,ИК УНСС,2012.
2. Бакалова, В., Минков, Т., Прогнозиране и планиране на транспортната дейност, С., ИК УНСС, 2011.
3. Първанов, Хр., В. Бакалова, С. Цветкова, Управление на транспортни проекти, С., УИ „Стопанство”, 2010.
4. Найт, Ф., Понятие риска и неопределенности, М, Дело, 2002.
5. Управление проектами /под ред. В. Шапиро/ НКЦП, 2002.
6. Genzales, J. En finir avec la notation les fonctionnaires/ Regards actual, 2002.

ENTERPRISES ECONOMICS AND MANAGEMENT

Bogusław Ślusarczyk,

Ph.D, Prof., Head of the Department of Macroeconomics and International Relations,
University of Rzeszow;

Bernadetta Dziura,

Doctor of Economic Sciences,
University of Technology and Humanities in Radom

DEVELOPMENT OF INTELLIGENT ENTERPRISES IN THE PODKARPACKIE PROVINCE

***Abstract.** The paper undertakes the issues of development of Podkarpackie province enterprises, which are considered to be intelligent specializations. The main goal of the paper is to give the answer to questions: Do enterprises from Podkarpackie province use the solutions appropriate to intelligent enterprises? Do these activities affect their development and what are directions of their development?*

***Keywords:** knowledge management, human capital, intelligent enterprises, intelligent specializations.*

Wstęp

XXI wiek, już nazwany erą wiedzy – to czas intensywnych zmian wynikających w głównej mierze z rosnącej dostępności informacji. Zmiany te wymuszają na przedsiębiorstwach gotowość do ciągłego rozwoju pod dyktando zmieniającego się otoczenia, powodują konieczność rozwijania zdolności adaptacyjnych oraz wprowadzania nowych rozwiązań dostosowanych do pojawiających się zagrożeń i szans. Procesy globalizacji zwiększyły zainteresowanie i skierowały uwagę praktyków i naukowców na rolę wiedzy w rozwoju firm oraz osiągnięciu pozycji konkurencyjnej na rynku. W ciągu ostatnich lat nastąpiła koncentracja na zagadnieniach gospodarki opartej na wiedzy oraz tematyce powstawania społeczeństwa informacyjnego.¹

Koncepcja przedsiębiorstwa inteligentnego² to dziedzina nowoczesnego zarządzania przedsiębiorstwem, która powstała w odpowiedzi na stale rosnącą konkurencję, wysokie tempo rozwoju technologii oraz dynamicznie zmieniające się warunki gospodarowania. Uwzględniając dostęp do nowych technologii oraz jakość oferowanych na rynku produktów i usług. W ostatnim czasie przed

¹Ślusarczyk B., Dziura B., The influence of intellectual capital on competitiveness of enterprises in light of research – an outline of the issue, *Central European Review of Economics & Finance*, Vol. 18, No 2(2017), pp. 49-61.

²OECD Studies on SMEs and Entrepreneurship Poland 2010 – Kye issues and Policie.2010 OECD Publishing, 121.

przedsiębiorstwami pojawiły się duże wyzwania, które są wynikiem procesu transformacji współczesnej gospodarki. Dla większości przedsiębiorców coraz ważniejszy staje się termin gospodarka oparta na wiedzy.

W warunkach gospodarki opartej na wiedzy, wysokie wskaźniki rozwoju oraz korzystną pozycję rynkową mogą osiągnąć te przedsiębiorstwa inteligentne, które uczą się i wykorzystują wiedzę w sposób skuteczny i efektywny.³ Przedsiębiorstwo inteligentne to takie, które potrafi lepiej od innych pozyskać, przetworzyć i wykorzystać informacje.

Przedsiębiorstwa oparte na wiedzy, zwane często przedsiębiorstwami uczącymi się lub przedsiębiorstwami inteligentnymi - przenoszą w procesie zarządzania przedsiębiorstwem uwagę z zasobów materialnych na zasoby niematerialne (często utożsamiane z zasobami intelektualnymi). To zasoby niematerialne w postaci patentów, licencji, znaków towarowych i użytkowych, know-how, wiedzy eksperckiej zatrudnionych pracowników czy systemów motywacyjnych, tworzą źródła budowania przewagi konkurencyjnej inteligentnych przedsiębiorstw.

Dla przedsiębiorstw inteligentnych charakterystyczne jest posiadanie przejrzystej wizji oraz strategii rozwoju. Oprócz tego istotnymi cechami, którymi charakteryzują się te firmy są m.in.:⁴ istnienie struktur organizacyjnych wspierających uczenie, oparcie kultury organizacyjnej oraz sposobu działania o wartości, które wzmacniają ustawiczne uczenie, przywiązanie do ciągłego usprawniania istniejących procesów, traktowanie zasobów ludzkich jako najważniejszego zasobu przedsiębiorstwa, posiadanie wdrożonego programu zarządzania kompetencjami, funkcjonowanie zespołów zadaniowych złożonych z celowo dobranych pracowników różnych szczebli i specjalizacji, gromadzenie i wykorzystywanie informacji pochodzących z procesów kontrolnych do korekty bieżącej działalności, stałe wdrażanie nowych technologii (w szczególności technologii ICT).

³ Godlewska-Majkowska H., (red.), Raport z projektu, pt. *Inteligentne organizacje – dystrybucja wiedzy, kompetencje pracowników, miejsce na rynku*, Warszawa 2013.

⁴ Na podstawie Raportu: *Inteligentne organizacje-zarządzanie wiedzą i kompetencjami pracowników*, Warszawa 2010, s. 7.

Inteligentne specjalizacje Podkarpacia

Inteligentne specjalizacje regionu są rezultatem wyboru bazującego przede wszystkim na regionalnych atutach i endogenicznych zasobach, w tym także w aktualnej i przyszłej działalności naukowo - badawczej i przedsiębiorczości. Regionalne strategie innowacji, zgodnie z zapisami wielu dokumentów Unii Europejskiej, powinny położyć szczególny nacisk na rozwój badań naukowych i innowacji, a to oznacza konieczność przemyślanego i efektywnego wsparcia uczelni wyższych i ośrodków badawczo - rozwojowych. Do priorytetów inwestycyjnych, zgodnie z polityką Komisji Europejskiej zaliczono: badania naukowe i innowacje, rozwój cyfrowy, konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw, rozwój obszarów wiejskich.

Inteligentne specjalizacje regionu powinny mieć też wymiar zewnętrzny, ponieważ w przypadku strategii innowacji na rzecz inteligentnej specjalizacji analiza jedynie czynników wewnętrznych może okazać się niewystarczająca. Jedną z najbardziej istotnych kwestii jest podejmowanie strategicznych decyzji, poprzez uwzględnienie pozycji regionu na tle Europy.⁵

Podkarpackie swój największy potencjał dostrzega w lotnictwie i kosmonautyce oraz szeroko pojętej jakości życia. Są to obszary inteligentnych specjalizacji, w których jest zarazem największa koncentracja zasobów gospodarczych regionu. Województwo dysponuje też odpowiednią bazą naukową umożliwiającą wprowadzenie innowacji w tych dziedzinach i ich dynamiczny rozwój. Funkcję wspomagającą pełni informacja i telekomunikacja (ICT).

Podkarpackie wyznaczyło trzy najważniejsze dla siebie obszary inteligentnych specjalizacji:⁶

- **Lotnictwo i kosmonautykę**
- **Jakość życia**
- **Informację i telekomunikację (specjalizacja wspomagająca).**

⁵ Foray D., Goddard J., Beldarrain X.G., Landabaso M., McCann P., Morgan K., Nauwelaers C., Ortega-Argiles R., Przewodnik Strategii Badań i Innowacji na rzecz inteligentnej specjalizacji, wyd. Unia Europejska, Bruksela 2012, s. 19.

⁶ Opracowano na podstawie "Zobacz zmiany"- Biuletyn informacyjny Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, nr 1/2015.

Lotnictwo jest silnie osadzone w tradycji regionu – to tutaj między innymi utworzono przed II wojną światową Centralny Okręg Przemysłowy, w ramach którego budowano przemysł lotniczy. Dziś działająca na obszarze województwa podkarpackiego Dolina Lotnicza zalicza się do najszybciej rozwijających się klastrów. To ponad 120 przedsiębiorstw zatrudniających 26 tys. osób i osiągających 2 mld dol. ze sprzedaży (2014 r.). Produkowane tu podzespoły są montowane w samolotach firm Boeing, Airbus, Bombardier, Lockheed Martin czy Embraer. Przemysł ten ma silne wsparcie w nauce i sektorze B+R. Z firmami lotniczymi ściśle współpracuje Politechnika Rzeszowska, która utworzyła w swoich strukturach Wydział Budowy Maszyn i Lotnictwa. Dolina Lotnicza ma zapewniony stały dopływ odpowiednio wykształconych pracowników dzięki dobrze dostosowanemu lokalnemu systemowi edukacji i szkolnictwa wyższego. Przemysł lotniczy jest ściśle powiązany z kosmicznym. Przyjęcie naszego kraju do Europejskiej Agencji Kosmicznej otwiera przed województwem podkarpackim nowe perspektywy dotyczące rozwoju tej gałęzi przemysłu. W ciągu najbliższych 5 lat przemysł lotniczy województwa podkarpackiego utworzy ponad 4000 nowych, wysoko wyspecjalizowanych miejsc pracy. Można również spodziewać się napływu nowych inwestycji oraz nowych inwestorów.

Porównując się z innymi regionami, już dzisiaj bez specjalnej przesady można napisać, że województwo podkarpackie staje się „Polską Tulużą” (klaster Aerospace Valley) lub też „Polskim Montrealem” (klaster Aero Montreal). Wzmocnienie tej inteligentnej specjalizacji województwa podkarpackiego pozwoli na jeszcze bardziej aktywne nawiązanie do tych światowych wzorców.

Drugą ważną inteligentną specjalizacją dla Podkarpacia jest **„jakość życia”**. Grupuje ona cztery duże obszary:

1. Produkcję i przetwórstwo żywności najwyższej jakości biologicznej i zdrowotnej, ekologiczne i zrównoważone rolnictwo i przetwórstwo, produkty regionalne i tradycyjne.

2. Zrównoważoną i odpowiedzialną turystykę, zdrowie i dobrostan (kliniki, sanatoria, domy seniora, centra rekreacyjno-wypoczynkowe, zakłady odnowy biologicznej, centra dietetyczne).

3. Ekotechnologie: odnawialne źródła energii (energetyka rozproszona, smart grids, turbiny wiatrowe, turbiny wodne, solary, panele słoneczne, kotły na biomasę, geotermia itd.)

4. Energooszczędne i inteligentne budownictwo (domy pasywne, zeroenergetyczne i plusenergetyczne, itd.).

Obszar jakości życia jest pojęciem bardzo szerokim. Wybór tej inteligentnej specjalizacji znajduje pełne uzasadnienie w zasobach endogenicznych Regionu, znakomicie wyznacza też przyszłą wizję województwa, jako Regionu o najwyższej jakości życia. O ile inteligentna specjalizacja lotnictwo i kosmonautyka dotyczy i będzie wspierała zasadniczo kilku największych miast województwa podkarpackiego, to specjalizacja jakość życia z założenia ma służyć inteligentnemu rozwojowi całego jego obszaru, w tym szczególnie środowiska wiejskiego i małych miejscowości.

Województwo podkarpackie wskazało jeszcze trzecią specjalizację – **informację i telekomunikację (ICT)** – o charakterze wspierającym. W regionie jest zlokalizowana największa w skali ogólnokrajowej firma informatyczna Asseco Poland SA, a działające tu podmioty z branży telekomunikacyjnej zgłaszają dużą liczbę patentów. – Sektor ICT ma istotne znaczenie dla zidentyfikowanych specjalizacji i praktycznie każdej dziedziny życia.

Województwo podkarpackie należy do regionów o wyróżniających się zasobach potencjału naukowo - badawczego w zakresie technologii informacyjno - komunikacyjnych. Pracownicy i studenci rzeszowskich uczelni niejednokrotnie wygrywają światowe konkursy w tym zakresie. Na podkreślenie zasługuje także fakt obecności w regionie największej firmy informatycznej w skali kraju, która uzyskała już statut dużej korporacji międzynarodowej. Województwo podkarpackie jest także zdecydowanym krajowym liderem pod względem liczby zgłoszonych patentów przez podmioty branży telekomunikacyjnej.⁷

⁷ Sierotowicz T., Wisła R., Identyfikacja trendów technologicznych w obszarze ICT z wykorzystaniem statystyki patentowej, Kraków 2012, s. 13

Rozwój przemysłu lotniczego wprowadził województwo podkarpackie do światowych standardów rozwoju sektora wysokich technologii. Wybór tej inteligentnej specjalizacji ma więc uzasadnienie ekonomiczne, ekologiczne i społeczne. Rozwój przemysłu lotniczego i kosmicznego pozwoli na znalezienie ciekawych miejsc pracy absolwentom podkarpackich uczelni, już dzisiaj widoczny jest napływ do tego sektora utalentowanych osób z obszaru całego kraju, jak i z zagranicy.

Wybór inteligentnej specjalizacji jakości życia został pozytywnie oceniony i ciekawie pokazany w raporcie Deloitte „W czym tkwi sekret liderów innowacji?”⁸ Stwierdzono w nim, że kolejne kroki rozwoju nowego klastra związanego z jakością życia są przemyślane i zaplanowane – podstawą jest szeroka współpraca różnych środowisk oraz właściwe zdiagnozowanie sytuacji regionu. Oczekiwane rezultaty, zauważone przez ekspertów Deloitte, to między innymi sukces podobny do tego, jaki odniosła Dolina Lotnicza, prężny rozwój regionu, podniesienie jakości życia mieszkańców, niwelowanie dysproporcji w rozwoju poszczególnych powiatów w regionie. Podkreślona została również długoletnia kooperacja uczestników klastra Dolina Lotnicza (władze regionu, przedsiębiorstwa, ośrodki badawcze), zwrócono uwagę na pozytywne wykorzystanie w kreowaniu jakości życia modelu współpracy i doświadczeń Doliny Lotniczej.

Uznanie informacji i telekomunikacji za inteligentną specjalizację wspomagającą ma duże znaczenie dla każdego obszaru społecznego i gospodarczego rozwoju Regionu. Rozwój szerokopasmowego Internetu, technologii i produktów ICT, a także bardzo zróżnicowanych kategorii e-usług, które mają charakter innowacji z zakresu ICT przyczynia się do wzmocnienia rozwoju współcześnie definiowanej jakości życia.

Reasumując, przyszłość województwa podkarpackiego sprowadza się do jasnej i klarownej wizji Podkarpacia o pięknej naturze, Regionu czystego, zadbanego, w którym swe miejsce znajdują nowoczesne i inteligentne specjalizacje, technologie i rozwiązania przemysłu lotniczego i elektromaszynowego, ekologicznej, regionalnej

⁸ Deloitte, W czym tkwi sekret liderów innowacji?, Analiza benchmarkingowa innowacyjności polskich regionów – Raport z badania, Warszawa, 23.09.2013 r., s. 23

i tradycyjnej produkcji żywności, zrównoważonej turystyki, odnowy biologicznej i zdrowia jak również energetyki odnawialnej, nowoczesnego i energooszczędnego budownictwa. Pełne wykorzystanie tych atutów i możliwości będzie wspierane przez rozwój technologii informacyjnych, w tym szczególnie szerokopasmowego Internetu.

Kapitał ludzki - strategiczny zasób podkarpackich przedsiębiorstw wpływający na rozwój inteligentnych specjalizacji.

We współczesnej gospodarce zachodzą liczne procesy, które skutkują rosnącym wpływem wiedzy na zarządzanie przedsiębiorstwem. Można do nich zaliczyć m.in.:⁹ lawinowo przyrastającą ilość wiedzy i idący za tym wzrost znaczenia kapitału ludzkiego, radykalne zmiany w wiedzy technologicznej, postępującą globalizację napędzaną wzrostem technologii internetowych, informatycznych oraz komunikacyjnych. Kapitał ludzki – czyli zatrudnieni pracownicy, ich wiedza, umiejętności oraz doświadczenie, to najcenniejsze aktywa przedsiębiorstwa, które mają wpływ na: rozwój oraz wyniki ekonomiczne podkarpackich firm.

O tym, że wiedza jest strategicznym zasobem przedsiębiorstw potwierdzają badania przeprowadzone w 400 wybranych przedsiębiorstwach województwa podkarpackiego.¹⁰ W tabeli 1 przedstawiono charakterystykę respondentów.

Najbardziej rozwiniętym i wykorzystywanym wymiarem kapitału intelektualnego w badanych przedsiębiorstwach województwa podkarpackiego jest **kapitał ludzki**, dlatego zarządzający w przyszłości powinni w nim szukać głównego źródła sukcesu podkarpackich przedsiębiorstw.

Kapitał ludzki jest ważnym ogniwem rozwoju przedsiębiorstwa, to zatrudnieni pracownicy kreują i tworzą nowe technologie, zachowania, normy, zasady i wartości. Szczególną rolę odgrywają tu **kompetencje** badanych pracowników, nowe wyzwania, przed którymi muszą stanąć ludzie zatrudniani w przedsiębiorstwach na różnych stanowiskach, wymuszają od nich dysponowania coraz to innych umiejętności, nowej wiedzy i kompetencji. Badania dowodzą, iż taką wiedzę,

⁹ Sydänmaanlakka P., An Intelligent Organization: Integrating Performance, Competence and Knowledge Management, Capstone Publishing Limited, Oxford 2002.

¹⁰ 9.Ślusarczyk B., Dziura B., The influence of intellectual capital on competitiveness of enterprises in light of research – an outline of the issue, Central European Review of Economics & Finance, Vol. 18, No 2(2017), pp. 49-61.

umiejętności i kompetencje posiadają pracownicy zatrudnieni na różnych szczeblach badanych przedsiębiorstw.

Table 1

Charakterystyka ankietowanych przedsiębiorstw

Kryterium segmentacji	Segment	N	%
Wielkość	Mikro: 0 - 9 osób	82	20,5
	Małe: 10 – 49 osób	130	32,5
	Średnie: 50 – 249 osób	126	31,5
	Duże: 250 i więcej osób	62	15,5
Wiodąca branża	Produkcja przemysłowa	93	23,2
	Usługi	161	40,2
	Handel	53	13,2
	Sprzedaż	28	7,0
	Handel i usługi	10	2,5
	Finanse i ubezpieczenia	28	7,0
	Usługi i sprzedaż lub Usługi i finanse i ubezpieczenia	6	1,5
Zasięg działania	Inna	21	5,2
	Międzynarodowy	142	35,5
	Krajowy	137	34,2
Udział kapitału zagranicznego	Regionalny	121	30,2
	0%	265	66,2
	1-25%	37	9,2
	26-50%	29	7,2
	51-75%	21	5,2
Ocena kondycji finansowej	76-100%	48	12,0
	Bardzo dobra	102	25,5
	Dobra	178	44,5
	Przeciętna	88	22,0
	Słaba	32	8,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań. Badania przeprowadzono w latach 2014/2015.

Współcześnie pracodawcy muszą zabiegać o najlepszych specjalistów i starać się ich zatrzymać w przedsiębiorstwie. Jednym ze sposobów jest inwestowanie w ich rozwój, **inwestycje w ludzi** stanowią ważny element rozwoju kapitału intelektualnego w podkarpackich firmach. Odbywa się to głównie poprzez szkolenia poszerzające wiedzę, umiejętności czy planowanie indywidualnych ścieżek kariery, kursy, konferencje. Dzięki tym formom rozwoju, przedsiębiorstwa budują swój zewnętrzny wizerunek ciekawego i atrakcyjnego pracodawcy.

W badanych przedsiębiorstwach jednym ze składników kapitału ludzkiego, który w największym stopniu wykorzystują przedsiębiorstwa jest **wiedza pracowników** – wiedza jest jednym z najważniejszych źródeł przewagi

konkurencyjnej, ponieważ warunkuje rozwój przedsiębiorstwa. Badania wskazują, iż menedżerowie oraz pracownicy przedsiębiorstw województwa podkarpackiego posiadają duże zasoby wiedzy, dzięki którym przyczyniają się do zwiększenia kapitału intelektualnego przedsiębiorstw. Przykładem tego jest wiele innowacyjnych przedsiębiorstw, które zostały objęte badaniem, które dzięki posiadanej wiedzy ciągle się rozwijają, tworząc nowe miejsca pracy, wprowadzając nowoczesne produkty, technologie, uzyskując patenty i certyfikaty, a także zdobywając nowe rynki zbytu na całym świecie.

W przedsiębiorstwach objętych badaniem istotne znaczenie w działalności przedsiębiorstw ma **kultura organizacyjna**. Z badań sondażowych wynika, że ma znamienny wpływ na poprawę funkcjonowania i wzrost efektywności przedsiębiorstw. W znaczny sposób poprawia funkcjonowanie firmy, a tym samym przyczynia się do osiągnięcia trwałego sukcesu finansowego, jednocześnie zapewnia zarówno trwałość i stabilność - wzmocnienie poczucia tożsamości w przedsiębiorstwie.

Jednym z najcenniejszych wyznaczników w gospodarce wiedzy są **innowacje**, ich rola w funkcjonowaniu przedsiębiorstw XXI wieku jest coraz większa, można nawet rzec, że obok kapitału ludzkiego jest jednym z najważniejszych składników kapitału intelektualnego. Zdecydowana większość badanych przedstawicieli przedsiębiorstw, zadeklarowała innowacyjność podejmowanych działalności, np. poprzez wprowadzenie nowych rozwiązań technologicznych w zakresie produkcji, sprzętu, technologii, czy wytworów informatycznych. Akcentowano ciągłą dążność do wdrażania innowacyjnych produktów, usług oraz innowacji organizacyjnych w strukturach przedsiębiorstwa.

Dzięki posiadaniu wysokiego poziomu wiedzy, uznane podkarpackie przedsiębiorstwa tworzą ukryty kapitał – kapitał wiedzy zapewniający im przewagę rynkową, a produkty i oferta asortymentowa, jaką proponują badane firmy przekonuje konsumentów i inwestorów. Analizy z przeprowadzonych badań w wybranych przedsiębiorstwach województwa podkarpackiego potwierdzają to, że przedsiębiorstwa inteligentne funkcjonujące na Podkarpaciu mają coraz większe możliwości rozwoju dzięki efektywnemu zarządzaniu wiedzą, która jest w posiadaniu

pracowników. Rozwój przedsiębiorstw inteligentnych w dużym stopniu uzależniony jest od postawy zarządzających, głównie od świadomości znaczenia wiedzy dla rozwoju współczesnych firm - analizy dowodzą, iż większość badanych firm jest odpowiednio zarządzana.

Podsumowanie

Województwo podkarpackie staje się z roku na rok coraz bardziej atrakcyjniejsze gospodarczo – głównie za sprawą przedsiębiorstw inteligentnych specjalizacji, które przyciągają na Podkarpacie coraz więcej nowych inwestorów. Powyższe informacje są potwierdzeniem, że przedsiębiorstwa województwa podkarpackiego konsekwentnie się powiększają, systematycznie rozwijając i wzmacniając swój potencjał wytwórczy, głównie dzięki posiadanej wiedzy i wykształceniu, którą posiadają pracownicy zatrudnieni w branżach inteligentnych specjalizacji.

Wszystkie wybrane specjalizacje o których mowa, mają swoje uzasadnienie w potencjale demograficzno - społecznym i naukowo - badawczym regionu Podkarpacia. Rozwój badań na podkarpackich uczelniach z zakresu lotnictwa, informatyki, telekomunikacji, a także energetyki odnawialnej oraz budownictwa pozwoli na zatrudnienie i zwiększenie liczby pracowników we wzmacnianych branżach.

Wspomaganie obszaru jakości życia pozwoli w przyszłości na dofinansowanie i wykreowanie regionalnych jeszcze większej liczby produktów żywnościowych oraz usług. Pozwoli również na rozwój energooszczędnego budownictwa, eko - technologii oraz inwestycji w zdrowie (zarówno w sanatoria, kliniki, uzdrowiska, jak i w zdrową żywność).

Bez wątpienia branża lotnicza powinna stanowić kluczowy element zainteresowania w polityce rozwojowej, dlatego też należy stwarzać wszelkie udogodnienia dla dalszego rozwoju tej inteligentnej specjalizacji. Bardzo dynamiczny rozwój branży B+R, w tym akademickiego ośrodka rzeszowskiego, należy wzmacniać silnymi powiązaniem z lokalnymi przedsiębiorcami – głównie z firmami

z Rzeszowskiej Strefy Ekonomicznej, które mogą współfinansować niektóre badania bezpośrednio wykorzystywane przez praktykę.

Poza wskazaną specjalizacją region Podkarpacia powinien w przyszłości charakteryzować się rozwojem mieszanym¹¹, szczególnie w swojej południowej części, gdzie tkwi bogaty potencjał przyrodniczy i kulturowy. W rozwoju mieszanym regionu należy też uwzględnić możliwość produkcji energii odnawialnej, głównie za pośrednictwem biomasy z rolnictwa oraz energetyki wiatrowej.

Innym ważnym czynnikiem jest promowanie kultury dzielenia się wiedzą między pracownikami, zachęcanie do transferu wiedzy, również pozyskiwanie wiedzy z zewnątrz, np. poprzez korzystanie z opracowań i porad firm konsultingowych bądź doradców, aby efektywniej wykorzystać posiadaną wiedzę dla rozwoju inteligentnych specjalizacji na terenie województwa podkarpackiego.

Przedstawione w artykule analizy z pewnością nie wyczerpują wszystkich kwestii dotyczących rozwoju przedsiębiorstw inteligentnych na Podkarpaciu. Wskazują jednak na to, iż przedsiębiorstw inteligentnych w ostatnich latach przybywa, dzięki czemu województwo podkarpackie staje się atrakcyjniejsze – szczególnie dla zagranicznych inwestorów, którzy inwestują swój kapitał finansowy i tworzą nowe miejsca pracy. Wydaje się, iż w przyszłości rozwój przedsiębiorstw Podkarpacia kreować będzie odpowiednio dyskontowana wiedza, która jest w posiadaniu ludzi tworzących inteligentne specjalizacje.

References:

1. Biuletyn informacyjny Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020 „Zobacz zmiany”, nr 1/2015.
2. Deloitte, W czym tkwi sekret liderów innowacji?, Analiza benchmarkingowa innowacyjności polskich regionów – Raport z badania, Warszawa, 23.09.2013 r.
3. Ekspertyza Polskiej Akademii Nauk: Badanie potencjałów i specjalizacji województwa podkarpackiego. Raport końcowy, Warszawa 2013.
4. Foray D., Goddard J., Beldarrain X.G., Landabaso M., McCann P., Morgan K., Nauwelaers C., Ortega-Argiles R., (2012), Przewodnik Strategii Badań i Innowacji na rzecz inteligentnej specjalizacji, Wyd. Unia Europejska, Bruksela.
5. Godlewska-Majkowska H., (red.), (2013), Raport z projektu, pt. Inteligentne organizacje – dystrybucja wiedzy, kompetencje pracowników, miejsce na rynku, Warszawa 2013.
6. OECD Studies on SMEs and Entrepreneurship Poland 2010 – Key issues and Policies. 2010 OECD Publishing, 121.

¹¹ Opracowano na podstawie ekspertyzy Polskiej Akademii Nauk: Badanie potencjałów i specjalizacji województwa podkarpackiego. Raport końcowy, Warszawa 2013.

7. Raport Inteligentne organizacje - zarządzanie wiedzą i kompetencjami pracowników, Warszawa 2010.
8. Raport końcowy, Przedsiębiorczość w województwie podkarpackim – kierunki rozwoju, Rzeszów 2017.
9. Sydänmaanlakka P., (2002), An Intelligent Organization: Integrating Performance, Competence and Knowledge Management, Capstone Publishing Limited, Oxford.
10. Sierotowicz T., Wisła R., (2012), Identyfikacja trendów technologicznych w obszarze ICT z wykorzystaniem statystyki patentowej, Kraków.
11. Ślusarczyk B., (2011), Międzynarodowa pozycja konkurencyjna Polski, Teoria i praktyka. Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa.
12. Ślusarczyk B., Dziura B. (2017), The influence of intellectual capital on competitiveness of enterprises in light of research – an outline of the issue, Central European Review of Economics & Finance, Vol. 18, No 2, pp. 49-61.

Besedin Vasily,

Doctor of Economics, professor

Poltava National Technical University (Ukraine, Poltava)

Voloshina Oksana

Senior Lecturer

Poltava National Technical University (Ukraine, Poltava)

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO ASSESSING THE LEVEL OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF BUSINESS ENTITIES

Беседін В.Ф.,

д. ек. наук, професор

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Волошина О.А.

ст. викладач

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

***Abstract.** The article deals with the scientific and methodological approaches to assessing the level of economic development of business entities.*

***Key words:** entrepreneurship, enterprise, development, enterprise development, economic development, level of economic development.*

***Анотація.** У статті розглянуто науково-методичні підходи щодо оцінювання рівня економічного розвитку суб'єктів підприємництва.*

***Ключові слова:** підприємництво, підприємство, розвиток, розвиток підприємства, економічний розвиток, рівень економічного розвитку.*

Незважаючи на значну кількість наукових праць та досягнень в області обґрунтування сутності економічного розвитку суб'єктів підприємництва, на

сьогодні чітко не визначене оцінювання ступеню економічного розвитку на рівні підприємства.

Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, називають підприємництвом. В якості суб'єктів підприємницької діяльності можуть бути як юридичні особи (підприємства) так і фізичні особи. Отже, підприємство є провідним і важливим елементом сучасної економіки, який забезпечує ринок товарами та послугами, сприяє розвитку конкуренції, задовольняє потреби споживачів.

На самому загальному рівні економічний розвиток можна представити як поєднання двох сторін розвитку: економічного росту та структурних зрушень. Економічний ріст – кількісний бік розвитку економічної системи, який характеризується розширенням її масштабів. Структурні зрушення підприємства – це зміни в структурних зрушеннях та використанні ресурсів, зміни передусім у технології перетворення входів організації на виходи, зміни ефективності використання ресурсів. Отже, можна стверджувати, що економічний розвиток – це процес якісних і кількісних змін господарської діяльності, що дає змогу підприємству підвищувати результативність своєї діяльності шляхом ефективного використання усіх наявних ресурсів.

Проаналізуємо науково-методичні підходи щодо оцінювання рівня економічного розвитку, спираючись на сукупність таких виокремлених показників, як конкурентоспроможність, фаза розвитку підприємства, інтегральний показник розвитку, ступінь реалізації потенціалу.

1. Оцінювання рівня економічного розвитку підприємства за показниками конкурентоспроможності. Для вітчизняних підприємств важливо звернути увагу не лише на ефективність виробництва, але і на ефективність їх функціонування у мінливому конкурентному середовищі. У сучасній економіці не існує однозначних підходів щодо дослідження конкурентоспроможності підприємств. Усі методи визначення та оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємств можуть бути об'єднані у групи (методи, які ґрунтуються на аналізі порівняльних переваг, на теорії рівноваги

підприємства та галузі, на основі теорії ефективної конкуренції, на теорії якості товару, матричні методи, інтегральний метод, на засадах теорії мультиплікатора, на порівнянні з еталоном).

2. Оцінювання рівня економічного розвитку підприємства за фазою розвитку підприємства. На нашу думку, під час дослідження рівня економічного розвитку підприємства можна опиратися на фазу життєвого циклу, в якій воно знаходиться. Фазу життєвого циклу підприємства, а відповідно й фазу його розвитку можна визначити за допомогою показника конкурентного статусу підприємства, під яким розуміють порівняльну характеристику стосовно основних конкурентів, внутрішнього потенціалу, конкурентної позиції в окремих сегментах ринку і спроможності підприємства протистояти впливу чинників зовнішнього середовища.

Конкурентний статус підприємства оцінюють за допомогою матричного методу. Із групи підприємств, що досліджуються, визначають середні значення за показниками, які комплексно оцінюють конкурентну позицію, конкурентоспроможність і конкурентну стійкість підприємства. Потім підприємства розподіляють на дві групи: перша група – це ті підприємства, значення показників яких вищі за середні; друга група – нижчі за середні.

Відповідно до отриманих якісних оцінок конкурентного статусу підприємства визначають фазу життєвого циклу підприємства та рівень його економічного розвитку. Взаємозалежна якісно-кількісна оцінка дає можливість комплексно охарактеризувати конкурентний статус підприємства і визначити фазу життєвого циклу та рівень розвитку підприємства.

3. Оцінювання рівня економічного розвитку підприємства за допомогою інтегрального показника. Для одержання інтегральної якісної оцінки автори моделі Хофера-Шендела пропонують використовувати такі власні кількісні та якісні показники: відносну частку ринку; зростання частки ринку; охоплення системою розподілу; ефективність системи розподілу; різноманітність асортименту виробів; виробничі потужності та розташування; ефективність виробництва; криву досвіду; сировину для промисловості; кількість продукту; наукові дослідження і розробки; перевагу основного розрахунку;

конкурентоспроможність цін; ефективність рекламних заходів; вертикальну інтеграцію; репутацію.

Ця модель оцінювання рівня розвитку дає змогу побудувати траєкторію якісної та кількісної оцінок зміни економічного розвитку підприємства за визначений проміжок часу, а також визначити фазу життєвого циклу та напрямок розвитку.

4. Оцінювання рівня економічного розвитку підприємства як ступеня реалізації потенціалу (міри відповідності між складовими потенціалу). Основний зміст поняття «потенціал» полягає в інтегральному відображенні (оцінці) поточних і майбутніх можливостей системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних їй персоналу підприємницьких здібностей в економічні блага та уміння раціонально використовувати їх для досягнення поставленої мети.

Оцінювання рівня економічного розвитку підприємства як відповідності ступеню реалізації потенціалу полягає у визначенні рівня потенціалу, яким володіє підприємство. Це оцінювання зводиться до того, щоб визначити потенціал кожної складової підприємства, де рівень економічного розвитку підприємства дорівнюватиме ступеню реалізації певної складової потенціалу підприємства, а саме – його найнижчому показнику, оскільки низьке значення окремого складового потенціалу не є компенсованим вищим значенням іншого складового потенціалу. На відміну від інших методів, окреслений підхід дає змогу оцінити рівень можливостей розвитку підприємства та виявити можливість збалансованого розвитку.

Значний інтерес сучасних науковців викликає графоаналітичний метод діагностики потенціалу підприємства, де використовується порівняльна комплексна рейтингова оцінка підприємства. Система показників формується функціональними блоками: виробництво, розподіл та збут продукції; оргструктура та менеджмент; маркетинг; фінанси.

Як свідчать проведенні дослідження, для оцінювання рівня розвитку підприємства для більшості методів характерною є наявність недоліків. Це говорить про те, що використання будь-якого з них не дасть достовірного,

точного результату, а лише приблизний. Тому для більш точної оцінки рівня економічного розвитку підприємства необхідно використовувати дані підходи комплексно.

Отже, економічний розвиток підприємства - незворотні, керовані, вимірювальні, цілеспрямовані, закономірні кількісно-якісні та сутнісні зміни економічної системи (підприємства), результатів чи станів підприємства в довгостроковому періоді, що відбувається під впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів, зумовленість яких характеризується дією основних законів діалектики, що не виходять за межі глибинної внутрішньої сутності такої системи, для забезпечення його найбільш оптимального та ефективного функціонування підприємства в середовищі, в якому воно діє.

Основні науково-методичні підходи щодо оцінювання рівня економічного розвитку, це оцінювання рівня економічного розвитку підприємства за показниками конкурентоспроможності, оцінювання рівня економічного розвитку підприємства за фазою розвитку підприємства, оцінювання рівня економічного розвитку підприємства за допомогою інтегрального показника, оцінювання рівня економічного розвитку підприємства як ступеня реалізації потенціалу.

Література:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV// <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Жихарева В.В. Формування стратегії розвитку підприємства в умовах невизначеності / В.В. Жихарева, Т. М. Савельєва // Економіка і суспільство. – 2017. – №9. – с. 423 – 427.//http://www.economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/73.pdf
3. Пашенко О.П. Стратегічне управління розвитком підприємства / О.П. Пашенко // Вісник Хмельницького національного університету. – Сер.: Економічні науки. – 2011. – № 2, т. 2. – С. 99 – 103.
4. Прийма Л.Р. Розвиток підприємства: теоретичні аспекти /Л.Р. Прийма, Н.І. Чухрай // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Вип.18. – ч.2. – С.74 – 77.
5. Раєвська О.В. Статистичні методи оцінки регіонального розвитку / О.В. Раєвська І.В. Аксьонова, Г.І. Свидло – Харків, 2016. – 328с.
6. Талавирич О.М. Аспекти розробки економічної стратегії розвитку підприємств / О.М. Талавирич // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. – 2016. – Вип. 1(2). – С. 334 – 339.

Kyrchata I.M.,
candidate of economic sciences, associate professor
Shershnyuk O.M.,
candidate of economic sciences, associate professor
Velmozhna Yu.L.
student of the faculty of administration and business
Kharkov National Automobile and Highway University

ASSESSMENT OF COMPETITION POTENTIAL IN THE SYSTEM OF MANAGEMENT BY THE COMPETITIVENESS OF ENTERPRISE

Кирчата І.М.,
к.е.н., доцент
Шершенюк О.М.,
к.е.н., доцент
Вельможна Ю.Л.
студентка факультету управління та бізнесу
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ОЦІНКА КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

***Abstract.** Methodical approach of complex estimation of competition potential of enterprise is represented and recommendations in relation to the exposure of his backlogs are developed, both on the whole and on each of constituents, that is conditioned by the use of the hierarchical system of indexes with the selection of single and group in composition every local potential.*

Keywords: competition, competition potential, competitiveness, competition firmness, backlogs, effectiveness.

***Анотація.** Наведено методичний підхід до комплексної оцінки конкурентного потенціалу підприємства та розроблено рекомендації щодо виявлення його резервів, як в цілому так і за кожною зі складових, що обумовлено використанням ієрархічної системи показників з виділенням одиничних та групових в складі кожного локального потенціалу.*

***Ключові слова:** конкурентоспроможність, конкурентний потенціал, конкурентостійкість, резерви, ефективність.*

Пошук шляхів формування висококонкурентної національної економіки є на сьогодні ключовим питанням, оскільки практика свідчить про те, що більшість вітчизняних суб'єктів господарювання є неконкурентоспроможними на світових ринках, що підтверджується результатами рейтингів провідних міжнародних організацій, згідно з якими Україна посідає одне із останніх місць серед досліджуваних країн. Вхідження промислових підприємств України в систему міжнародної конкуренції активізує проблему організації управління конкурентним потенціалом як одну з найважливіших проблем удосконалення механізму управління конкурентоспроможністю підприємства. Більшість проблем, пов'язаних з оцінкою та формуванням

конкурентного потенціалу, не вирішено. На підприємстві необхідно систематично проводити діагностику і моніторинг конкурентного потенціалу, який забезпечує отримання інформації про стан та можливі шляхи найбільш ефективного використання потенціалу в часі, а також визначає не тільки напрямки, але й можливості реалізації конкурентної стратегії.

Конкурентний потенціал у значній мірі залежить від оптимального поєднання окремих видів ресурсів, залучених до виробничого процесу, рівня організації виробництва і праці, ефективності системи управління підприємства.

З метою оцінки впливу окремих факторів на процеси формування, використання і розвитку конкурентного потенціалу підприємства необхідно провести аналіз його структурних елементів та взаємодії між ними.

Конкурентний потенціал підприємства як інтегральний показник є результатом сукупної дії локальних потенціалів. Структурування конкурентного потенціалу підприємства дозволяє: оцінювати рівень розвитку кожного локального потенціалу та сконцентрувати зусилля управління у найбільш пріоритетному напрямку; використовувати повний набір стратегічних можливостей, визначати пріоритети в розвитку відповідно до намічених цілей; відображати послідовність стратегічного планування і управління як в цілому на підприємстві, так і окремо в структурних підрозділах з метою ефективного функціонування на ринку.

Головна складність аналізу структури конкурентного потенціалу полягає в тому, що всі його елементи функціонують одночасно та в сукупності. У зв'язку з цим, закономірності в його розвитку можуть бути розкриті тільки в поєднанні, а не як окремо визначені закономірності розвитку складових. Але це не виключає можливості та необхідності структурування конкурентного потенціалу, а також визначення співвідношення між його складовими [1,2].

В основу формування системи показників конкурентного потенціалу має бути покладено наступні принципи: використання комплексного підходу під час оцінки; проста структура показників при максимальному використанні вихідної інформації з урахуванням реальних можливостей розширення

інформаційної бази у випадку такої потреби; „прозорість” схеми розрахунку показника; урахування порівнянності показників з іншими підприємствами.

Таблиця 1

Перелік показників для оцінки конкурентного потенціалу

Показники	
Виробничий, $P_{вир.}$	
1	Фондовіддача
2	Матеріаловіддача
3	Рівень завантаження виробничих потужностей
4	Коефіцієнт зносу основних фондів підприємства
5	Коефіцієнт оновлення основних фондів
Інноваційний, $P_{ін.}$	
1	Частка щорічного оновлення продукції в загальному обсязі виробництва
2	Питома вага витрат на НДДКР у загальній сумі витрат підприємства
3	Рентабельність інновацій
4	Рентабельність інвестицій інноваційної діяльності підприємства
5	Динаміка частки іноземних інвестицій інноваційної діяльності
Фінансово-економічний, $P_{ф.е.}$	
1	Рентабельність активів
2	Коефіцієнт оборотності оборотних активів
3	Коефіцієнт загального покриття
4	Коефіцієнт швидкої ліквідності
5	Коефіцієнт абсолютної ліквідності
6	Коефіцієнт стабільності економічного зростання
7	Коефіцієнт якості дебіторської заборгованості
Управлінський, $P_{упр.}$	
1	Рентабельність власного капіталу
2	Оборотність кредиторської заборгованості
3	Рентабельність позикового капіталу
4	Рентабельність інвестицій
5	Коефіцієнт структурної напруженості
6	Коефіцієнт відповідності посаді
7	Ефективність прийняття управлінських рішень
Трудовий, $P_{тр.}$	
1	Продуктивність праці
2	Коефіцієнт кадрового забезпечення
3	Динаміка частки працівників з вищою освітою, науковим ступенем
4	Коефіцієнт соціальної захищеності кадрів
5	Коефіцієнт стабільності кадрів
6	Коефіцієнт мотивації працівників
Інформаційний, $P_{інф.}$	
1	Ефективність системи аналізу звітності на підприємстві
2	Ефективність інформаційно-аналітичної системи конкурентного спостереження
3	Ефективність системи захисту інформації
4	Рівень якості інформації (надійність, достовірність, своєчасність та інш.)
5	Ефективність відбору джерел отримання інформації
6	Ефективність зворотнього зв'язку від передачі обробленої інформації
Маркетинговий, $P_{м.}$	
1	Рентабельність продажів
2	Темп зростання обсягів реалізації продукції
3	Коефіцієнт виконання договірних угод
4	Рівень ефективності маркетингової діяльності
5	Динаміка частка експорту основної продукції в загальному обсязі реалізації

Оцінку конкурентного потенціалу підприємства доцільно виконувати за допомогою кількісних показників, що дозволить комплексно охарактеризувати конкурентний потенціал підприємства і визначити резерви використання потенціалу.

Конкурентний потенціал доцільно визначати як суму локальних потенціалів, враховуючи питому вагу кожного з них у загальному складі конкурентного потенціалу:

$$I_{\text{КПП}} = \sum_{j=1}^n \alpha_{\text{П}j} \Pi_j = \sum_{j=1}^n \alpha_{\text{П}j} \cdot \left(\sum_{i=1}^m \beta_{J_{ij}} J_{ij} \right), \quad (1)$$

де $I_{\text{КПП}}$ – оцінка конкурентного потенціалу підприємства; Π_j – оцінка j -го локального потенціалу в складі конкурентного потенціалу; $\alpha_{\text{П}j}$ – питома вага j -го локального потенціалу; n – кількість j -локальних потенціалів в складі конкурентного потенціалу; J_{ij} – оцінка часткового i -го показника в складі j -го локального потенціалу; $\beta_{J_{ij}}$ – вага часткового i -го показника; m – кількість часткових показників в складі j -го локального потенціалу.

Орієнтовний перелік основних показників для оцінки рівня конкурентного потенціалу підприємства наведено в табл. 1.

При побудові моделі конкурентної стійкості підприємства (КС) враховувати вплив дестабілізуючих факторів невизначеного зовнішнього середовища через оцінку рівня загрози конкурентних сил, для чого використовувати наступні показники: коефіцієнт впливу постачальників, коефіцієнт впливу споживачів, коефіцієнт впливу конкурентів.

Інтегральний показник конкурентної стійкості підприємства розраховується за формулою:

$$I_{\text{КС}} = \frac{1}{(1 + \sqrt[3]{\lambda_1 K_{\text{пост}} \cdot \lambda_2 K_{\text{спож}} \cdot \lambda_3 K_{\text{конкур}}})}, \quad (2)$$

Загальний рівень конкурентоспроможності підприємства доцільно оцінювати на основі інтегрального показника ($I_{\text{КП}}$):

$$I_{\text{КП}} = I_{\text{КПП}} \cdot I_{\text{КС}} = \frac{\sum_{j=1}^n (\alpha_{\text{П}j} \cdot \sum_{i=1}^m (\beta_{J_{ij}} \cdot J_{ij}))}{1 + \sqrt[3]{\lambda_1 K_{\text{пост}} \cdot \lambda_2 K_{\text{спож}} \cdot \lambda_3 K_{\text{конкур}}}}, \quad (3)$$

Основні функції які покладено на систему управління конкурентним потенціалом підприємства мають зводитися до: формування системи

показників, параметрів та критеріїв управління конкурентним потенціалом; оцінки ступені достатності конкурентного потенціалу для утримання конкурентоспроможності на досягнутому рівні; оцінки ступені гнучкості конкурентного потенціалу; аналізу і оцінювання реалізації процесів розвитку конкурентного потенціалу з метою подальшої їх координації та контролю; пошуку нових перспективних можливостей.

Література:

1. Злидень І.М. Системне управління конкурентним потенціалом / І.М. Злидень // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції „Динамика научных исследований – 2005”. Т11. Маркетинг та менеджмент. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2005. - С.45 - 48.
2. Злидень І.М. Практические подходы к определению понятия и исследование синергизма элементов конкурентного потенциала / І.М. Злидень // Бизнес Информ. – 2005. – №5-6. – С. 92-97.

Pakhomova E.A.,

Doctor of Economic Sciences, Candidate of Technical Sciences, Professor

Rozhkova O.V.,

Postgraduate

Dubna State University, Russia

THE MAIN STAGES OF THE METHODOLOGICAL APPROACH TO THE ENTERPRISE FINANCIAL AND ECONOMIC CONDITION ANALYSIS BY NON-NUMERICAL METHODS OF STATISTICS

Пахомова Е.А.,

д.э.н., к.т.н., профессор

Рожкова О.В.,

аспирант кафедры экономики

Государственный университет «Дубна», Россия

ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ МЕТОДИЧЕСКОГО ПОДХОДА К АНАЛИЗУ ФИНАНСОВО-ХОЗЯЙСТВЕННОГО СОСТОЯНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ МЕТОДАМИ НЕЧИСЛОВОЙ СТАТИСТИКИ

The main stages of the methodical approach to the analysis of financial and economic activity of the production enterprise with the use of methods of non-numerical statistics are considered. A feature of the operation of production enterprises is the need to form complex relationships with a large number of stakeholders, often with conflicting goals. The proposed approach allows to take into account the fuzzy nature of the initial data and subjective expert estimates for the possibility of subsequent use of mathematical methods to improve the quality of decisions and the effectiveness of the developed strategies.

Keywords: *production company, financial and economic activities, non-numerical statistics methods*

Рассмотрены основные этапы методического подхода к анализу финансово-хозяйственной деятельности производственного предприятия с применением методов

нечисловой статистики. Особенностью функционирования производственных предприятий выступает необходимость формировать сложные связи с большим количеством заинтересованных сторон, зачастую обладающих конфликтующими целями. Предлагаемый подход позволяет учесть нечёткий характер исходных данных и субъективные экспертные оценки для возможности последующего использования математических методов с целью повышения качества принимаемых решений, эффективности разрабатываемых стратегий.

Ключевые слова: *производственное предприятие, финансово-хозяйственная деятельность, методы нечисловой статистики*

В условиях повышенной нестабильности и неопределённости рыночной ситуации принятие быстрых решений обеспечивает выживание, устойчивое развитие и конкурентоспособность производственного предприятия в долгосрочной перспективе, во многом вынуждая выступать первопроходцами во внедрении новых форматов. В управлении сложными системами процесс сводится к выявлению проблемы, определению пользователей результатов, постановке целей и задач, выявлению взаимосвязанных и взаимовлияющих факторов внутренней и внешней среды, определению показателей и методов их оценки, выработке предполагаемого решения, прогнозированию дальнейшего развития.

Глубина исследуемого объекта порождает новые источники неопределённости, неподдающиеся объективному измерению и однозначному описанию. Более того, зачастую не удается даже выделить непересекающиеся группы факторов. Это является следствием недостаточных полноты и/или чёткости данных, обусловленных как субъективными (например, слабое знание клиентов и поставщиков), так и объективными (колебания валютного курса, цены на нефть) причинами. Однако благодаря вводу лингвистической переменной с терм-множеством значений и функции принадлежности к нечёткому множеству [1] любой показатель может быть оценён не только качественно, но и количественно. Такой подход позволяет не тратить время на выяснение точных значений множества переменных, довольствуясь нечётким числом или словесным утверждением, и улучшить информационное обоснование процессов принятия решений, а раскрытая неопределённость снижает риски, в т. ч. и те неблагоприятные факторы, которые, не являясь в явном виде таковыми, могут стать ими в соответствующих условиях.

Организация такого процесса требует внедрения в практическую деятельность не только результатов различных исследований, направленных на изучение сложных социально-экономических систем, но и разработки новых методик и создания адаптивных механизмов, основывающихся на анализе финансово-хозяйственной деятельности.

Процесс получения необходимой информации заключается в оценке всей совокупности национальных, экономических, политических, технологических, научных, социальных, юридических, организационных факторов, разделяющихся в соответствии со средой возникновения по уровням: на внутренние и внешние факторы предприятия и его ближайшего окружения, а также на факторы мезо- (региональные или отраслевые) и макроуровня (национальные).

Целью работы является предложить алгоритм перехода к количественным показателям на основе методов нечисловой статистики, пригодный для разработки моделей управления системой, состоящей из множества участников с конфликтующими целями.

В зависимости от сферы деятельности предприятия речь идет о создании исходного набора данных, отражающих систему показателей X_i , где $i=1, \dots, n$, характеризующую состав, источники, состояние и эффективность формирования и использования капитала [2], факторы формирования и изменения финансового положения [3], движение денежных средств, деловую активность. Многие показатели измеряются за продолжительный период, выражаются нелинейной зависимостью (например, качество поставщика сырья и материалов) и зависят от значений в предыдущие периоды. Области определения показателя – нечёткому множеству $D(X_i)$ – соответствуют значения лингвистической переменной B_i («Уровень показателя X_i ») с функциями принадлежности $\lambda(X_i)$. Графическое изображение алгоритма представлено на рис. 1.

При необходимости любой фактор с точки зрения заинтересованной стороны может быть представлен как древовидная иерархия факторов второго и третьего уровня (например, для показателя конкурентоспособности

продукции фактором будет цена товара в определённом канале сбыта в данном звене дистрибуции и т. д.), влияние которых друг на друга, а также на результат не является равнозначным, а количество может оказаться значительным. Структурный состав разной степени сложности требует рассмотрения некоторых факторов интегрированно, в то время как другие должны быть детализированы, поэтому для упрощения оценки методы нечёткого моделирования предлагается комбинировать с методами статистической обработки данных (факторным, регрессионным анализом).

Рис. 1. Основные этапы методического подхода к анализу деятельности предприятия методами нечисловой статистики

Интеграция различных инструментов количественного и качественного анализа в единый алгоритм позволяет использовать преимущества существующих методов и уменьшить их недостатки. Усовершенствованный инструмент способен обеспечить:

- повышение степени адаптивности к условиям внешней среды и снижение рисков в принятии управленческих решений, реализации проектов и управлении инновациями;
- анализ сильных и слабых сторон в контексте определённых и количественно выраженных условий (проблема или задача, временной период, ресурсы и т. д.);
- принятие решений на основе максимально возможного количества показателей;
- своевременное и оперативное выявление имеющихся или потенциальных проблем;
- вовлечение различных бизнес-единиц и уровней управления в единый контур стратегического планирования;
- оценку факторов в их взаимосвязи и оценку непосредственно взаимосвязей;
- прогнозирование значений целевых показателей и оценку вероятности их достижения и сохранения в определённый период;
- формирование полного спектра возможных сценариев развития;
- мониторинг и ранжирование разработанных и реализуемых стратегий для корректировки и пересмотра принятых решений по мере поступления новой информации;
- перераспределение и экономию ресурсов.

Описанный подход свободен от требований к статистической однородности переменных и к единству представлений экспертов, позволяет отбирать различные показатели в зависимости от целей исследования и самостоятельно задавать их степень важности.

Признательность. Работа подготовлена при поддержке РФФИ в рамках проекта № 17-06-00301 «Организационно-экономический механизм управления инновациями на рынке товаров народного потребления: методы, модели, инструментарий».

Acknowledgment. The article was supported by the Russian Foundation for Basic Research as part of project No. 17-06-00301, *The Organizational and Economic Mechanism for Managing Innovation in the Consumer Goods Market: Methods, Models, Tools.*

Литература:

1. Zadeh L. The Concept Of A Linguistic Variable And Its Application To Approximate Reasoning. Moscow, Mir Publ., 1976, 165 p.
2. Golubeva M.S., Lychagina T.A., Pakhomova E.A. Analyzing The Financial Position Of The Production Enterprise Using The Fuzzy Set Framework // National Interests: Priorities and Security. No. 35, 2015, pp. 15-26.
3. Rozhkova O.V. Frantsuzova E.V. The Factor Analysis For Company's Economic And Financial Condition Assessing // Modern Directions Of Theoretical And Applied Researches'2017: collection of materials of International scientific-practical conference (on 14-21/03/2017), SWorld, pp. 16-20.

Olena Suhina,

Cand. of Econ. Sci., Senior Sci. Researcher,

Public Institution "Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine", Kyiv, Ukraine

Oleg Ulytskyi,

Doctor of Geol. Sci., Assoc. Professor of the Chair of Geology,

Director of the Educational-Scientific Institute of Environmental Security and Management of the State Environmental Academy of Graduate Education and Management of the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine, Laureate of the State Prize of Ukraine in the field of science and technology, Kyiv, Ukraine

Yuriy Razovskiy,

Doctor of Econ. Sci., Professor,

Moscow Witte University, academician of the Russian Academy of natural Sciences (RANS), the head of the leading international scientific school "Superprofit management", member of the Union of writers of Russia (Moscow), Moscow, Russia

Serhii Plakhotnii

Cand. of Techn. Sci.,

State Environmental Academy of Graduate Education and Management, Kyiv, Ukraine

ESTIMATION OF DAMAGE FROM ATMOSPHERIC AIR POLLUTION BY DETERMINATION OF COST OF OXYGEN PRODUCTION THROUGH THE INSTALLATION OF ARTIFICIAL PHOTOSYNTHESIS

Abstract. *The methodological approaches to the estimation of economic losses from the loss of the assimilative capacity of the air ecosystem on the basis of determination of the cost of production of oxygen through the installation of artificial photosynthesis have been developed. The paper states: how fundamental and applied research on the economic assessment of damage from atmospheric air pollution can contribute to its purification.*

Keywords: *estimation of losses, atmospheric air, artificial photosynthesis, fundamental and applied research.*

Business entities, whose activities are accompanied by an excessive emission of pollutants, allocate the assimilation potential of the air ecosystem, as well as future years, and cause relevant economic losses. Forests and other planet plants are no longer capable of absorbing carbon dioxide and other harmful substances in their

entirety. Therefore, radical changes are needed, and humanity has already begun actively to switch to the use of alternative energy sources and other innovations that have less environmental impact. However, the atmospheric air is polluted each year more and more. Fundamental and applied research may contribute to the purification of the air and to prevent its contamination.

The **purpose** of scientific research is to develop methodological approaches to assessing economic losses from atmospheric air pollution and loss of assimilation capacity of an air ecosystem on the basis of determining the cost of producing oxygen through the installation of artificial photosynthesis.

To date, humanity suffers from a lack of oxygen. This leads to various diseases. It is advisable to calculate the cost of artificial reproduction of oxygen by installing artificial photosynthesis. Thus, the Japanese Panasonic Corporation in 2012 developed the world's first high-tech artificial photosynthesis technology, which allows the production of organic substances from water and carbon dioxide using solar energy, and which in the future can be used to produce fuel for automobiles (ethanol) The Swiss scientist M. Graezer received the Technological Award of the Millennium of the Technological Academy of Finland in 2010 for the development of a new type of solar cell (cells) with high sensitivity of photosensitive sensors, working on the technology of “artificial photosynthesis”). In the United States, billions of dollars are allocated for research on the production of artificial photosynthesis systems. This again emphasizes the current issue of the development of solar cells and artificial photosynthesis facilities.

According to Wikipedia, “artificial photosynthesis – is an attempt to reproduce the natural process of photosynthesis. In this case, under the influence of the electromagnetic radiation of the visible spectrum, water and carbon dioxide are converted into molecular oxygen and glucose. Sometimes artificial photosynthesis includes the separation of water into hydrogen and oxygen under the influence of solar energy. The hydrogen produced at the first stage of artificial photosynthesis can be used in hydrogen engines to generate “pure” energy. The light-independent stage of photosynthesis can be used to absorb excess carbon dioxide from the atmosphere”.

Developers of the system of artificial photosynthesis to initiate the chemical reaction proposed to use a device that, in its functions and used in the manufacture of materials, is similar to a solar battery. That is, to determine the production cost of oxygen, you need to know the cost of installing artificial photosynthesis (including the cost of solar panels needed for installation), the cost of its maintenance, the cost of water. Carbon dioxide from the atmosphere is free of charge. Every year, the installation of artificial photosynthesis will be cheaper, because now the price of solar panels is constantly decreasing, and they will be the main complementary systems of artificial photosynthesis, which provide their energy. There is no universal such installation. But there is a general notion for the environment in which there is an artificial photosynthesis – an “artificial” sheet [1].

Intensive large-scale pollution of the environment and degradation of ecosystems in Ukraine encourage the revision of existing methods for assessing economic losses from environmental pollution, based on the use of normative and component-based approaches (maximum permissible concentrations (MPC), etc.), as well as fixed quantities established legislatively, rather than real costs for eliminating its consequences. The method of restorative value was the most widespread. The cost of restorative works involves taking into account the market value of the resources and services involved in the restoration of ecosystems to the state that preceded the damage.

A new original idea of determining the cost of oxygen production with the help of breakthrough artificial photosynthesis facilities (although they are primarily developed for the production of fuel) or other universal systems is proposed (since there are not yet any industrial installations of artificial photosynthesis) (Russian installation “АИСТ-200” (АИСТ – “ASSF – alternative sources of synthetic fuel”), the preliminary cost of which amounts to 10,1-14,5 million UAH (payback period – 19 months), also purifies water (there are already developed” АИСТ-1000 “(1000 liters of biofuel per hour) and “ASSF-1300” (1300 l/h). This method will take into account the degree of exposure to atmospheric air.

This calculation is for the case when artificial photosynthesis plants produce fuel, and oxygen will only be a derivative product and will cost quite cheaply (for

example, 3,375 kopecks per m^3 or less). Thus, the cost of production of synthetic motor fuels in the Russian Federation by the alternative installation “ASSF” of the Tomsk corporation Limited Liability Company (LLC) “Scientific and Production Association (SPA) “Basalt” on the processing of carbon-containing the waste is 3,24 cop./liter in the Ukrainian currency (200 liters per hour). In other words, the production of 1 liter of fuel costs less than 3,375 kopecks. If it is possible to produce fuel so cheaply, the production cost of oxygen can be much lower – the more that oxygen will be a byproduct in the production of hydrogen fuel (possibly 0,3375 kopecks/ m^3).

We propose, on the basis of the cost of oxygen production, by installing artificial photosynthesis to determine the amount of economic losses from atmospheric air pollution. It is this method that will take into account the degree of impact on the natural environment. So, if the average daily allowable concentration of sulfur dioxide (SO_2) in Ukraine is $0,05 \text{ mg}/\text{m}^3$ of air, then dilution of 1 mg of SO_2 requires $20,0 \text{ m}^3$ of air. It is necessary to determine the cost of 20 m^3 of air. The atmosphere consists mainly of nitrogen (N_2 , 78 %) and oxygen (O_2 , 21 %; O_3 , 10^{-6} %). The rest (~ 1 %) consists mostly of argon (0,93 %) with small admixtures of other gases, including carbon dioxide (0,03 %). That is, our task is to determine the production cost of at least oxygen and nitrogen, ie $4,2 \text{ m}^3$ of oxygen and $15,6 \text{ m}^3$ of nitrogen (without argon and other substances that make up 1 % of the air).

At the cost of production of oxygen and nitrogen – the main components of the air in August 2018 – $0,03375 \text{ UAH}/\text{m}^3$ (3,375 kopecks/ m^3):

- the cost of a volume of 20 m^3 of air for dilution of 1 mg SO_2 at an MPC of $0,05 \text{ mg} / \text{m}^3$ (daily average) [2], ¹² – UAH 0,675;

- the cost of the volume of $0,0017 \text{ m}^3$ of air for dilution 1 mg of CO_2 at a concentration of CO_2 in the air $589 \text{ mg}/\text{m}^3$ – $0,000057375 \text{ UAH}$.

For comparison. At the cost of production of oxygen and nitrogen – the main components of the air in July 2013 – $0,01 \text{ UAH}/\text{m}^3$ (1 kopecks/ m^3),

¹² According to the order of the Ministry of Environmental Protection of Ukraine “On Approval of Permitted Permits for Pollutants from Stationary Sources”, the maximum permissible emissions of sulfur dioxide are $500 \text{ mg}/\text{m}^3$.

- the cost of a volume of 20 m^3 of air for dilution of 1 mg of SO_2 at an MPC of $0,05 \text{ mg/m}^3$ (daily average) [2] is 0,2 UAH;

- the cost of the volume of $0,0017 \text{ m}^3$ of air for dilution 1 mg of CO_2 at a concentration of CO_2 in the air 589 mg/m^3 – 0,000017 UAH.

With this method it is possible to determine the cost of oxygen for dilution of each pollutant, using indicators of maximum permissible concentrations – MPC.

At the cost of production of oxygen $0,03375 \text{ UAH/m}^3$ (3,375 kopecks per m^3) cost of 1 ton of oxygen – 23,61825 UAH (that is, 15,8 times less than that offered by V.M. Boldyrev [3] for oxygen quotas – 372,6 UAH/t (13,8 USD/t).

Conclusions. Thus, an alternative to the current methods of estimating losses from atmospheric air pollution, a scientifically grounded method for assessing economic losses from the loss of assimilation capacity of an air ecosystem on the basis of determining the cost of producing oxygen through the installation of artificial photosynthesis, will determine their adequate amount, stimulate the rational use of natural resources, energy and its production with the help of alternative sources, orient the consumers on environmentally friendly fuel, internalize external costs of economic entities harmful to the environment in industrialized, to ensure implementation of the principle of “polluter pays” and mitigate the human impact on climate, which is a **novelty of the study**. The paper shows how fundamental and applied research can contribute to the purification of the air and the prevention of pollution.

References:

1. Искусственный фотосинтез: революция в солнечной энергетике, но попозже [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://elektrovesti.net/53362_iskusstvennyu-fotosintez-revolyuetsiya-v-solnechnoy-energetike-no-porozzhe (опубліковано 16 травня 2017 року).
2. Державні санітарні правила охорони атмосферного повітря населених місць (від забруднення хімічними та біологічними речовинами) : наказ Міністерства охорони здоров'я України № 201 від 9 липня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=803>
3. Болдырев В. Атмосферным кислородом – по глобализации и кредиторам. Значимый фактор геополитики, национальной безопасности и погашения долгов России / В. Болдырев // Промышленные ведомости: экспертная общероссийская газета. – 2001. – № 5–6 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.promved.ru/mart_2001_01.shtml.

Sheremetyeva E.N.,
Doctor of Economic Sciences, Professor
Barinova E.P.
Doctor of History Sciences, Professor
Samara State Economic University, Russia

INNOVATIVE ASPECTS OF APPRAISAL ACTIVITY IN RUSSIA

Шереметьева Е.Н.,
д.э.н., профессор
Баринаева Е.П.
д.и.н., профессор
Самарский государственный экономический университет, Россия

ИННОВАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РОССИИ

Abstract. *The emergence of market relations has led to a significant increase in the number of organizations in the service sector, their differentiation and penetration into activities that previously were a zone of state financing and management. The article examines the role of non-governmental independent expertise as an instrument for regulating market relations. The authors gives an analysis of the main tasks of innovation in appraisal activity in the context of transition to the digital economy and knowledge economy, emphasizes the importance of market methods and mechanisms for controlling the activities of economic agents.*

Keywords: *estimated activity, market of expert and consulting services, methods of estimated activity, new realities of an economic situation, innovatics.*

Анотація. *Становление рыночных отношений привело к значительному увеличению числа организаций сферы услуг, их дифференциации и проникновение их в области деятельности, которые ранее были зоной государственного финансирования и управления. В статье рассмотрена роль негосударственной независимой экспертизы как инструмента регулирования рыночных отношений. Дается анализ основных задач инноватики оценочной деятельности в условиях перехода к цифровой экономике и экономике знаний, подчеркивается значение рыночных методов и механизмов контроля деятельности экономических агентов.*

Ключевые слова: *оценочная деятельность, рынок экспертных и консультационных услуг, методы оценочной деятельности, новые реалии экономической ситуации, инноватика.*

В современной экономике сфера услуг занимает все более весомое положение в структуре экономики. Значимым направлением для менеджмента компаний-заказчиков в решении поставленных задач являются консультационные и экспертные услуги. В процессе принятия стратегических, тактических или оперативных решений компании все чаще обращаются за квалифицированной помощью экспертов и консультантов, рассчитывая на объективную оценку деятельности компании и предложение действенных вариантов в решении управленческой задачи.

Экспертные организации, функционирующие на современном российском рынке различаются по своей организационно-правовой форме, размерам и набору оказываемых услуг. Каждая организация ставит перед собой цель максимизации прибыли и выработки конкурентных преимуществ. Прежде всего к конкурентным преимуществам консультационной или экспертной организации относятся набор предоставляемых услуг, их качество, инструменты сервисного обслуживания и ценообразования на услуги. Рынок экспертных услуг на современном этапе представлен более 1500 компаний, предоставляющие экспертные услуги широкого профиля (экспертиза, сертификация, оценочная деятельность, аудит и др.), так и узкоспециализированными – выполнение только одного вида деятельности, например, оценочной или консалтинговой. На 1 января 2017 года рынок представлен 137 крупными консалтинговыми компаниями, 5,1 тыс. аудиторских организаций, включающих 21,5 тыс. аудиторов. В официальный реестр Российского общества оценщиков входят около 7000 специалистов по оценочной деятельности. Всего, по данным сводных каталогов, оценкой материальных и нематериальных активов в России занимается не менее 4000 юридических лиц.

Рынок консультационных и экспертных услуг – экономическая система со множеством разнообразных по своему назначению и способам решений задач и обеспечивающим эти решения производственным комплексом, структурные элементы которого объединены научными, информационными, материальными, финансовыми и прочими связями. Вместе с тем, он имеет ряд специфических черт, обуславливающих особый подход к его формированию и функционированию. Синергетический подход, при котором компетенции юристов, аудиторов, оценщиков, экспертов, бизнес-аналитиков и маркетологов дополняют друг друга, позволяет экспертной компании оказывать достаточно сложные специализированные консалтинговые услуги. Например, при реализации сложных задач в области оценки бизнеса, проблемных активов, due diligence перекрестное подключение и совместная работа таких специалистов дает необходимый эффект – точное и эффективное решение сложных задач.

Развитие информационных технологий, автоматизация и управление знаниями, накопление больших массивов адекватной информации по рынку недвижимости, а также по многим отраслям реального сектора экономики позволили экспертным организациям сформировать актуальную базу данных, что позволяет выполнять и текущие задачи более качественно и быстро. Эффективность работы консультантов и оценщиков напрямую связана с полнотой информации об объекте и наличие инструментов проверки ее достоверности и актуальности. Современные консалтинговые предпринимательские фирмы работают в соответствии с адресными заказами своих клиентов, либо на абонементной основе. Оказание консультационной услуги предполагает использование методов экспертного консультирования, процессного консультирования, обучающего консультирования. Консультационный бизнес обычно сопровождается оказанием клиенту ряда сопутствующих услуг, в числе которых наиболее важную роль играют оценочная деятельность и аудиторская деятельность, относящихся к группе экспертных услуг.

Оценочной деятельностью занимаются предпринимательские фирмы, специализирующиеся на определении стоимости предприятий (так называемая «оценка бизнеса»), ценных бумаг, имущества, интеллектуальной собственности, а также нанесенного ущерба. Этот вид деятельности пользуется возрастающим спросом на рынке. Он необходим прежде всего в ходе реструктуризации видов и организационно-правовых форм предпринимательской деятельности, ликвидации предпринимательских фирм. Услуги фирм, занимающихся оценочной деятельностью, рассматриваются как обязательное условие заключения различных коммерческих сделок, стороной которых выступает один из субъектов Российской Федерации, либо орган муниципального управления России. Наиболее прибыльной в настоящее время считается деятельность по оценке ценных бумаг, предприятий как имущественных комплексов, недвижимости, транспортных средств. Оценочная деятельность является сложным и многогранным процессом, обусловленным необходимостью быстрой адаптации к изменениям на рынке и

многочисленным факторам, влияющим на общую архитектуру хозяйственной деятельности. Этот процесс начинается с умения адаптироваться к новым реалиям экономической ситуации и заканчивается возможностью оперировать огромным объемом информации для формирования наиболее объективного представления об оцениваемом объекте.

Ключевые проблемы оценочной отрасли связаны с изменениями в законодательстве об оценочной деятельности и кадастровой оценке, новыми правилами и практикой оспаривания кадастровой стоимости в регионах. Перспективными направлениями развития отрасли является развитие области применения оценочных компетенций, в том числе в области судебной оценочной и финансово-экономической экспертизы, автоматизация бизнес-процессов и информационных технологий в оценке, а также практики решения проблем информационно-аналитического обеспечения оценочной деятельности и построения эффективного взаимодействия оценщиков с потребителями оценочных услуг и органами власти.

Необходимо активное функционирование в регионах Российской Федерации советов по оценочной деятельности – региональных площадок, созданных для обсуждения изменений законодательства, формирования инициатив, аккумуляции и решения вопросов, связанных с оценочной деятельностью, с целью обеспечения эффективного взаимодействия и баланса интересов граждан, бизнеса и власти, в частности при проведении государственных кадастровых оценок и в спорах о результатах определения кадастровой стоимости. Из существенных проблем оценочной деятельности, которые необходимо решить в ближайшее время, можно отметить следующие:

- необходимость гармонизации системы оценки с системами бухгалтерского учета и налогообложения, в том числе международными системами бухучета;
- отработка взаимодействия оценщиков, аудиторов и специалистов по финансовому консалтингу;
- определение роли и места государственных и частных оценщиков в системе оценочной деятельности.

Можно отметить, что основное направление – выявление трендов оценочной отрасли и перспективных направлений применения оценочных компетенций, которыми являются автоматизация оценки и усиление информационной открытости; использование оценочных компетенций в других услугах, предоставляемых компанией, электронное взаимодействие и управление проектами в области уберизации оценочной деятельности, в частности внедрение в практику компаний проекта «Мобильный оценщик».

Перспективные направления развития оценочного бизнеса включают оценку современных направлений рынка (искусственного интеллекта, робототехники, социальных сетей и т.д.) с точки зрения математического моделирования и объективизации определения эффективности оценочной деятельности, использование финансового моделирования и применение различных методик исследования для формирования эффективного потенциала взаимоотношений участников рынка. Необходимо использовать возможности стратегического бизнес-планирования, маркетинга для прогнозных решений в области рынка искусственного интеллекта, робототехники и цифровой экономики. Среди уникальных авторских методик: диагностика и концептуальное проектирование организации по модели трех линий, диагностика потенциала организации, экспресс и самодиагностика системы управления, технология организационного проектирования, процедура согласования интересов стратегических партнеров, технология определения вклада подразделений производства в общую эффективность, система ступенчатого построения гипотез, метод репрезентативного моделирования, методика постановки службы маркетинга, маркетинговые и презентационные методики, методика оценки качества персонала, методика оценки качества поставщика, методика оценки качества производителя, система оплаты труда для матричной организационной структуры, методики развития творческого потенциала коллектива, психологоуправленческая схема решения проблем, методика невербальной диагностики и технология манипулирования, социальная комплексная диагностика, оценка потенциальной текучести кадров, выявление структуры мотивации, метод инновационного тренинга, тренинговая

методика «Управление персоналом», тренинги навыков, тренинг эффективных продаж, тренинг «Преобразующая сила кризиса», программа личностного и профессионального развития руководителей и менеджеров, метод постоянного участия каждого управленческого работника в групповой работе, технология группового решения проблем, командообразование на основе соционики. Использование различных методических подходов будет способствовать совершенствованию отдельных процессов и архитектуры хозяйственной деятельности оценочной организации в условиях цифровой экономики.

Литература:

1. Колодина О.Н. Специфика исследования рынка услуг с учетом формирования социально-экономических отношений и интересов экономических субъектов// Экономика и управление: новые вызовы и перспективы. 2014. № 6. С.56-59.
2. Цуркан А.А. Консалтинг: проблемы и перспективы развития на отечественном рынке// Экономика и современный менеджмент: теория и практика. 2016. № 59. С. 43-50.

ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

Zorya O.,

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor
Zaporozhye National Technical University

Radzevich M.,

Master
Zaporozhye National Technical University

FEATURES OF CALCULATION OF TAXES AND OBLIGATORY PAYMENTS OF THE BANKING INSTITUTION

Зоря О. П.,

к. с. н., доцент кафедри обліку та оподаткування,
Запорізький національний технічний університет

Радзевич М. Ю.,

магістрант
Запорізький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ РОЗРАХУНКІВ ЗА ПОДАТКАМИ ТА ОБОВ'ЯЗКОВИМИ ПЛАТЕЖАМИ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

***Abstract.** The article deals with the features of conducting payments for taxes and compulsory payments by a banking institution.*

***Keywords:** advances, assets, banking institution, accounting, compulsory payments, income tax.*

***Анотація.** В статті розкрито особливості ведення розрахунків за податками та обов'язковими платежами банківської установи.*

***Ключові слова:** авансові платежі, активи, банківська установа, бухгалтерський облік, обов'язкові платежі, податок на прибуток.*

З метою вдосконалення нормативно-правових актів, які встановлюють порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку банків України, відповідно до статей 7, 15, 41, 56 Закону України “Про Національний банк України”, статті 68 Закону України “Про банки і банківську діяльність” та у зв'язку з запровадженням вимог Міжнародного стандарту фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти» затверджена нова редакція Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, які набрали чинності з 25 грудня 2017 року (Постанова Правління Національного банку України № 89), яка розроблена відповідно до загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів і стандартів та встановлює порядок ведення рахунків

бухгалтерського обліку, визначає характеристику і коротке призначення рахунків для відображення інформації за типовими операціями.

За рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України відображаються операції, що визначені законодавством України, у тому числі нормативно-правовими актами Національного банку України, відповідно до їх економічної суті.

Розрахунки за податками та обов'язковими платежами відображаються у 3 класі «Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання» Плану рахунків: група 352 Розрахунки за податками та обов'язковими платежами. Дебіторська заборгованість за податком на прибуток 3520 А. Призначення рахунку: облік сум авансових платежів за податком на прибуток. За дебетом рахунку проводяться суми авансових платежів за податком на прибуток. За кредитом рахунку проводяться суми списання авансових платежів після фактичного розрахунку податку на прибуток. Відстрочений податковий актив 3521 А. Призначення рахунку: облік сум податку на прибуток, що підлягають відшкодуванню в наступних звітних періодах. За дебетом рахунку проводяться суми податку на прибуток, що підлягають відшкодуванню в наступних звітних періодах унаслідок тимчасової різниці, що підлягає вирахуванню; перенесення податкового збитку, який не включено до розрахунку зменшення податку на прибуток у звітному періоді; перенесення на наступні періоди податкових пільг, якими скористатися у звітному періоді не можна. За кредитом рахунку відображається зменшення відстроченого податкового активу. Дебіторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибутку 3522 А. Призначення рахунку: облік сум авансових платежів за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток. За цим рахунком обліковуються авансові платежі за податком на додану вартість. За дебетом рахунку проводяться суми авансових платежів за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток. За кредитом рахунку проводяться суми списання авансових платежів після фактичного розрахунку податків та обов'язкових платежів, крім податку на прибуток.

Економічний результат діяльності банку визначається різницею між доходами і витратами банку, суми яких накопичено за рахунками класу 6 «Доходи» та класу 7 «Витрати» за правилами фінансового обліку. За фінансовим обліком сума податку на прибуток визнається витратами банку з податку на прибуток і обліковується за рахунком 7900 АП «Податок на прибуток». Необхідно за цим фактом ураховувати дві обставини: з огляду на принцип відповідності витратами банку з податку на прибуток за звітний період може визнаватися тільки сума, що розраховується за базовою ставкою оподаткування 18% від економічного прибутку банку як різниці між підсумком доходів і витрат за даними фінансового обліку; через незбіг сум доходів і витрат за даними фінансового обліку і сум доходів і витрат за даними податкового обліку сума поточного податку на прибуток, що підлягає сплаті до бюджету (відповідає 18% обсягу доходів, зменшених на обсяг витрат), як правило, не відповідає сумі витрат банку за податком на прибуток. Ці обставини зумовлюють потребу в обліку відстрочених податкових зобов'язань (ВПЗ) та відстрочених податкових активів (ВПА) за рахунками: 3521 А «Відстрочений податковий актив»; 3621 П «Відстрочені податкові зобов'язання». Для відображення в обліку заборгованості банку перед бюджетом з податку на прибуток призначено рахунок 3620 П «Кредиторська заборгованість за податком на прибуток». Авансові платежі до бюджету за податком на прибуток обліковуються за рахунком: 3520 А «Дебіторська заборгованість за податком на прибуток».

Відстрочене податкове зобов'язання – сума податку на прибуток, яка підлягає сплаті у наступних періодах з тимчасових різниць, що підлягають оподаткуванню (різниця між оцінкою активу або зобов'язання за даними фінансового обліку та базою оподаткування).

Відповідно, відстрочений податковий актив – це сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню у наступних звітних періодах у результаті: тимчасових різниць, що підлягають вирахуванню (ці різниці призводять до зменшення податкового прибутку або збільшення податкового збитку в майбутніх періодах); перенесення податкового збитку, не включеного

до розрахунку зменшення податку на прибуток у звітному періоді; перенесення на майбутні періоди податкових пільг, якими неможливо скористатися у звітному періоді.

В аналітичному обліку ведуться окремі субрахунки до рахунку 7900 для відображення сплаченого та відстроченого податку на прибуток.

У кінці року на рахунку 7900 відображається реальний податок на прибуток. Суми податку на прибуток у системі рахунків відображаються такими проведеннями:

а) визнання витрат з податку на прибуток: Д-т 7900 АП «Податок на прибуток»; К-т 3620 П «Кредиторська заборгованість за податком на прибуток»;

б) визнання відстроченого податкового активу: Д-т 3521 А «Відстрочений податковий актив»; К-т 3620.

Отже, за рахунком 3620 відображається вся сума заборгованості банку перед бюджетом з податку на прибуток, а перерахування належної суми в бюджет підтверджує запис: Д-т 3620; К-т 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в НБУ».

У разі визнання витрат з податку на прибуток за наступний звітний період з урахуванням раніше визнаних ВПА в обліку виконується запис: Д-т 7900; К-т 3620. І одночасно на суму ВПА у попередньому періоді: К-т 3521 А «Відстрочений податковий актив».

Філії комерційних банків при консолідованій сплаті податку на прибуток самостійно ведуть податковий облік доходів і витрат, формують для банку податкову звітність та подають податковим органам за своїм місцезнаходженням розрахунок податкових зобов'язань з податку на прибуток.

Література:

1. Зоря О. П. Облік у банках: навч. посіб. / Зап.нац.тех.ун-т. Запоріжжя: ФОП Мокшанов В. В., 2018. 268 с.
2. МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти». Стандарт, Міжнародний документ від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.zakon.rada.gov.ua/go/929_016.
3. План рахунків бухгалтерського обліку банків України: Постанова Правління НБУ № 89 від 04.07.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0089500-17>.

ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS ENTITIES

Avanesova N.E.,

Doctor of Economics, Professor of the Department of Finance and Credit
Kharkov National University of Construction and Architecture

Kolodyazhna T.V.

Senior Lecturer of the Department of Finance and Credit
Kharkov National University of Construction and Architecture

ANTICORRUPTION MONITORING: THREAT TO NATIONAL POLICY OF THE STATE

***Abstract.** The paper considers the main threats to the national policy of the state and conducts anticorruption monitoring. Legislative interpretation of the term "anti-corruption monitoring" is given. The main methods of combating corruption are considered. The purpose of anticorruption monitoring is investigated and its plan is presented. The monitoring of corruption crimes in Ukraine has been carried out. Monitoring of measures to implement anti-corruption policy was conducted.*

***Keywords:** corruption, anti-corruption monitoring, normative legal acts, legislation, authorities, international standards.*

One of the obstacles to the development of the country and the serious threat to the effectiveness of national policy is corruption. In the current anti-corruption legislation, namely the Law of Ukraine "On the Principles of Prevention and Counteraction of Corruption," there is no direct definition defining the term "anti-corruption monitoring", but indirectly Article 15 establishes one of the elements of its conduct - anti-corruption expertise [1].

In the international environment, there has long been a discussion about the need for anti-corruption monitoring in countries with high levels of corruption, one of which is Ukraine, which, according to the international organization Transparency International, ranked 152 out of 183 countries covered by the study [2], according to the global rankings.

Ukraine takes an active part in international organizations, ratifies and applies the provisions of international anti-corruption acts and cooperates with many organizations to conduct mutual periodic evaluations of national legislation and enforcement in the field of combating corruption on the part of international institutions (GRECO, the CIS, the States Parties to the Convention UN Against Corruption). Also, independent control mechanisms for assessing corruption at the

national level, carried out by non-governmental organizations such as Transparency International and the OECD [3], are very lively. Studies of various international entities have different methodological apparatus, goals and objectives. However, it is common to them that they make their assessment, including, based on the use of internal reports of public authorities. However, there is a problem here that such an assessment at the present time does not contain clear regulatory regulation and has a non-systemic nature.

According to international experts, anti-corruption monitoring will help identify normative legal acts and draft normative acts of corruption-causing factors, provide law-makers with objective information about trends and needs for legal regulation and will provide an opportunity to assess the effectiveness of the implementation of regulatory legal acts in the field of counteraction corruption [4].

The purpose of anti-corruption monitoring is to assess the functioning of the legal system in the field of combating corruption, as well as to systematize and improve existing legislation in the field of combating corruption. Anticorruption monitoring can be an integral part of legal monitoring and is carried out both in a complex manner and within the framework of separate spheres of state and society activity. Anticorruption monitoring is a scientifically grounded comprehensive plan activity of authorized actors and participants in collecting, summarizing, analyzing and evaluating information related to the effectiveness of anti-corruption legislation and measures used by the state against corruption, enforcement practice in the field of anti-corruption, perception and assessment of the level corruption by civil society institutions, and anti-corruption expertise of normative legal acts [2]. Anti-corruption monitoring is carried out by executive authorities, other state bodies, local self-government bodies and their officials, as well as organizations that will be given authority to organize and conduct anti-corruption monitoring in accordance with the legislation [5].

The functions of organizing and conducting anticorruption monitoring, coordination of the work of the executive authorities, other state bodies and local self-government bodies with regard to the implementation of anti-corruption monitoring are exercised by the authorized executive body in the field of justice,

which also provides methodological and expert assistance to other actors and participants in anti-corruption monitoring. According to the developers of the Model Law, anti-corruption expertise of normative legal acts and draft normative acts in the anti-corruption monitoring system is aimed at identifying corruption-causing factors and preparing recommendations for their elimination, and in cases where anticorruption examination is conducted by the prosecutor's office - the requirements of the prosecutor to change the normative legal act, in which corruption-related factors were discovered [6].

Anticorruption monitoring plan is developed annually by the executive body in the field of justice, taking into account the national anti-corruption strategy, program documents, instructions of the President and Government, the main directions of the state's activity for the relevant period, programs of socio-economic development, proposals of the prosecutor's office, executive bodies, and other state bodies. bodies of local self-government, proposals of the constitutional court of the state and courts of general jurisdiction, proposals of scientific and expert organizations associations, mass media, legal and natural persons. The plan reflects a group of normative legal acts regulating a certain sphere of public relations, which anti-corruption monitoring is foreseen, subjects and participants of the anti-corruption monitoring and timing of monitoring, as well as consolidated analytical reports on the state of affairs in the field of combating corruption for providing evaluation missions to international organizations. Based on information on the results of anti-corruption monitoring, measures to improve, revise, change the national anti-corruption strategy, other program documents, adjust the programs of socio-economic development of the state, increase the openness of public authorities at all levels and improve the international interaction of the state with other states and international organizations [3]. One of the important elements of the implementation of the principles of democracy and transparency of state policy is the realization of access and participation of civil society institutions, scientific and expert organizations, associations, mass media, legal and natural persons who have been accredited for the right to conduct independent anti-corruption monitoring. The activities of participants in anti-corruption monitoring in the framework of the implementation of anti-corruption

policy measures may be financed at the expense of budgetary funds, as well as other funds, from sources not protected by legislation, and ensuring their involvement in this process should be put on subjects of anticorruption monitoring [7].

The change in socio-economic and political relations in society in recent years has led to a deepening of the problem of the existence of corruption, which in a rather short period of time was able to penetrate all areas and processes that take place in Ukraine. Currently, the Ukrainian legal system is developing an effective mechanism for preventing and combating corruption on the basis of multilevel legal regulation of social relations. Reflection in the Ukrainian anti-corruption legislation of certain provisions and principles of model anti-corruption monitoring will help increase the level, functional completeness of legal regulation and quality of the adopted normative legal acts, increase the guarantees of participation of citizens and public organizations in the implementation of state anti-corruption policy. In this way, the introduction of relevant legislative stories adopted in a number of states in recent years, which are progressive and have proven themselves in practice [8].

Taking into account international standards will allow to complement the complex of already existing anti-corruption legislative acts and mechanisms and will ensure the unification of terms and concepts, filling the legal gaps, as well as eliminating contradictions in cooperation on the implementation of legal regulation of perspective spheres of integration cooperation within the framework of convergence of legislation of the CIS member states in the field of combating corruption. Modern development of the Ukrainian society and the development of a democratic state are impossible without further improvement of the national legal system, bringing it in line with international legal standards. The development of legal regulation of relations in conducting anti-corruption monitoring will allow obtaining qualitative and representative information on the extent and trends of corruption, the effectiveness of anticorruption policy that can be used in reporting on the implementation of Ukraine's contractual obligations and in the alternative assessment of the state of affairs in the field of combating corruption on national level, as well as as a informational and analytical product, for actors involved in national implementation plans for combating corruption [4].

Monitoring of corruption crimes and crimes related to corruption, corruption-related factors, as well as measures to implement anti-corruption criminal policy is mandatory and committed by actors of anticorruption criminal policy [9].

Monitoring of anti-corruption policy implementation is carried out with the aim of ensuring that their effectiveness is evaluated, including those implemented through anti-corruption programs, and monitors the results of the application of measures for the prevention, termination and liability of corruption offenses, as well as measures to compensate for such damage. offenses of harm; analysis and evaluation of the results of such observation data; developing forecasts of the future state and trends in the development of appropriate measures. The results of monitoring the implementation of anti-corruption policies are the basis for developing a draft anti-corruption program of the appropriate level.

At the same time, in the new version of the 2008 Model Law "Against Corruption" the term "anti-corruption monitoring" is defined as the monitoring, analysis, evaluation and forecast of corruption offenses, corruption factors, as well as the implementation of anti-corruption plans, programs and strategies. According to Art. 6 of the said Law to the powers of the state in the field of combating corruption also belongs to the organization of anti-corruption monitoring [1].

From the above, it is seen that anti-corruption monitoring, firstly, includes monitoring corruption, corruption-related factors and anti-corruption policy measures; secondly, binding nature and belongs to the powers of the state in the field of combating corruption; Thirdly, measures to implement anti-corruption policy are carried out not only through anti-corruption programs. Consequently, the concept of "anti-corruption monitoring" contained in the Model Law of 2003, in our opinion, is more acceptable [8].

Conclusion. Taking into account the above, one can say that at the national level, anti-corruption monitoring is not systemic, only certain of its components are regulated, namely, monitoring the implementation of the National Anti-Corruption Strategy and monitoring the state of implementation of legislation in the field of prevention and counteraction to corruption. Summarizing, we note that anti-corruption monitoring is an integral part of Ukraine's

anti-corruption policy. At the same time, at the national level, anti-corruption monitoring is not systematic and normative. Unlike the national model law CIS discloses the concept and content of anti-corruption monitoring. To date, in Ukraine there is no separate normative legal act that would envisage the procedure and mechanisms for conducting anticorruption monitoring; not created and its system.

References:

1. Decree of the President of Ukraine "On the National Anti-Corruption Strategy for 2011-2015" dated October 21, 2011, No. 1001/2011 // Uryadovyy kur'yer. October 27, 2011 - № 199.
2. Decree of the President of Ukraine dated October 5, 2011, №. 964 "On over-the-horse measures for the implementation of the Law of Ukraine" On the Principles of Prevention and Counteraction of Corruption "/// Official bulletin of the President of Ukraine dated October 18, 2011, №. 28.
3. Model Law "On Anti-corruption Monitoring". Project. The model law was adopted by the decree of the Commission on Defense and Security of the Inter-Parliamentary Assembly of the CIS member-states of 16.10.2012 № 7.
4. Decree of the President of Ukraine "On Certain Issues of the National Anti-Corruption Committee" dated March 16, 2012 No. 201/2012 // Uryadovyy kur'yer. March 20, 2012 - № 53.
5. Global Financial Integrity International Organization. - Access mode: <http://www.gfintegrity.org/content/view/36/85/>
6. The Law of Ukraine "On the Principles of Prevention and Counteraction of Corruption" of April 7, 2011, №. 3206-VI // Report of the Verkhovna Rada of Ukraine. - 2011. - № 40.
7. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Methodology for Anti-Corruption Expertise of Draft Legal Acts".
8. Kabanov P. A. Anticorruption monitoring as a criminological category. - Mode of access: <http://www.crimpravo.ru>.
9. International organization Transparency International. - Access mode: <http://cpi.transparency.org/cpi2011/>

STATE ADMINISTRATION, SELF-GOVERNMENT AND GOVERNMENT SERVICE

Ovcharuk Vadym

Ph.D., Associate Professor of the Department of Foreign Trade and Customs,
Lviv Polytechnic National University, Ukraine

PECULIARITIES OF THE ADMINISTRATION SYSTEMS IN ENTERPRISES MANAGEMENT

Abstract. *Key features of administration systems in enterprises management have been singled out and characterized. The list of such peculiarities includes the following: permanence of functioning regardless the spatial and temporal parameters; dependence on functional directions of management processes activities; orientation of administration activities towards resolving the certain managerial problems and management decision-making; targeting at the effective management decision-making throughout different directions of enterprise activities, with both tactical and strategical focus; the conformity with the certain standards by specific parameters; focus of the administration systems on the process approach in line with the modern management tendencies; functioning at different levels of management organizational structure; the necessity of providing both direct and inverse link for ensuring an effective functioning.*

Key words: *administrating, office-work, documentation, information, enterprise, system, management.*

The administration systems in enterprise management, while being a component of different economic systems, are tightly connected with them. They should ensure the coherence of informational, material, financial and other flows in organizations. These systems are ought to be the complementary element of integrated management systems, while covering all the managerial actions and processes. The quality of management decisions in organizations directly depends on the quality of administration systems and processes that take place within them.

In order to provide an effective management, the structuring of administration systems is important. Their ever-changing against the dynamic functioning environment of business entities is one of their important characteristics. At the same time, we should point that ignoring the problems of these systems formation and use can lead to spontaneity of structure and flows of documentation and information in the management process. It is also often happened that much of both documents and information, which circulate within the organization, are not used for management decision-making and are not essential for the management technology implementation.

Studying the theory and practice enables us to single out the range of administration systems peculiarities in enterprises management that are characterized below.

1. Permanence of functioning regardless the spatial and temporal parameters. Administration systems at companies are permanent and do not depend, for example, on the depth of crisis phenomena, range and assortment of products, industry specialization of enterprise activities, its life cycle stage etc. It is obvious that these systems are, after all, being dynamically changed under the influence of the spatial and temporal parameters, reacting on the operational environment modification.

2. Dependence on functional directions of management processes activities. Since the administration systems in enterprises management are connected with every element of management technology, it is obvious that these systems state and parameters would be directly linked with the management processes in the organization. In the analyzed context, it should be mentioned that administration systems to a greater extent relate to internal environment of business entity functioning.

3. Orientation of administration activities towards resolving the certain managerial problems and management decision-making. This feature of administration systems is linked with the content of the concept of “administrating”. The efficiency of administrating can be achieved provided its systematic nature and harmonious combination with management processes of the company in general.

4. Targeting at the effective management decision-making throughout different directions of enterprise activities, with both tactical and strategical focus. While considering this, we should mention that administration systems in enterprises management are connected both with strategic and tactical purposes of the company (are focused on the strategic and tactical segment of functioning). In many cases they provide for integrating the aims, tasks, policies, rules, procedures, regulations into the totality formed in the certain way.

5. The conformity with the certain standards by specific parameters. Studying theory and practice, as well as the results of the researches applied allow us to conclude that generally it is impossible (and even needless) to provide the processes

of administration systems formation in enterprises management considering the European integration processes with legal norms within the organization. At the same time, the specific parameters of these systems, after all, should conform to the determined standards, for example, regarding the informational technologies, the register of the input and output data, the provision of answers on citizens' appeals etc.

6. Focus of the administration systems on the process approach in line with the modern management tendencies. It is worth noting that administration systems in enterprises management are being deliberately constructed and implemented for achieving the determined purposes. What is more, we should talk not only about their conceptuality, but also about their analytical aspect. Besides, in conditions of dynamism and complexity of operating environment the construction and implementation of administration systems cannot be of the "standard" nature, vice versa, such systems are ought to be unique and adapted to the needs of the certain users.

7. Functioning at different levels of management organizational structure. Since administrating is the type of management activities, which provides for the direct impact of the managing subsystem on the managed one based on the documentation, office-work, informational support and formalization of management procedures throughout all the stages of management technology, so it is obvious that the management technology relates to any management level in organizational structure: institutional, managerial or technical one. Administration systems cover all the areas of the company activities: corporate police, developing strategies, staff management, delivery, production and sales, operational processes, financing, accounting, audit and control, etc.

8. The necessity of providing both direct and inverse link for ensuring an effective functioning. As we know from the theory and practice of management, the feedback is an instrument for increasing the effectiveness of business processes at any company. With respect to administration systems, this inverse link ensures the two-way flow of information between the managing element and the managed one in every administration system. It enables discovering the implications of management decision-making in such systems, identifying the problems, applying the corrective

measures, concretizing the purposes and clarifying the tasks, etc. it is also important that due to the inverse link a manager in administration systems is able to react the situation on time, to provide for the cohesiveness among staff, to use the objective criterion for all employees in order to evaluate the level of professionalism during the administration processes implementation, etc.

Development of administration systems at enterprises considering the European integration processes necessitate detailing their directions throughout the functions, purposes, tasks and procedures, identifying and establishing the lists of documentation, formalizing informational flows, etc. it is worth noting that any type of business entities activities is definitely connected with the administration systems. The quality of these systems in many cases predetermine management quality.

TOURISM ECONOMY

Bielousova Nataliy

Ph.D., Associate Professor

Open International University of Human Development «Ukraine», Ukraine

DEVELOPMENT OF TOURIST PRODUCT M. KIEV: INNOVATION AND PERSPECTIVES

Белоусова Н. В.

канд. географічних наук, доцент

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ М. КИЄВА: ІННОВАЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

Abstract. *Worldwide practice shows that in the conditions of intensive globalization and the continuous development of the information society, there is a rapid increase in the number of tourist services and the rapid development of the tourism industry in the world as a whole, in Ukraine, and in particular in Kiev. These circumstances lead to an urgent solution to the problem of monitoring the tourist product and improving the quality of tourist services provided by representatives of the tourism business in Ukraine, and in particular, in Kiev.*

Key words: *tourist product, tourist service, innovations, tourism business*

Анотація. *Світова практика засвідчує, що часто в умовах інтенсивної глобалізації та неупинного розвитку інформаційного суспільства спостерігається стрімке зростання кількості туристичних послуг і швидкий розвиток туристичної індустрії загалом у світі, в Україні й, зокрема, в Києві. Ці обставини спонукають до невідкладного розв'язання проблеми моніторингу туристичного продукту й поліпшення якості туристичних послуг, що надаються представниками туристичного бізнесу в Україні і, зокрема, в м.Києві.*

Ключові слова: *туристичний продукт, туристична послуга, інновації, туристичний бізнес.*

Зробити Київ доступним для жителів та гостей столиці – ключове завдання українського соціуму, яке вирішується завдяки державному регулюванню і приватним інвестиціями. Управління туризму та промоції КМДА постійно впроваджує інновації у сферу туризму, оскільки саме використання інновацій дає змогу створити умови для комфорту й безпеки туристів у столиці [5].

У туристичному бізнесі інноваційний цикл починається з моменту виникнення ідеї про відкриття нового напрямку поїздок, створення нового продукту або внесення змін у наявний, впровадження нових видів технологій чи комунікацій, продовжується розробкою та визначенням цільової спрямованості продукту, з орієнтацією на певного споживача [3].

В якості туристичної привабливості міста та створення позитивного економічного клімату, Управлінням туризму та промоції у 2017р. розроблена низка заходів з поліпшення якості надання інформаційних послуг про туристичні можливості міста, його інфраструктуру, отримання безкоштовної багатомовні мапи, схеми транспортного сполучення та іншу корисну інформацію. Розширився інформативний простір у вигляді туристичних інформаційних центрів у центральній частині міста, столичних аеропортах «Бориспіль» та «Жуляни». Опрацьовується питання відкриття стійки «Київ туристичний» в аеропорту «Бориспіль». Працівники ТЦ вільно спілкуються іноземними мовами й завжди раді допомогти туристам.

Основним завданням ТЦ є надання будь-якому туристу для орієнтації в просторі та часі такої допомоги: визначення місцезнаходження об'єктів, щодо яких є зацікавлення; планування свого маршруту подорожі містом; отримання інформації про події, що відбуваються в місті, тощо.

Оновлюється та розширюється схема місць зупинок і стоянок туристично-екскурсійного транспорту, триває забезпечення основних туристичних місць об'єктами санітарно-гігієнічного призначення.

Ще однією інновацією стало створення та забезпечення функціонування гарячої лінії для туристів за номером «15-51» та мобільної юридичної допомоги [5].

Інноваційна діяльність у туристичній сфері м. Києва має системний характер завдяки участі в ній громадськості та суб'єктів цієї діяльності.

Найбільш поширеною і перспективною формою використання інформаційних технологій у сфері туризму є електронні системи бронювання та надання інформаційних послуг. Управління туризму та промоції КМДА розробило і впровадило офіційний туристичний портал міста Києва – **visitkyiv.travel**.

Веб-портал було запроваджено з метою промоції туристичного продукту Києва та представлення його туристичного потенціалу. Матеріали порталу доступні чотирма мовами: українською, російською, англійською та німецькою. Окрім того, для відвідувачів інформаційного ресурсу постійно готуються нові

тематичні екскурсії містом та інші види дозвілля, у тому числі подієвого туризму для різних цільових груп, розкриває зміст і сутність основних туристичних тем. Розроблений календар подій, який щомісячно доповнюється актуальними подіями, у якому відображається інформація про театральні вистави, мистецькі заходи, спортивні події, релігійні свята, найбільші виставки та конгреси, загальноміські заходи тощо.

У наш час використання гаджетів стає скоріш необхідністю, аніж винятком. Безкоштовний мобільний додаток «**KyivCityGuide**» доступний двома мовами – українською та англійською, працює на платформі AppStore та GooglePlay. До додатку входять ексклюзивні туристичні й тематичні маршрути тривалістю від 1 до 3 годин унікальними місцями столиці. Напрямки маршрутів – подієвий, релігійний туризм, визначні пам'ятки ЮНЕСКО тощо.

Додаток містить також унікальну послугу «**Туристична ID-картка KyivPass**», яка дає можливість гостям і жителям столиці:

- відвідувати різноманітні місця: фотографії екскурсійних місць; мати переваги в кожному з них;
- залишати відгуки про маршрути і локації;
- мати швидкий доступ до номерів екстрених служб, до посольств і туристичних центрів.
- стежити за її статусом,
- виконувати функцію мобільного гіда для туристів: проходити маршрути за мапою з використанням GPS інформації; отримувати інформацію про маршрути, завантажувати маршрути для подальшого проходження в режимі оффлайн;
- безплатно знайомитися з чотирнадцятьма екскурсіями (текстовий та аудіоаріанти) українською та англійською мовами; прослуховувати аудіоекскурсії по кожному маршруту;

Такі туристичні продукти, як туристична картка гостя Києва або туристичні поїздки з паушальною (комплексною) оплатою всіх витрат (паушальні пропозиції), мають узгоджуватися з потребами клієнтів та вимогами ринку, а заходи з маркетингу чи збуту повинні реалізовуватися професійно. Це

відома у всьому світі програма універсального туристичного пакету, доступна і проста у використанні [4].

Цілком закономірно, що реалізація цієї послуги почалася саме зі столиці України. Туристична ID-картка гостя м. Києва (KyivPass) – смарт-картка для туристів, до якої входять локації музеїв, екскурсій, транспортні послуги, вигідні пропозиції і знижки для розважальних закладів, закладів харчування тощо [2].

До пакету KyivPass входять:

- поїздки на метрополітені з можливістю поповнювати картку KyivPass як проїзний метрополітену;
- три безплатні пішохідні екскурсії по місту;
- безплатний вхід у музеї (20 од.);
- безплатний вхід до мистецьких галерей (7 од.);
- вхідний квиток до Київського зоопарку (1 од.);
- вхід до нічних клубів (2 од.);
- система знижок, що надаються партнерами (ресторанами, магазинами, туристичними операторами, нічними клубами) – до 90%.

Завдяки великій кількості туристичних атракцій, місто Київ може задовольнити попит будь-якого, навіть найвибагливішого, туриста, але стихійною залишається проблема якості надання послуг та їхньої професійної складової.

У Києві, у рамках соціальної програми See The Blind від Discovery Channel, відкрито спеціальний маршрут для містян, що мають проблеми з зором, обладнаний табличками, написаними шрифтом Брайля на таких локаціях як Володимирська гірка, парк Слави, Пейзажна алея, Пішохідний міст, арка Дружби Народів.

За європейським прикладом у київському районі Оболонь було створено ініціативу під назвою VeloPoint – головний майданчик для велоперегонів в Україні, облаштований за всіма світовими стандартами. Щороку він збирає сотні велогонщиків не тільки з України, а й з-за кордону на велопробіги та марафони.

Протягом останніх десяти років в Україні переживає своє народження і формування як окрема самодостатня індустрія активного літнього відпочинку активний водний туризм, зокрема, каякінг.

Література:

1. Інформаційний ресурс Апостроф – У Києві відкрився оновлений велотрек: вражаючі фото та відео з висоти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apostrophe.ua/ua/article/society/kyiv/2017-05-21/v-kieve-otkryilsya-obnovlennyiy-velotrek-vpечatlyayuschie-foto-s-vyisoty/12461>
2. Картка туриста м.Києва Kyiv PASS. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kyivpass.com/ua>
3. Любіцева О.О. Методика розробки турів. Навчальний посібник. - К.: Альтерпрес, 2003. - 104 с.
4. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Навчальний посібник. 2-е видання, перероблене та доповнене. Київ. “Альтерпрес”. 2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/lubiceva_rtp.htm
5. Управління туризму та промоцій КМДА. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visitkyiv.travel>

MANAGEMENT

Ovchar P.A.

Candidate of Science in Public Management,
Honored Worker of Transport of Ukraine

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

TRENDS OF INVESTMENT PROVIDING MOTOR VEHICLE COMPANIES IN UKRAINE

Овчар П. А.

кандидат наук з державного управління,
заслужений працівник транспорту України,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ТЕНДЕНЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Abstract. *The article summarizes the actual problems of the research of investment support for the development of the national economy and motor transport enterprises in this process.*

Capital investment in industries adjacent to automobile transport has been analyzed. The focus is on environmental innovations in the field of motor transport production and improvement of its urban network. The dynamics of volumes of direct foreign investments in transport industry of Ukraine is highlighted.

Key words: *investment support, road transport, economic analysis, national economy, foreign investments.*

Анотація. *У статті узагальнені актуальні проблеми дослідження інвестиційного забезпечення розвитку національної економіки та автотранспортних підприємств у цьому процесі.*

Проаналізовано капітальні інвестиції у галузях, суміжних до автомобільного транспорту. Зосереджено увагу на екологічних інноваціях у сфері виробництва автомобільного транспорту та вдосконалення його міської мережі. Висвітлено динаміку обсягів прямих іноземних інвестицій у транспорту галузь України.

Ключові слова: *інвестиційне забезпечення, автомобільний транспорт, економічний аналіз, національна економіка, іноземні інвестиції.*

Сфера автомобільного транспорту відіграє дуже велике значення для створення можливостей підприємництва і пропозиції робочих місць. Створення умов підприємництва розкриває одна з функцій транспортної системи – господарювання.

Дана сфера підприємницької діяльності є дуже специфічною і важливою. По-перше, вона відіграє ключову роль у взаємозв'язку виробництва і сфери збуту. Також вона є визначальною для багатьох сфер, для яких послуги перевезення є базовими (для прикладу, туризм, зв'язок). Сфера автомобільного

транспорту суттєво впливає на собівартість продукції, детермінуючи цінову ситуацію на ринку збуту, особливо роздрібному. Основу собівартості послуги перевезення сфери формують заробітна плата і витрати на паливо. Також дана сфера піддається сильному впливу безпекових чинників і природно-кліматичних умов.

З огляду на високе економічне, соціальне, екологічне, інноваційне значення автомобільного транспорту важливо підтримувати розвиток даної сфери господарювання, в тому числі шляхом залучення інвестицій. Сучасна ситуація в Україні потребує постійних наукових досліджень з аналізом тенденцій інвестиційного забезпечення автотранспортних підприємств в Україні. Дана публікація передбачає такий аналіз і ґрунтується на напрацюваннях українських авторів з різних питань фінансового й інвестиційного забезпечення досліджуваної сфери господарювання (В. Біліченко, В. Величко, О. Кривоконь, А. Матвіїшин, І. Мусієнко, Г. Подвальна, М. Сеньків, В. Степанов, І. Шевченко та ін.).

Значення інвестиційного забезпечення автотранспортних підприємств в Україні є всебічним. Це не лише провідний чинник розвитку даної сфери господарювання. Виходячи з вітчизняних реалій, потреба в інвестиціях виникає в умовах гострої необхідності реанімації виробничого потенціалу та оновлення рухомого складу автомобільного транспорту.

Вітчизняні автотранспортні підприємства потерпають від браку фінансових ресурсів на якісні технологічні вдосконалення та на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи. Згідно офіційних статистичних даних, на галузь транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності у 2016 році припадало 7,0 % від загальних обсягів капітальних інвестицій у різні види економічної діяльності в Україні (у 2010 році – 10,4 %). При цьому, лєвова частка інвестицій (4,4 %) припадала на наземний та трубопровідний транспорт, який включає, в тому числі, автомобільний транспорт. Якщо аналізувати динаміку, то на рис. 1 бачимо зростання вагомості капітальних інвестицій на наземний та трубопровідний транспорт. Це позивний тренд, який слід підтримувати. У регіональному розрізі найбільші обсяги

капітальних інвестицій виявлені для м. Київ, Одеської, Львівської та Київської областей.

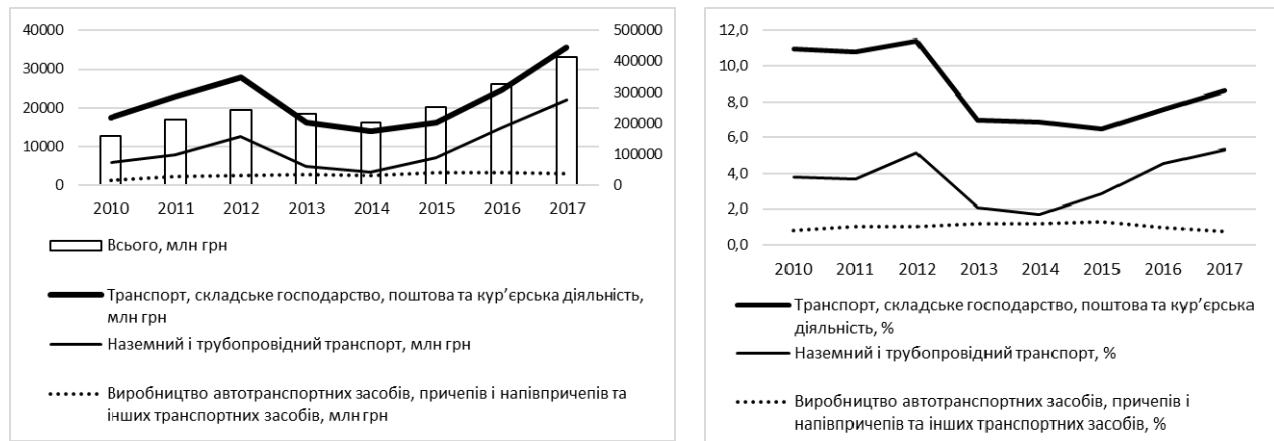

Рис. 1. Капітальні інвестиції у галузях, суміжних до автомобільного транспорту, 2010-2017 роки

* Джерело: побудовано автором за даними [1]

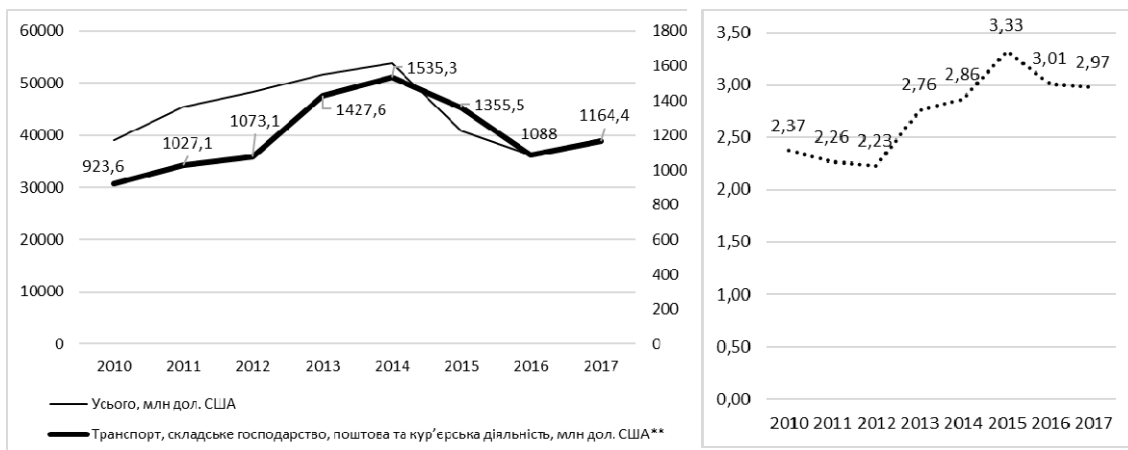
** Дані – без урахування тимчасово окупованих територій

Розвиток вітчизняних автомобільних підприємств потребує, окрім того, іноземних капіталовливань. Це суттєво піднімає можливості інноваційної діяльності. Прикладом успішної співпраці в цьому плані є львівський «ЕлектронТранс», який першим в Україні випустив електробус, будучи спільним українсько-німецьким підприємством. Перший електричний автобус українського виробництва з маркою «Електрон» – це новий засіб міської комунікації, що є істотною альтернативою традиційним автобусам, не забруднює повітря продуктами згоряння, а головне – електробус є в рази дешевшим в обслуговуванні та експлуатації транспортом загального користування. Перший електробус почав курсувати у м. Львів з листопада 2017 року [2]. Його виробництво було здійснене на замовлення Львівської міської ради у 2015 році. Його максимальна швидкість – 70 км/год, заряд витримує близько 200 км і потребує зарядження 6-7 год.

Це дуже позитивний приклад екологічних інновацій у сфері виробництва автомобільного транспорту та вдосконалення його міської мережі. Наразі актуально поширювати таку практику й поступово нарощувати виробництво цього перспективного виду транспорту для міських пасажирських перевезень.

З'явився новий тренд, коли в містах України громади починають відмовлятися від «маршруток» (першим – Львів, другим – ймовірно Хмельницький). Це означає, що попит на великогабаритні автобуси буде зростати.

Отож, окрім капітальних інвестицій велику роль в інвестиційному забезпеченні вітчизняних автотранспортних підприємств відіграє іноземний капітал. Згідно офіційних статистичних даних, динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій у галузь транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності є менш спадною, аніж для загального показника по Україні (рис. 2). Якщо в період 2014-2015 років темп приросту прямих іноземних інвестицій у цілому в країні складав 0,76, то для транспорту – 0,88. Упродовж 2016-2017 років динаміка показника набула позитивного значення та потребує подальшого нарощування.

а) вартісний вимір прямих іноземних інвестицій, млн дол. США

б) частка прямих іноземних інвестицій галузі транспорту в загальному показнику, %

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції у галузі транспорту в Україні, 2010-2017 роки

* Джерело: побудовано автором за даними [3]

** По допоміжній осі подано показник для галузі транспорту

Найбільше прямих іноземних інвестицій надходило в досліджувану нами сферу з Великої Британії (11,9 %), Нідерландів (10,4 %), Німеччини (8,8 %) і Кіпру як офшорної зони (35,5 %). У регіональному розрізі найбільші прямі іноземні інвестиції йшли в Одеську область (28,6 %), м. Київ (25,4 %), а також Донецьку (8,0 %), Львівську (7,9 %), Миколаївську (7,7 %) і Дніпропетровську (6,1 %) області (це показники 2016 року).

На жаль, показник хоча б для наземного та трубопровідного транспорту окремо не виділяється. Взагалі, статистика аналізу автомобільного транспорту потребує суттєвої деталізації.

Отже, поточні тенденції інвестиційного забезпечення автотранспортних підприємств в Україні набули позитивного значення впродовж останніх двох років після кризових подій 2014 року. Таку позитивну динаміку слід підтримувати. З іншого боку, актуально стимулювати інвестиції в сфері, які набувають виняткового значення для стратегічного розвитку автомобільного транспорту в Україні. Найперше, це екологічні інновації. Даний продукт, окрім того, може користуватись значним попитом на міжнародному ринку. Також затребуваними є інвестиції у виробничий автомобільний сектор. Серед пріоритетів стимулювання інвестиційного забезпечення – міський електротранспорт. У цілому сфера автомобільного транспорту є дуже важливою для розвитку малого і середнього бізнесу та є стратегічним середовищем самозайнятості й реалізації підприємницького потенціалу. Тому одночасно з стимулюванням інвестицій у крупні бізнес-проекти, необхідно підтримувати малий і середній бізнес у сфері автомобільного транспорту, зокрема в сегменті надання послуг пасажирських і вантажних перевезень. Способи такої підтримки будуть предметом подальших наукових розвідок автора.

Література:

1. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності : Економічна статистика / Економічна діяльність : Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Продукція : Електрон. ЕлектронТранс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eltrans.electron.ua/production/>
3. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України/з України: за країнами світу; країнами ЄС; видами економічної діяльності; по регіонах (2010-2017) : Економічна статистика / Зовнішньоекономічна діяльність : Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/zd/inv_zd/pi_ak_ks_reg/pi_ak_ks_reg_u.zi

Sheremetyeva E. N.,

Doctor of Economics, Professor, Advisor to the Rector of the
Samara State University of Economics

Mitropolskaya-Rodionova N. V.

Ph.D. in Economics, associate Professor, Department of management,
MGIMO University

INNOVATIVE MARKETING AS A TOOL OF A COMPETITIVE ECONOMY

Шереметьева Е.Н.,

д.э.н., профессор, советник ректора
Самарский государственный экономический университет, Россия

Митропольская-Родионова Н.В.

к.э.н., доцент кафедры менеджмента
МГИМО(У) МИД России

ИННОВАЦИОННЫЙ МАРКЕТИНГ КАК ИНСТРУМЕНТ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОЙ ЭКОНОМИКИ

Abstract. *The article presents theoretical material on the problem of innovative marketing as a strategic tool used to improve the competitiveness of enterprises at the present stage of development of innovative economy.*

Keywords: *innovative marketing, management, entrepreneurship, strategy, competitiveness*

Аннотация. *В статье изложен теоретический материал по проблеме применения инновационного маркетинга как стратегического инструмента, используемого в целях повышения конкурентоспособности функционирования предприятий на современном этапе развития инновационной экономики.*

Ключевые слова: *инновационный маркетинг, менеджмент, предпринимательство, стратегия, конкурентоспособность*

В условиях кризисных явлений в мировой экономике и России наибольшую значимость в процессах производства имеют интеллектуальные ресурсы, их использование непосредственно связано с инновационными процессами. Актуальной задачей российской экономики является разработка действенных и современных механизмов управления, соответствующих рыночным требованиям и преобразованиям. Особое место в системе управления предприятием (организацией) должно отводиться комплексной и целенаправленной работе в области инновационного маркетинга.

В условиях глобализационных изменений и жёсткой конкурентной среды на мировом рынке торгово-инвестиционные потоки создают экономическое пространство. Для этого требуется комплекс технологий инновационного

маркетинга, таких как интернет-технологии, брендинга и технологий защиты интеллектуальной собственности, которые должны способствовать предприятиям успешно конкурировать в современных рыночных условиях [2, с. 68].

Результатами сочетания в комплексе технологий инновационных направлений и маркетинговых возможностей в отдельных промышленных секторах страны могли бы стать стимулом всеобщей активности, привести к повышению конкурентоспособности предприятий и отраслей экономики и интенсификации процессов участия российских брендов на мировых товарных рынках.

Потребность в изучении и мониторинге рынка исторически возникла с переходом к массовому производству. Перед производителями встал вопрос: где, кому и как продавать продукцию, которую создали, произвели. Однако в XX в. были впервые предприняты попытки целенаправленной организации производства на основе изучения рынка. Они сводились к эпизодическим корректировкам производства и продаж по мере изучения рыночной обстановки. Впоследствии их стали дополнять прогнозирование долговременных изменений объёмов продаж, ассортимента, качества товаров, издержек производств и т.д. И только в 1970-х гг. была сформирована система стратегического управления производством и продажами, с ориентацией на рынок. Маркетинг стал активным и комплексным инструментом решения долгосрочных коммерческих задач.

Реформирование экономики нашей страны и её интеграция с мировым сообществом сопровождается серьёзная перестройка ценообразования, планирования, кредитных отношений, материально-технического обеспечения и внешнеэкономической деятельности на различных уровнях управления. Именно развитие рыночных отношений в РФ сделало актуальным использование принципов инновационного маркетинга в предпринимательской деятельности. В тоже время в бизнес-процессе российских компаний исследования в области инноваций и маркетинга до сих пор не занимают

должного места в интересах дела, но тем не менее такие исследования уже стали реальностью [4, с. 11].

На сегодняшний день, проблема связана с тем, что российская наука маркетинга формировалась, опираясь на зарубежные научные исследования, основывающиеся на зарубежном практическом опыте. Но в отличие от зарубежной науки она не в состоянии в полном объеме опираться на отечественный практический опыт, которого ещё пока недостаточно. А в условиях текущей ситуации экономического развития нашей страны будет нецелесообразно и не эффективно полное копирование зарубежной маркетингологии и переноса её опыта, достижений и рекомендаций в практику российского бизнеса.

Сегодня много пишут и говорят о необходимости стратегического развития и прорыва, о нехватке стратегических инициатив, о равнодушии и адаптации, наблюдаемых в жизнедеятельности целых социальных групп.

По результатам рейтинга The Global Competitiveness Report 2014 – 2015 гг. (индекс глобальной конкурентоспособности – global competitiveness index (GCI), составленного Всемирным банком, Швейцария уже пятый год подряд занимает первое место в рейтинге глобальной конкурентоспособности, в 2014 – 2015 гг. индекс – 5,7; второе и третье места достались Сингапуру (5,6) и США (5,5) [3].

В 2016 – 2017 гг. по результатам The Global Competitiveness Index, который опубликован аналитической группой Всемирного экономического форума (ВЭФ) Швейцария возглавила рейтинг глобальной конкурентоспособности. Позиция России в рейтинге улучшилась с 45 до 43 позиции. Соседями нашей страны в списке на этот раз оказались Италия и Панама. Несмотря на то, что экономика России сейчас рецессирует, некоторые из её основных макроэкономических показателей пока значительно отличаются от показателей ряда других стран, за исключением относительно высокой инфляции. К сильным сторонам российского экономического развития в докладе авторы также отнесли высокую востребованность высшего образования, улучшение показателей бизнес-регулирования, развитие

инфраструктуры. Однако, пока воспользоваться своими конкурентными преимуществами России мешают недостаточный инновационный потенциал, не эффективная работа государственных институтов, слабая развитость финансового рынка и не доверие инвесторов к финансовой системе. В последние два года к перечисленным негативным факторам можно добавить ослабление внутрестранового спроса. Экономические санкции со стороны стран Западной и Европы Северной Америки, а также внешняя неопределённость относительно будущего цен на минеральные ресурсы. Как и в прошлом году, основными проблемами для развития экономики в России бизнес-представители называют неэффективность государственного аппарата, коррупцию, высокие налоговые ставки. Все перечисленные факторы не способствуют эффективному ресурсораспределению страны и препятствуют конкурентоспособному росту [6].

Исследование показывает, что разрыв среди европейских стран в конкурентоспособности, продолжает увеличиваться на фоне усилий ЕС по решению проблем государственных долгов и спасению от распада еврозоны. Страны Западной и Северной Европы имеют серьёзные конкурентные позиции, в то время как в Южной Европе продолжают страдать от конкурентных недостатков: ограниченного доступа к финансированию, макроэкономической неустойчивости, дефицита инноваций и негибкости рынков труда [2, с. 92].

Опыт последних 15 лет убедительно показывает, что Россия подошла к необходимости формирования новой парадигмы модернизации, новой парадигмы своего развития, в идею которой должен быть положен инновационный путь развития. В связи с вышесказанным встаёт вопрос о необходимости определения приоритетов в модернизации инновационных маркетинговых процессов, которые смогли бы сыграть роль объединяющего начала для всех созидательных сил нашей страны [2, с. 12].

Основными производителями инновационных товаров и услуг в России являются крупные предприятия добывающих и обрабатывающих отраслей, что объясняет тенденцию сокращения инновационной продукции в условиях экономических кризисов. Основной фактор сдерживающий тенденций

инновационного развития экономики – кризисное состояние реального сектора национального хозяйства.

По данным Федеральной службы государственной статистики (Росстата) снижение как общего индекса промышленного производства, так и индекса производства в обрабатывающих и добывающих отраслях сопровождается снижением объёмов производства инновационной продукции и услуг [5]. Значительная расходная часть предприятий данных отраслей в 2007 г. шла не на разработку инновационных технологий. Всего 9% шло на исследование и разработки, на закупку машин и оборудования - (54%), производственное проектирование (19%), иные направления (18%). Соответственно это сдерживало развитие их инновационного потенциала и, в целом, - национальной экономики [1, с. 415].

Инновационная стратегия заложена в концепцию развития России до 2020 г. На сегодняшний день определены 5 основных направлений деятельности: космические, ядерные, энергоэффективность, компьютерные и медицинские технологии. Следовательно, необходимо уточнить цели и задачи движения по инновационному развитию, чётко представить желаемый инновационный путь российской экономики, определить его критерии для правильной оценки избранного направления, скорости и времени прохождения этого пути. Также это необходимо для сопоставления достижений с позициями стран – лидеров постиндустриального прогресса.

Перед тем как приступить к процессу внедрения инноваций на предприятии (организации), целесообразно внимательно изучить факторы, препятствующие и способствующие инновационной деятельности, чтобы принять решение об наиболее оптимальном способе построения инновационного процесса.

Инновационный маркетинг как концепция маркетинга направлен на формирование или выявление спроса на рынке нововведений с целью удовлетворения запросов потребителей при использовании новых идей относительно товаров, услуг и технологий. При правильном применении инновационных маркетинговых технологий фирмы получают конкурентные

преимущества и возможность прогнозировать потребительское поведение, также прогнозировать поведение партнёров и конкурентов, заказчиков и возможность оказывать на них активное воздействие [2].

Иновационный маркетинг в современном понимании можно рассматривать как единство функций и процедур управления, стратегий, философии бизнеса и методологической основы.

Рассмотрим иновационный маркетинг в следующих аспектах: философия бизнеса, аналитический процесс, активный процесс, функция иновационного менеджмента, макроэкономический инструментарий, представленные в таблице 1 с краткой характеристикой.

Таблица 1

Различные аспекты иновационного маркетинга

№ п/п	Иновационный маркетинг (аспект)	Характеристика
1	Философия бизнеса	Система мышления и идеологическая основа бизнеса, которая заключается в ориентирах фирмы на маркетинговые основы и достижения конкурентоспособности при использовании инноваций, основополагающим признаком которой в условиях рынка выступает новизна её технических и потребительских свойств
2	Аналитический процесс	Предусматривает работы исследовательского характера: - проведение и анализ маркетинговых исследований с целью изучения рынка и его конъюнктуры; - определение потребительского вкуса; - динамика и прогнозирование спроса на инновацию, сегментацию и выбор целевого сегмента, разработку стратегии маркетинга для инноваций
3	Активный процесс	Решение ряда заданий, связанных с позиционированием и продвижением инноваций на рынок
4	Функция иновационного менеджмента	Процесс начинается с поиска и инициации новых идей относительно товаров, услуг и технологий, наилучшим образом удовлетворяющих существующий и потенциальный спрос, с их последующей материализацией и коммерциализацией. Заканчивается процесс к этапу насыщения жизненного цикла товара
5	Макроэкономический инструментарий	Ориентирует развитие национальной экономики на путь иновационного развития, даёт возможность формировать потребности конечных потребителей, способствует наиболее эффективному применению ресурсов благодаря внедрению технологических, продуктовых и организационных инноваций

Таким образом, необходимо отметить актуальность и важность проблем инновационного развития в кризисный период, поскольку сырьевой характер российской экономики обусловил острую реакцию на его проявления, выразившуюся в существенном ухудшении большинства макроэкономических показателей. Наиболее эффективным средством нивелирования кризиса и его последствий, а также перехода на иной, более качественный уровень развития российской экономики в будущем должно стать повышение инновационной активности, о чём с недавних пор заявляет и руководство страны.

Инновационная активность организаций должна характеризовать степень участия организации (предприятия) в осуществлении инновационной деятельности в целом или отдельных её видов в течение определённого периода времени. Уровень инновационной активности организации обычно определяется как отношение числа организаций, осуществляющих маркетинговые, технологические или организационные инновации, к общей численности, обследованных и проанализированных за определённый временной период организаций в стране, отрасли, регионе и т.д. [7].

С этой целью одним из приоритетных направлений по развитию страновой экономики рассматривается актуализация роли инноваций и усиление маркетинга в развитии промышленности страны в условиях глобализации конкуренции.

Литература:

1. Indicators of innovation. 2009: stat. Com.. М.: Publishing SU-HSE, 2009. P. 415.
2. Innovative marketing: a textbook for undergraduate and graduate programs / under total. Ed. S.V. Karpovoy. - М.: Yurayt Publishing House, 2018. - 457 p.
3. Rating of global competitiveness. World Economic Forum, 2014. The Global Competitiveness Report 2014 - 2015. URL: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2014-2015>; <http://gtmarket.ru/ratings/global-competitiveness-index> info
4. Strategic marketing: a textbook and a practical workshop for Bachelor's and Master's programs / N.P. Rebrova. - М.: Yurayt Publishing House, 2018. - 186 p.
5. URL: <http://www.gks.ru>
6. [http://gtmarket.ru/The Global Competitiveness Report 2016–2017](http://gtmarket.ru/The%20Global%20Competitiveness%20Report%202016-2017).
7. <http://www.gks.ru/> The Federal state statistics service

PSYCHOLOGY, PEDAGOGY AND EDUCATION

Atamanchuk P. S.

Doctor of pedagogical sciences, Professor
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University

STEM-EDUCATION IN THE ASPECTS OF PROFESSIONAL PREPARATION OF THE FUTURE PHYSICS TEACHER

Атаманчук П. С.

д. пед. наук, професор
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

STEM-ОСВІТА В АСПЕКТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИКИ

Abstract. *In the process of international cooperation with higher educational institutions and scientific institutions, as a result of participating in chiltera scientific conferences, symposiums, exhibitions, fairs and European-Asian and national championships in scientific analytics in the field of "Pedagogical sciences" (<http://gisap.eu/ru/>) / user / 1943), the proposed didactic approaches have undergone a serious test. We consider it too important that the educational STEM-guides have found their decisive implementation in the aspect of modern technologies for managing the process of competence and philosophical formation of the future teacher of physics.*

Key words: *physics, didactics of physics, educational forecast, control, management, educational and cognitive activity, educational STEM-technologies, competence, outlook, pedagogical credo, scientific analytics.*

Анотація. *В процесах міжнародного співробітництва з вищими закладами освіти та науковими установами, внаслідок участі в численних наукових конференціях, симпозиумах, виставках, ярмарках та Європейсько-Азіатських і національних першостях з наукової аналітики в галузі «Педагогічні науки» (<http://gisap.eu/ru/user/1943>), запропоновані дидактичні підходи пройшли серйозну апробацію. Вважаємо надто важливим, щоб освітні STEM-орієнтири знайшли своє визначальне впровадження в аспекті сучасних технологій управління процесом компетентнісного і світоглядного становлення майбутнього вчителя фізики.*

Ключові слова: *фізика, дидактика фізики, освітній прогноз, контроль, управління, навчально-пізнавальна діяльність, освітні STEM-технології, компетентність, світогляд, педагогічне кредо, наукова аналітика.*

Вимоги сучасної освітньої парадигми орієнтують на розробку, створення та обґрунтування наукової концепції, методології освітнього прогнозу й сценаріїв інноваційних технологій результативного навчання, що відповідатимуть світовому рівню підготовки фахівців фізико-технологічного профілю. Ідеологію таких намірів варто вибудовувати на основі діалектичних принципів народної педагогіки, яка категорично не визнає феномену

нездібності суб'єкта, але утверджує впевненість у тому, що в своєму житті кожен індивід є одночасно учителем і вічним учнем.

Плануємо згодом подати на освітній ринок наступні продукти інтелектуальної діяльності: монографічні твори, навчальні та методичні посібники, результати дисертаційних досліджень, дидактичні матеріали і педагогічні засоби, програмні продукти, сценарії результативного професійного навчання, модель формування авторського педагогічного кредо фахівця тощо.

Якість фізичної освіти органічно пов'язана зі світоглядним і методологічним аспектами обізнаності, а отже, завжди набуває особистісно-орієнтованих властивостей. Утім, щоб підвищити результативність навчання, взагалі, й поліпшити якість фізичної освіти, зокрема, необхідно перейти на пошуково-творчі особистісно-орієнтовані схеми навчання, що є запорукою прогнозованості освітньої діяльності. Процедура прогнозування в будь-якій царині людської діяльності завжди орієнтована на трискладову структуру: *глобальна мета діяльності, план (стандарт) діяльності й управління* (рис. 1).

Рис. 1. Структура освітнього прогнозу

Не може бути дієвим прогноз, побудований розпливчасто або за відсутності бодай-би якого елемента цієї структури. Разом із тим немислимо що-небудь прогнозувати, якщо не визначено пріоритетів діяльності й відсутні умови для розгортання її важливіших видів. Щодо освітньої сфери виходимо з того, що ідейно-теоретичною передумовою прогнозування в освіті є **освітня доктрина** як теоретично обґрунтована система поглядів, задумів, ідей, настанов, цінностей і норм, що визначає освітні пріоритети й механізми їхнього

впровадження на державному рівні [1-3]. На ціннісному рівні вирішальне значення має механізм, що зумовлюється зорієнтованістю освітньої доктрини на термінальні цінності, тобто такі, які визначають або формують мету життя індивіда чи є такою метою. Інші механізми сучасної освітньої доктрини забезпечують розвиток мислення і світосприймання як на раціональному, так і на почуттєвому рівні, сприяють формуванню поведінкових якостей, духовності й соціальної активності студента та педагога. Освітня доктрина, генеруючи значний спектр ідейно-теоретичних побудов освітньої моделі загалом, значно впливає і на побудову концептуальної моделі фізичної освіти (рис. 2). Створення концепції фізичної освіти стає можливим завдяки використанню основних механізмів освітньої доктрини.

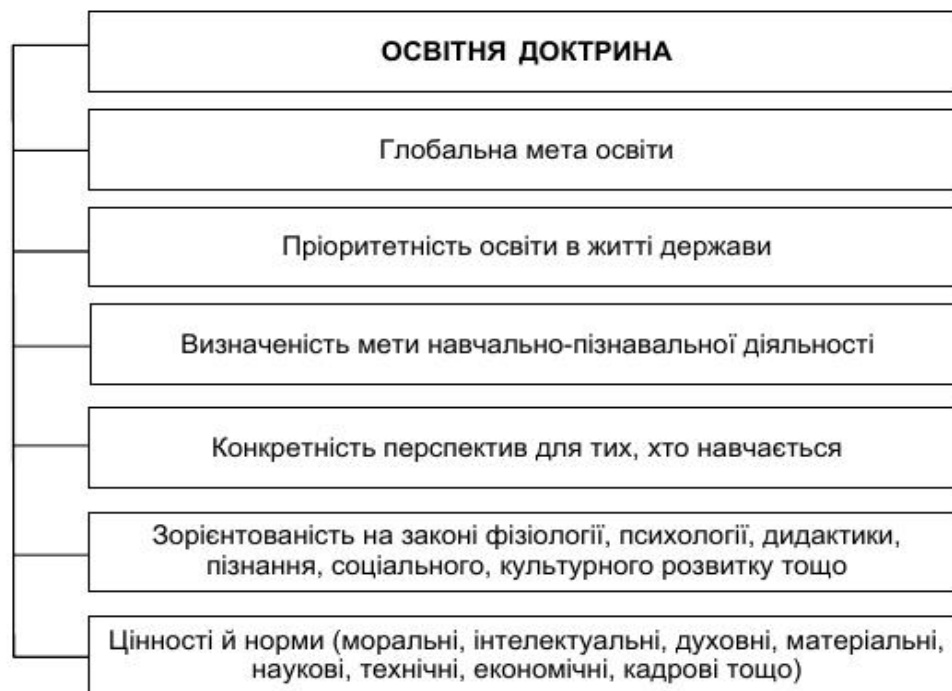

Рис. 2. Структура освітньої доктрини

У розробленні моделі освіти важливим є те, що **освітня доктрина**, як методологічний засіб соціально-культурного і державного препарування глобальної мети освіти на чинники морального, інтелектуального, духовно-культурного, науково-технічного, економічного й кадрового характеру, є надійною передумовою для розроблення стандартів національної освіти й наступного розв'язання проблеми управління навчанням. **Глобальна мета фізичної освіти** – забезпечення засвоєння наукових і прикладних основ фізики

та опанування методології здобування фізичних знань на рівні інтелектуального, світоглядного й соціально-культурного збагачення особистості. Мета завжди має конкретну очікувану цінність та мотиваційний сенс. Виходячи із цього, можна стверджувати, що стандарт фізичної освіти – це своєрідний план, який становить головну частину освітньої фізичної моделі як суспільного ідеалу в навчанні, як результату передбачення розвитку фізичної освіти в теперішньому часі та в найближчій перспективі. Змістова складова **фізичного стандарту** відображається в навчальному плані, підручниках, методиках та розроблених цільових навчальних програмах [4; 5]. Якщо пізнавальний акт розглядати як процес суб'єкт-об'єктної взаємодії, спрямованої на досягнення мети, то ці змістові елементи набувають якостей орієнтування, нормування, регулювання та **управління** в результативному навчанні фізики.

Сьогодні весь світ визнає престижність фізико-технологічної освіти. Звісно, що майбутній педагог-фізик, в нинішню епоху, стає, чи не єдиним, носієм навчально-наукових новацій, пов'язаних зі STEM-освітою та NBIC-технологіями (N – нано, B – біо, I – інфо, C – когно).

Помітною тенденцією багатьох дидактичних розвідок виступає їхня інноваційна зорієнтованість на ідеологію STEM-освіти, яка передбачає об'єднання природничих наук (Science), використання нових технологій (Technology), інженерії (Engineering) та математики (Mathematics). По іншому, – це низка чи послідовність курсів або програм навчання, яка готує учнів до успішного працевлаштування, до освіти після школи або для того й іншого, то легко спрогнозувати [2], що основний вектор таких процедур – це готовність суб'єкта до креативної творчої діяльності упродовж усього свого життя.

Той чи інший, життєво важливий, проект (скажімо, – створення екологічно чистого харчового продукту; автоматизований, швидкий і якісний збір урожаю (яблуко, слива, томат тощо); способи забезпечення надійного і довготривалого дорожнього покриття; технологічні особливості виготовлення високоточної зброї та ін.) безсумнівно та категорично впливатиме на характер і сценарії навчальних процедур. Тому й зрозуміло, що за таких умов, в основу дидактик (загальної чи певної галузевої) [1; 3], побудованих на **STEM-**

орієнтирах, ляжуть принципи обов'язкової реалізації в процедурах навчання логіки наступного дидактичного ланцюжка: *науковий задум* → *прогнозований проект реалізації задуму* → *моделі (математична, технічна, технологічна) розв'язання проблеми* → *експериментальний пошук і відбір (для прогнозованого варіанту) оптимального результату* → *віртуальний (а краще – реальний) варіант впровадження проекту*. Однозначно, що STEM-інтеграція – це «дидактичний прорив» у царині докорінно-якісної модернізації освітньої галузі як такої. Сподіваємось, що поданий матеріал набуде особливого сенсу в ракурсі орієнтирів нового Закону України «Про освіту» (від 28 вересня 2017 р.) [4].

Безумовно, що такий підхід потребує свого наступного розвитку, продовження, доповнення та вдосконалення в ракурсі обґрунтування та впровадження теоретичних і практичних основ дієвого становлення майбутнього педагога фізико-технологічного профілю.

Література:

1. Атаманчук П.С. Інноваційні технології управління навчанням фізики / П.С. Атаманчук. – Кам'янець-Подільський: К-ПДП, інформаційно-видавничий відділ, 1999. – 174 с.
2. Атаманчук П.С. Теоретические основы управления процессами становления будущего специалиста / В.П. Атаманчук, П.С. Атаманчук, Р.Н. Билык, В.В. Мендерецкий, У.И. Недельская, О.П. Панчук, М.С. Трипалюк. – Sciences of Europe. – Praha. – VOL 2, No 15 (15) (2017). – С. 55-69.
3. Закон України «Про вищу освіту»: чинне законодавство (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: Паливода А. В., 2014. – 100 с.
4. Закон України «Про освіту» (схвалений 28 вересня 2017 р.) // (Електронний ресурс: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html)
5. Атаманчук П.С. Пед. Практика – показник готовності майбутнього вчителя фізики до професійної діяльності / Атаманчук П.С., Поведа Т.П. / Науковий журнал «Фізико-математична освіта» випуск 2 (12). – Суми 2017. – С. 17–20.

Ivan Bakhov

Doctor of Science, Associate Professor

Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine, Kiev)

ANALYSIS OF LEGAL TRANSLATION MODELS AND RESEARCH METHODS IN EUROPEAN TRANSLATOLOGY

Бахов І.С.

доктор пед. наук, доцент

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ ТА МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЮРИДИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ТРАНСЛЯТОЛОГІЇ

Abstract. *The article presents an overview of traditional methods of studying translatology specifying on legal translation. It is noted that the main methodology is based on the texts corps and is used in the study of local phenomena such as terms or phrasems, and global phenomena such as genres and macrogenres.*

Keywords: *legal translation, comparative law, text corps, translatology, micro level, macro level*

Анотація. *У статті представлено огляд традиційних методів дослідження розділу перекладознавства, що вивчає юридичний переклад. Наголошується, що основна методологія спирається на корпуси текстів і застосовуються при вивченні локальних явищ, таких як терміни або фраземи, та глобальних явищ, таких як жанри та макрожанри.*

Ключові слова: *юридичний переклад, порівняльне правознавство, корпуси текстів, транслятологія, мікрорівень, макрорівень*

Однією із сфер дослідження мови в застосуванні до різних практичних царин, яка викликала найбільший інтерес в останні роки, є сфера використання мови в юридичному контексті. Однією з центральних сфер для практичної роботи з питань використання мови у юридичній царині є сфера перекладу. Хоча розділ перекладознавства, що вивчає юридичний переклад, покриває всі типи як чистих, так і прикладних досліджень на карті перекладознавства, ця дисципліна традиційно зосереджується на тому, що Д. Холмс класифікує як описові дослідження, орієнтовані на продукт, тобто опис явищ у юридичному перекладі шляхом аналізу існуючих перекладів – дослідження в цій сфері були і є частіше якісними, аніж кількісними [10]. В останнє десятиліття більший інтерес викликали описові дослідження, орієнтовані на процес – наприклад, Протоколи думання вголос, метою яких є розуміння процесів, що відбуваються в думках юридичного перекладача [9]. Функціонально орієнтовані дослідження,

метою яких є вивчення культурних і соціальних аспектів прийняття перекладу в цільових правових культурах, також зайняли видне місце [12].

Порівняно з іншими типами перекладу, література з юридичного перекладу містить порівняно мало роздумів про його методи та підходи; помітними винятками тут є праці С. Шарчевич [14]. Це може частково пояснюватися тим, що дослідження юридичного перекладу є сильно фрагментованими на анклавів вздовж двох ліній: лінії дисциплін дослідників та лінії мов або країн, якими/в яких дослідження публікуються.

Дослідження проводяться окремо перекладознавцями, термінологами, лінгвістами та спеціалістами з порівняльного правознавства, які тяжіють до розглядання юридичного перекладу крізь методологічну призму їхніх дисциплін та відповідно до інтересів, що превалюють у їхніх дисциплінах. Наприклад, у той час як правники більше цікавляться теоретичними аспектами порівняння правових систем та правових наслідків [13], перекладознавці часто вдаються до невпинного пошуку еквівалентності та вирішують проблеми практично [5] або ж намагаються дати визначення юридичному перекладу [1]. Лінгвісти ж цікавляться, головним чином, семантичними, синтаксичними, прагматичними та дискурсивними аспектами юридичного перекладу [4] про жанри в перекладі.

Донедавна між дисциплінами було мало взаємодії, і все ж подальша міждисциплінарна інтеграція даних та точок зору досліджень потрібна [6] для того, аби отримати багатовимірну картину юридичного перекладу. Ще однією потенційною причиною фрагментації є унікальний характер перекладу багатомовного права, який, як стверджує А. Кйер з посиланням на право ЄС, має стати незалежною сферою досліджень із своїми власними теоретичними основами, оскільки традиційні теорії юридичного перекладу неадекватно його пояснюють [11]. Спочатку на цю сферу сильно вплинули канадські та швейцарські вчені [8], а потім вчені, що працювали над перекладом законів ЄС, у тому числі вплинули такі аспекти, як його гібридність, інституціональність перекладу ЄС та дослідження мови ЄС, на яку вплинув переклад.

Одним з вирішальних факторів, що впливають на дослідження юридичного перекладу, є те, що він функціонує не лише між двома або більше мовами, але, передусім, між окремими правовими системами та правовими культурами. Правові системи, які мають свою власну історію, моделі міркування та соціальну та моральну спадщину, розроблюють свої власні системи понять, пристосовані до їхніх власних потреб. Результатом цього є те, що характер юридичної термінології є прив'язаним до системи [14: 232], і що існує значна невідповідність між системами, яка вимагає від перекладачів побудови компенсаторних «термінологічних мостів». Термінологічна невідповідність, неможливість перекладу юридичних термінів, а також такі компенсаторні «термінологічні мости» – тобто стратегії та техніки встановлення еквівалентності між термінами з різних правових систем – традиційно є ключовими сферами дослідження юридичного перекладу. Цей напрям досліджень тісно пов'язаний з термінографією та інформований практично орієнтованими дослідженнями правових термінів для цілей перекладу, таких як підготовка юридичних словників або термінологічних баз даних. Відповідно до останніх досягнень у сфері термінології, в дослідженнях юридичної термінології було зміщено увагу з ономасіологічних до семасіологічних підходів, і посилюється інтерес до соціальних, когнітивних та комунікативних аспектів термінів.

Найчастіше перспективний новий підхід складається із методологій, що спираються на корпуси текстів, і з їх поєднань з іншими методами. Корпуси текстів інтенсивно застосовуються в лінгвістиці та перекладознавстві як емпіричний та оснований на даних підхід, що дозволяє зменшити спекуляцію і надає потенціал систематично перевіряти гіпотези на великих збірках текстів. Методології, основані на корпусах текстів, змінили спосіб, у який ми оброблюємо дані, проте, передусім, вони змістили увагу з вивчення слів до вивчення моделей, підкреслюючи, що використання мови завжди відбувається за певними моделями, і що такі моделі є когнітивно мотивованими [15]. Юридична мова, відома своєю схильністю до формул, стандартизацією, скам'янілістю та ритуалами, видається добре підхожою для цього типу аналізу.

Загалом, дослідження юридичного перекладу, основані на корпусах текстів, відображають та посилюють новий поворот у перекладознавстві, які називають «технологічним поворотом», пов'язаний із повсюдністю комп'ютерів, новими формами перекладацької практики та більш складними дослідницькими засобами та програмами.

Як показують дослідження, методи дослідження юридичної мови, основані на корпусах текстів, отримують користь від методологічної тріангуляції та поєднання кількісних та якісних методів. У нашому випадку ми представляємо поєднання методологій, основаних на корпусах текстів, із роботою над базами термінів і над концептуальним або термінологічним компонентом процесу перекладу, поєднання з дослідженням англійської мови як рідної порівняно з англійською як лінгва-франка (тобто перекладу неанглійського права на англійську) у сфері права, з пошуком оцінки ступенів синонімічності між правовими поняттями [11], з дослідженням лінгвістичних закономірностей при транспозиції юридичних текстів ЄС на фінську і з дослідженням жанрових систем і мета жанрів у інституційних контекстах у рамках підходу жанрового аналізу.

Усі ці підходи мають різний зв'язок із сферою права, починаючи з більш централізовано орієнтованого на переклад питання формулювання і закінчуючи аспектами порівняльного правознавства, але в той чи інший спосіб вони всі використовують методології, основані на корпусах текстів, або для того, щоб більше дізнатися про подробиці різних типів юридичної мови як робочого засобу для перекладу, або для того, щоб більше дізнатися про відмінності між перекладеними та неперекладеними юридичними текстами. Таким чином, дослідники торкаються аспектів, про які в літературі йдеться під такими заголовками, як гіпотези про перекладацькі універсалії – відмітні ознаки перекладу, що є результатом обмежень, унікальних для процесу перекладу, які досліджуються на порівняльних корпусах – а також текстова підхожість перекладів, тобто як перекладені юридичні та інші правові тексти відрізняються від неперекладеної мови, з метою пролиття світла на комунікативний вимір перекладів.

Новим напрямом дослідження є юридичний переклад у багатомовних та інституціоналізованих контекстах, що, як підкреслюється в літературі, рідко є об'єктом дослідження у перекладознавстві. У розширеному Європейському Союзі юридичний переклад бере участь у побудові нових суспільств, маючи соціальний, культурний та політичний вимір. Через свою безпрецедентну багатомовність, інституціональність та гібридність переклад ЄС поставив під сумнів певні центральні концепції перекладознавства своїми мінливими та некінцевими текстами оригіналу, паралельним складенням документів та перекладом, процесами колективного перекладу, і заміною тексту оригіналу та текстів перекладу автентичними мовними версіями.

Ще одним питанням, що відноситься до справи в контексті ЄС, є те, як право ЄС впливає на мову національного права на концептуальному, синтаксичному та текстуальному рівнях, і як це можна перевірити емпірично.

Головна різниця між більш традиційними підходами до юридичного перекладу та постструктуралістськими підходами стосується уявлення про семантичну стабільність. У той час як традиційні підходи зазвичай розглядають значення як досить стабільне та незалежне від «того, що значить», постструктуралістський підхід серйозно сприймає нестабільність значення та важливість кожного випадку вживання мови та вибору формулювання. Це означає, що стає актуальним вивчати індивідуальні переклади, аби бачити перекладацький вибір як частину боротьби навколо значення як усередині правових культур, так і між ними, а також включати в моделі практичного перекладу здатність перекладів змінювати значення та піддавати сумніву *status quo*.

Слід відзначити низку праць, у яких виявляється інтерес до практичних рішень, які приймаються перекладачами юридичних текстів. Їхньою метою є розробка новітніх методів, засобів та ресурсів для перекладачів, аби оптимізувати процес перекладу. Ці ресурси з необхідністю тяжіють до використання нових технологій, у тому числі засобів, що базуються на порівнянних та паралельних корпусах текстів. Процесу прийняття рішення допомагають корпуси, що застосовуються на мікрорівні як аналітичний засіб,

спеціальні бази термінів, а також складні просунуті засоби, які поєднують корпуси з базою знань. Що стосується мікрорівня, С. Гождж-Рочковскі розробляє фразеологічно орієнтований метод, оснований на корпусах текстів, для усунення неоднозначності майже синонімічних юридичних термінів. Він використовує багатожанровий корпус американських юридичних текстів, аби прояснити значення семантично зв'язаних термінів шляхом аналізу їхньої фразеологічної поведінки [16]. Цей метод можна використовувати як для покращення розуміння перекладачем термінів мови оригіналу, так і для оцінки їхніх потенційних еквівалентів мови перекладу.

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що дослідження юридичного перекладу вимагають не лише методологічного еkleктизму та тріангуляції, а й також міждисциплінарного підходу. Подібно до інших напрямів перекладознавства, також відомого як дисципліна на стику дисциплін або полідисципліна [3], дослідження юридичного перекладу стимулюється досягненнями в суміжних дисциплінах, зокрема правознавстві, порівняльному правознавстві, термінології та різних видах функціональної лінгвістики. Ці контакти як відкрили нові перспективи досліджень, так і породили нові теми, поняття та методи. Крім того, вони змістили увагу з традиційних напрямів досліджень, таких як невідповідність юридичних термінів та обмеженість можливостей перекладу, до комунікативних, прагматичних, когнітивних та соціальних аспектів юридичного перекладу. Ще одним помітним досягненням є перехід від припису до опису, перехід, який спостерігається в перекладознавстві, що базується на корпусах текстів, завдяки можливості спостерігати за рішеннями, що використовуються перекладачами, і спиратися на них, яку дає аналіз корпусів.

Література:

1. Asensio, R. M. (2007). Specialised translation: A concept in need of revision. *Babel*, 53(1), 48–55.
2. Baaij, C. J. W. (2012). Fifty years of multilingual interpretation in the European Union. In L. M. Solan & P. M. Tiersma (Eds.), *The Oxford handbook of language and law*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199572120.013.0016.
3. Bassnett, S. (2012). Translation studies at a cross-roads. *Target*, 24(1), 215–225.
4. Bhatia, V. K., Langton, N. M., & Lung, J. (2004). Legal discourse: Opportunities and threats for corpus linguistics. In U. Connor & T. A. Upton (Eds.), *Discourse in the professions:*

- Perspectives from corpus linguistics (pp. 203–231). Amsterdam: John Benjamins.
5. Cao, D. (2007). *Translating law*. Clevedon: Multilingual Matters.
 6. Engberg, J. (2013). Comparative law for translation: The key to successful mediation between legal systems. In A. Borja Albi & F. Prieto Ramos (Eds.), *Legal translation in context: Professional issues and prospects* (pp. 9–25). Oxford: Peter Lang.
 7. Felici, A. (2010). Translating EU law: Legal issues and multiple dynamics. *Perspectives: Studies in Translatology*, 18(2), 95–108.
 8. G emar, J.-C. (1979). La traduction juridique et son enseignement: Aspects th eoriques et pratiques. *Meta: Translators' Journal*, 24(1), 35–53.
 9. Hjort-Pedersen M., & Faber, D. (2010). Explicitation and implicitation in legal translation: A process study of trainee translators. *Meta: Translators' Journal*, 55(2), 237–250.
 10. Holmes, J. S. (1988b/2004). The name and nature of translation studies. In L. Venuti (Ed.), *The translation studies reader* (pp. 180–192, 2nd ed.). London: Routledge.
 11. Kj er, A. L. (2007). Legal translation in the European Union: A research field in need of a new approach. In K. Kredens & S. Go dz-Roszkowski (Eds.), *Language and the law: International outlooks* (pp. 69–95). Frankfurt am Main: Peter Lang.
 12. Lambert, J. (2009). The status and position of legal translation: A chapter in the discursive construction of societies. In F. Olsen, A. Lorz, & D. Stein (Eds.), *Translation issues in language and law* (pp. 76–95). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
 13. Pommer, S. (2006). *Rechts bersetzung und Rechtsvergleichung: Translatologische Fragen zur Interdisziplinarit t*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
 14.  sar evi , S. (1997). *New approach to legal translation*. The Hague: Kluwer Law International.
 15. Stubbs, M. (2004). Language corpora. In A. Davies & C. Elder (Eds.), *Handbook of applied linguistics* (pp. 106–132). Oxford: Blackwell.
 16. S. Go dz-Roszkowski, G. Pontrandolfo (2015). *Legal Phraseology Today. A Corpus-based View*. *Fachsprache*, 3-4, (pp. 130-229).

Knysh Inna Vasylivna,

Doctoral Researcher of the Department of Management
and Innovative Technologies of Socio-Cultural Activity,
National Pedagogical Drahomanov University, Kyiv, Ukraine

APPLYING COGNITIVE TECHNOLOGIES AND METHODOLOGY IN THE EDUCATION SECTOR

 нна Василівна Книш,

докторант кафедри менеджменту
та інноваційних технологій соціокультурної діяльності,
Національний педагогічний університет імені Михайла Петровича Драгоманова, м. Київ

УПРОВАДЖЕННЯ КОГНІТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І МЕТОДИК У ГАЛУЗЬ ОСВІТИ

Abstract. *The article deals with the life of a modern man in complexity, which is impossible without the Internet that is not only an information and communication means, but also a complex object of cognition. The analysis of innovative cognitive technologies and methodology in the education sector is done, and it makes feasible to consider it as a complex environment. In modern social and educational environment educators should take into account the fact that there are learners with traditional and “clip” types of thinking. It is emphasized that the former are very slowly adapting to the rapid changes in the modern world, where knowledge is the main resource,*

while the latter are interested in constant change, they respond quickly to labor market demands, as well as the development and applying of innovations when information prevails. Applying ICTs is considered to contribute significantly to self-organization, self-cognition and self-perfection of a Pupil (Student) as well as a Teacher (Instructor).

Key words: «clip» type of thinking, cognitive technologies and methodology, education, complexity, traditional way of thinking, Pupil (Student), Teacher (Instructor).

Анотація. Зазначено, що життя сучасної людини у складності неможливе без використання інтернету, що є не тільки інформаційно-комунікаційним засобом, а й складним об'єктом пізнання. Проаналізовано інноваційні когнітивні технології та методики, завдяки впровадженню яких маємо підстави розглядати освітню галузь як складне середовище. Наголошено, що однією з проблем, які виникають на цьому шляху, є існування в сучасному соціальному й освітньому просторі людей із традиційним і «кліповим» типами мислення. Засвідчено, що перші вкрай повільно пристосовуються до стрімких змін сучасного світу, де головним ресурсом є знання, натомість інші зацікавлені у постійних змінах, швидко реагують на вимоги ринку праці, а також розробку й упровадження інновацій, коли переважає інформація. Зауважено, що впровадження ІКТ має посутньо сприяти самоорганізації, самопізнанню і самовдосконаленню як Учня (Студента), так і Вчителя (Викладача).

Ключові слова: «кліповий» тип мислення, когнітивні технології та методики, освіта, складність, традиційний тип мислення, Учень (Студент), Учитель (Викладач).

Сучасне суспільство, що розвивається, постійно потребує освічених, високоморальних, заповзятливих людей, які можуть самостійно приймати рішення, виявляють здатність до співпраці, відрізняються мобільністю і конструктивністю. Вони мають бути готові до міжкультурної взаємодії і свідомі відповідальності за долю країни та її соціально-економічне процвітання. З огляду на потреби сучасного ринку праці, вимоги якого постійно зростають, першорядним завданням освітньої галузі має бути підготовка самостійних і суб'єктних фахівців. Успішно розв'язати це завдання дозволить докорінна зміна технологій і технік, методологій і методів освітнього процесу. Сьогодні освіта неухильно перетворюється з доправлення інформації від Учителів (Викладачів) Учням (Студентам) на процес розвитку в них креативності, самостійності, ініціативності, прагнення до самоосвіти.

Кожна особа працездатного віку повинна набувати знань, умінь і навичок щодо мобілізації свого творчого й інтелектуального потенціалу з метою розв'язання різноманітних завдань у річищі морально доцільного перетворення дійсності. Маємо зважати й на те, що життя сучасної людини у складності сьогодні вже неможливо уявити без інтернету, що являє собою не тільки потужний інформаційно-комунікаційний засіб, а й складний пізнаваний об'єкт.

Тому впровадження в освітню галузь когнітивних технологій і методик із використанням потенціалу ІКТ дає змогу розглядати її як складне середовище. За такого підходу ціннісно-цільові структури суб'єкта й об'єкта освіти мають стати особливим предметом аналізу, і тому Учень (Студент), на наше глибоке переконання, має розглядатися не як об'єкт, а як суб'єкт освітнього процесу, не як пасивний, а як активний його учасник.

Про актуальність зазначених питань свідчить пильна увага Міністерства освіти і науки України до інноваційних технологій, методів і методик, здатних забезпечити піднесення якості підготовки майбутніх фахівців. Одночасно релевантним є розкриття таємниць пізнання і мислення, досі не з'ясованих наукою. Однією з них є «мислення у складності», яке, на нашу думку, має формуватись у плині конкретної когнітивної практики в межах сучасної парадигми *Lifelong Learning Education*. Потрібно зазначити, що однією з проблем на шляху її впровадження є одночасне існування в сучасному соціальному, а отже, й освітньому, просторі людей, що їм притаманне традиційне і «кліпове» мислення. Перші надто повільно реагують на стрімкі зміни сучасного світу, головним ресурсом якого стають **знання**, інші ж, навпаки, зацікавлені у постійних змінах, швидко відгукуються на вимоги ринку праці, а також розробку й упровадження інновацій, де переважає **інформація**. Маємо всі підстави стверджувати, що «кліповість» є амбівалентною, природною зміною мислення людини.

Отже, з одного боку, йдеться про перспективи збільшення обсягу і піднесення якості інформації, з іншого – неможливість осягнути її потік і неспроможність використати її. Саме тому пріоритетними стають інвестиції в розширення людських можливостей і формування на цій підставі інтелектуального капіталу суспільства – якісно нового світового «інноваційного анклаву». Визначальними особистісними якостями майбутніх фахівців мають бути інтелект, уміння прораховувати ситуацію, а на вищому рівні – не стільки керувати, скільки домовлятись, уміння співпрацювати, комунікабельність, рефлексивність, відповідальність за власний вибір, мобільність тощо.

Постає також і потреба подолання негативізму щодо ІКТ і створення

іншої культури ставлення до них, усвідомлення складності переходу від мозаїчного мислення до цілісного сприйняття дійсності. І тут чільне місце мають посідати, перш за все, Вчителі (Викладачі), спроможні зробити цей процес більш гнучким, ефективним і менш травматичним для Учнів (Студентів). Упроваджуючи та використовуючи ІКТ у навчальному процесі, Вчитель (Викладач) має допомогти Учням (Студентам) розв'язати цю проблему. Тут у пригоді, на наш погляд, мають стати саме сучасні когнітивні технології та методики, тому що завдяки своїй універсальності вони влаштовуватимуть Учнів (Студентів) з обома типами мислення, а отже, доцільно розглянути їх докладніше.

Структурування тексту у вигляді таблиць дає змогу Вчителям (Викладачам) і Учням (Студентам) активно та плідно працювати у системі суб'єкт-суб'єктних відносин, пов'язуючи зміст тексту з власним досвідом («знаю, хочу знати, дізнався») і визначаючи свою позицію щодо досліджуваної проблеми [4, с. 83; 13, с. 161; 15, с. 160].

TASC-аналіз являє собою 10 послідовно поставлених запитань, над якими Учням (Студентам) належить міркувати, читаючи текст [11, с. 18].

«Fishbone» (з англ. дослівно «риб'яча кістка», «риб'ячий скелет») сприяє встановленню причиново-наслідкових взаємозв'язків між об'єктом аналізу та суб'єктом, який його вивчає, спонукає до обґрунтованого вибору, дозволяє формувати й удосконалювати вже наявні навички роботи з інформацією й уміння ставити та розв'язувати проблеми: організовувати парну або групову взаємодію; розвивати критичне мислення; візуалізувати взаємозв'язки між причинами та наслідками; ранжувати чинники за значущістю, здійснювати обґрунтований вибір тощо [1; 3, с. 165].

«INSERT» («Умовні позначки») має на меті навчити такого сприйняття навчального матеріалу, в процесі якого інформацію, що її отримує Учень (Студент), можна розуміти, сприймати, зіставляти з особистим досвідом і на цій підставі формулювати власні аналітичні судження [12; 7, с. 73; 8, с. 162; 2].

Сінквейн (франц. *cinquains*, англ. *cinquain*) – це творча робота на складання короткого вірша з п'яти неримованих рядків. Даний прийом сприяє

концентрації знань, асоціацій, почуттів; звуженню оцінки явищ і подій; формуванню власної позиції, власного погляду на подію чи предмет; вмінню виокремлювати в навчальному матеріалі найбільш істотні елементи, робити висновки та висловлюватися стисло. Виконання цього творчого завдання дозволяє Учням (Студентам) гармонійно поєднувати елементи всіх трьох основних освітніх систем: інформаційної, діяльнісної й особистісно орієнтованої [10, с. 164].

Коучинг (від англ. *coaching* – тренування, підготовка < *co-achievement* – спільний здобуток) – процес взаємодії Вчителя (Викладача) й Учня (Студента), орієнтований на допомогу в розкритті власного потенціалу, визначенні оптимальних цілей та їх досягненні із застосуванням найбільш ефективних засобів [14, с. 80–82].

«НФ-філософія» передбачає використання на заняттях матеріалу з науково-фантастичних фільмів, що наочно і цікаво презентує основні філософські поняття, проблеми й озброює логічними інструментами для їх розв'язання Використання фрагментів кінострічок під час опанування новим матеріалом є дуже ефективним, оскільки сучасне покоління Учнів (Студентів) – це перш за все діти та підлітки з «кліповим» мисленням. Їм легше засвоювати інформацію, ґрунтовану на прикладах із віртуального, а не реального світу, тому що більшість свого часу вони проводять у віртуальному середовищі. Завдяки цьому методу Учні (Студенти) вчаться знаходити зв'язки / міркувати / робити висновки на підставі переглянутої / прочитаної / здобутої з екранів інформації.

Методами масєтики й іронії для пошуку істини свого часу послуговувався ще Сократ. Ми пропонуємо використовувати їх у процесі набуття знань, наприклад, для формулювання певного термінологічного визначення. Учитель (Викладач) не транслює готові знання, а допомагає Учням (Студентам) навчитися їх набувати самотужки, використовуючи ІКТ. Сценарій може розвиватися двома шляхами:

– метод класичної іронії (за Сократом): Учитель (Викладач) робить вигляд, що не знає / не розуміє / забув це визначення, або пропонує залучити

поняття з інших навчальних дисциплін для пояснення й адаптації своєї;

– за допомогою маєтики Учні (Студенти), активно використовуючи ІКТ, мають змогу долучитися до формулювання дефініції.

У підсумку поняття, що його Учні (Студенти) дали «самотужки», легше засвоюється, крім того, усвідомлення значення власного внеску в пізнавальний процес сприяє значному зростанню їхньої самооцінки («Я сам зрозумів / знайшов / склав / допоміг...»). Щодо Вчителя (Викладача), обов'язковими передумовами успіху є такі його риси, як-от: тактовність, толерантність, уміння імпровізувати, ставити навідні запитання, коректно відсіювати «інформаційний шум» і корегувати надану Учнями (Студентами) інформацію.

Перевагою наведених методів є демонстрація і розширення переваг мобільних пристроїв, зокрема смартфонів, які із зайвих на уроці / занятті засобів комунікації перетворюються на незамінних помічників, за допомогою яких працюють, а не розважаються. Учні (Студенти) схвально реагують на зміну принципів, коли замість напису «Заходячи до аудиторії, ВІМКНІТЬ мобільні телефони!» бачать діаметрально протилежний – «Заходячи до аудиторії, ВВІМКНІТЬ мобільні телефони!». Головним недоліком методів маєтики й іронії є те, що вони потребують чимало аудиторного часу.

Мережеві технології – напрям інформатизації суспільства взагалі й освіти зокрема, що особливо бурхливо розвивається нині. Найбільшою глобальною мережею, що об'єднала тисячі регіональних і корпоративних мереж світу, є інтернет – сукупність різних складників: електронної пошти, електронних підручників, словників, довідників, енциклопедій, відеоконференцій, чатів, блогів, *Wiki-Wiki*, про які йшлося у наших попередніх публікаціях [6; 4; 5].

Хмарні технології (англ. *Cloud Technologies*) дають користувачам інтернету доступ до комп'ютерних ресурсів, тобто віддалених серверів, і онлайн-сервісів [9].

LMS (англ. *Learning Management System*) використовується для розробки та поширення навчальних онлайн-матеріалів із забезпеченням спільного

доступу до них і управління ними, поєднуючи в собі функції викладання, навчання, оцінювання й управління освітніми курсами. Прикладами гнучких освітніх середовищ можуть бути *Coursera* (www.coursera.org), *Canvas Network* (www.canvas.net), *edX* (www.edx.org), *Khan Academy* (www.khanacademy.org), *Udacity* (www.udacity.com) та ін.

Інкапсуляція – це механізм, який об'єднує дані та методи, що маніпулюють цими даними, захищаючи те й інше від зовнішнього втручання або неправильного використання. Крім того, застосування зазначеного принципу дуже часто допомагає локалізувати можливі помилки в коді програми, а це набагато спрощує процес їх пошуку і виправлення.

Змішане навчання (англ. *Blended Learning*) – це система навчання / викладання, яка поєднує найбільш ефективні аспекти викладання в аудиторії й інтерактивного або дистанційного навчання та складається з рівноправних частин, які функціонують у постійному взаємозв'язку одна з одною, утворюючи певну цілісність.

Практика **гейміфікації** (англ. *gamification*) пов'язана із застосуванням підходів, характерних для ігор, у неігрових ситуаціях із метою залучення користувачів і споживачів до розв'язання прикладних завдань, споживання продуктів і послуг. Наведемо приклади сервісів, які використовують гейміфікацію для освіти: *Codecademy* – навчання програмуванню на *JavaScript*, *HTML*, *Python*, *Ruby*; *CodeSchool*, *Motion Math Games* – мобільні ігри з математики; *Mathletics* – програма для шкіл із математики та складні завдання; *Khan Academy* – безкоштовні відеокурси з різних дисциплін; *Spongelab* – платформа для персоналізованої наукової освіти; *Foldit* – розв'язання наукових завдань за допомогою пазлів.

Таким чином, сьогодні освіта постає і як соціальна інституція, і як середовище особистісного самовибудовування. Проаналізувавши новітні когнітивні технології та методики, які розробляються, впроваджуються і використовуються в сучасному освітньому середовищі, ми пропонуємо використовувати їх ширше, оскільки вони є універсальними, а отже, сприятливими для розвитку когнітивної сфери дітей як із традиційним, так і з

«кліповим» типами мислення. Частка когнітивних технологій і методик стає все більшою, тому що саме вони пропонують дієвий інструментарій візуалізації уявлень і моделей.

Література:

1. Бойко О. Метод «Фишбоун» (Рыбий скелет): что это такое, формы работы на уроке и примеры [Электронный ресурс] / О. Бойко. – Режим доступа : <http://pedsovet.su/metodika/priemu/5714>
2. Єременко М. Впровадження стратегії «INSERT» у навчальний процес з курсу «Філософія» студентами СНАУ / М. Єременко, Н. Приходько // Матеріали наукової конференції студентів Сумського НАУ (14 – 18 листопада 2016 р.) : в 3 т. Т. 3. – Суми: Інформаційно - видавничий центр СНАУ, 2016. – С. 163.
3. Жир О. Використання прийому «FISHBONE» для поліпшення засвоєння навчального матеріалу кредитно-модульного курсу «Філософія» студентами СНАУ / О. Жир, Ю. Журавель, А. Рубан // Матеріали наукової конференції студентів Сумського НАУ (14 – 18 листопада 2016 р.) : в 3 т. Т. 3. – Суми: Інформаційно - видавничий центр СНАУ, 2016. – С. 165.
4. Книш І. В. Впровадження сучасних інновацій та їх роль у становленні нової парадигми освіти / І. В. Книш // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди». – К.: Гнозис, 2016. – Вип. 37 : темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського простору». – Т. 1 (69), дод. 1. – С. 80–89.
5. Книш І. В. Освітні інновації у контексті становлення нової парадигми освіти / І. В. Книш // European Humanities Studies: Education and Training. – Slupsk, Poland, 2016. – Т. II : Болонський процес і перспективи розвитку вищої освіти в Україні, Європі та світі. – С. 4–15.
6. Книш І. В. Розробка електронних навчальних матеріалів «Moodle» та їх роль у системі гуманітарної освіти [Електронний ресурс] / І. В. Книш // Інформаційні технології у професійній діяльності : матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. (25 березня 2015 р.). – Рівне : РВВ РДГУ, 2015. – С. 132–133. – Режим доступу : <http://itvpd.org.ua>
7. Книш І. В. Роль сучасних інновацій у становленні нової освітньої парадигми / І. В. Книш // Актуальные научные исследования в современном мире : XXII Междунар. науч. конф., 26 – 27 февраля 2017 г., Переяслав-Хмельницкий : сб. науч. трудов. – Переяслав-Хмельницкий, 2017. – Вып. 2 (22), ч. 8. – С. 67–75.
8. Крупський В. Використання стратегії «INSERT» для поліпшення засвоєння навчального матеріалу з курсу «Філософія» студентами СНАУ / В. Крупський, А. Моїсеєнко, А. Разживенкова // Матеріали наукової конференції студентів Сумського НАУ (14 – 18 листопада 2016 р.) : в 3 т. Т. 3. – Суми, 2016. – С. 162.
9. Кусень М. Хмарні технології в навчанні [Електронний ресурс] / М. Кусень // Infosvit : портал освітніх новин. – Режим доступу : <http://infosvit.if.ua/hmarni-tehnolohiji-v-navchanni/>
10. Мельник Р. Впровадження інноваційного прийому «CINQUAIN» на семінарських заняттях з дисципліни «Філософія» студентами СНАУ / Р. Мельник, К. Цигельник // Матеріали наукової конференції студентів Сумського НАУ (14 – 18 листопада 2016 р.) : в 3 т. Т. 3. – Суми: Інформаційно - видавничий центр СНАУ, 2016. – С. 164.
11. Муравьева А. Л. Организация модульного обучения, основанного на компетенциях: пособие для преподавателей / А. Л. Муравьева, Ю. Н. Кузнецова, Т. Н. Червякова. – М.: Альфа-М, 2005. – 96 с.
12. Приёмы технологии критического мышления : метод. пособие для учителей сред. общеобразоват. учреждений / М. В. Варданашвили, Е. В. Вячеславова, Е. Э. Давыдова и др. ; под общ. ред. Н. В. Климовец. – Архангельск: «Северный (Арктический) федеральный университет имени М.В. Ломоносова», 2014. – 26 с.

13. Семенко І. Використання прийому «Структурування тексту у вигляді таблиць» при вивченні навчального матеріалу з курсу «Філософія» студентами СНАУ / І. Семенко // Матеріали наукової конференції студентів Сумського НАУ (14 – 18 листопада 2016 р.) : в 3 т. Т. 3. – Суми: Інформаційно - видавничий центр СНАУ, 2016. – С. 161.
14. Тургунбаева Б. А. Активные и интерактивные методы обучения в высшей школе / Б. А. Тургунбаева // Наука и образование: история, современность, перспективы : материалы и статьи VIII Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 130-летию татарского народного поэта Г. Тукая (Казань, 28 марта 2016 г.) / сост. и науч. ред. Р. Ш. Маликов. – Казань : Изд-во Академии наук РТ, 2016. – С. 80–82.
15. Хоружа А. Інноваційний прийом «Структурування тексту у вигляді таблиць» у курсі «Філософія» та його практичне використання студентами СНАУ / А. Хоружа // Матеріали наукової конференції студентів Сумського НАУ (14 – 18 листопада 2016 р.) : в 3 т. Т. 3. –Суми: Інформаційно - видавничий центр СНАУ, 2016. – С. 160.

List of conferences 2018

Conference name	Location	Date	Paper submission deadline
Problems of the development of modern science: theory and practice, Madrid, Spain	27.04.2018	26.04.2018	15.05.2018
Perspectives of modern scientific research, Lisbon, Portugal	25.05.2018	24.05.2018	15.06. 2018
Scientific research: global and local perspectives, Plovdiv, Bulgaria	29.06.2018	28.06.2018	15.07.2018
Synthesis of science and society in solving global problems, Austria	27.07.2018	26.07.2018	15.08.2018
Fundamental and applied research, Australia	24.08.2018	23.08.2018	15.09.2018
Global challenges of contemporary issues, France	28.09.2018	27.09.2018	15.10.2018
Strategic research directions, United Kingdom	26.10.2018	25.10.2018	15.11.2018
Actual scientific research, Rome, Italy	23.11.2018	22.11.2018	15.12.2018
Current directions of scientific research, Germany	28.12.2018	27.12.2018	15.01.2019

E-mail: org@conferencii.com

Site: <http://conferencii.com>

Monographs 2018

Monograph name	Paper submission deadline	Monograph PDF-issue
Problems of economics and management. Dublin, Ireland	28.09.2018	October 2018
The role of the financial and credit system in the current economic conditions. Nuremberg, Germany	28.10.2018	November 2018
Strategic management and planning in the conditions of a transforming economy. Lisbon, Portugal	28.11.2018	December 2018
Formation of the mechanism of sustainable development of economic systems. Coventry, United Kingdom	28.12.2018	January 2019

Author of the article is given a certificate of participation in the research topic:

- 1) Formation the mechanism of effective regulation and management of enterprises economic activity (state registration number 0113U007514).
- 2) Theory and practice of management and accounting, auditing and analysis of economic entities activity (state registration number 0113U007515).
- 3) Conceptualization of economic security under conditions of world economy globalization (state registration number 0113U007516).
- 4) Social and economic issues of enterprise development (state registration number 0114U006191).
- 5) Formation and improvement the mechanism of sustainable development of economic systems (state registration number 0114U006192).
- 6) Improving the management efficiency of enterprises of various legal organizational forms in conditions of financial and economic instability» (state registration number 0114U006193).
- 7) Social and economic issues of management (state registration number 0114U006189).
- 8) Employment and industrial regulation issues in economic sectors (state registration number 0114U006190).
- 9) Methodological and practical fundamentals of environmental economics» (state registration number 0114U006194).

E-mail: conferencii.com@gmail.com

Site: <http://conferencii.com>

European academy of sciences (Coventry, United Kingdom)

Invites you to take part into
International training seminar:
“Science and Education: European experience”

Target groups

Teaching staff, heads of higher educational institutions, postgraduates, doctoral students, undergraduates, representatives of state and local self-government bodies, public organizations, enterprises, financial and other institutions, all interested persons.

Form of participation - part-time (distance)

	36 hours	72 hours	108 hours	138 hours
Participation fee in EURO	€ 100	€ 150	€ 200	€ 250

Participation fee includes

- publication of an article in a collection of scientific articles or in a scientific journal
- obtaining the certificate of the international sample about passing of the program of advanced training
- the cost of mailing by registered letter of a collection of articles (or a scientific journal) with an international certificate of completion of an advanced training program

E-mail: conferencii.com@gmail.com

Site: <http://conferencii.com>

Fundamental and applied research

Collection of scientific articles

Copyright © 2018 by the authors
All rights reserved.

WARNING

Without limitation, no part of this publication may be reproduced, stored, or introduced in any manner into any system either by mechanical, electronic, handwritten, or other means, without the prior permission of the authors

Edited by the authors.

ISBN 978-0-9942661-0-8